

משנה תורה - ספר משפטים

רבינו משה בן מיימון זצ"ל

• [הלכות שכירות](#) • [הלכות שאלה ופקדון](#) • [הלכות מלוה ולוה](#) • [הלכות טוען ונטען](#) • [הלכות נחלות](#)

הלכות שכירות

[פרק ראשון פרק שני פרק שלישי פרק רביעי פרק חמישי פרק ששי פרק שביעי פרק שמיני פרק תשיעי פרק עשירי פרק אחד עשר פרק שנים עשר פרק שלשה עשר](#)

הלכות שאלה ופקדון

[פרק ראשון פרק שני פרק שלישי פרק רביעי פרק חמישי פרק ששי פרק שביעי פרק שמיני](#)

הלכות מלוה ולוה

[פרק ראשון פרק שני פרק שלישי פרק רביעי פרק חמישי פרק ששי פרק שביעי פרק שמיני פרק תשיעי פרק עשירי פרק אחד עשר פרק שנים עשר פרק שלשה עשר פרק ארבעה עשר פרק חמשה עשר פרק ששה עשר פרק שבעה עשר פרק שמונה עשר פרק תשעה עשר פרק עשרים פרק אחד ועשרים פרק שנים ועשרים פרק שלשה עשר פרק ארבעה ועשרים פרק חמשה ועשרים פרק ששה ועשרים פרק שבעה ועשרים](#)

הלכות טוען ונטען

[פרק ראשון פרק שני פרק שלישי פרק רביעי פרק חמישי פרק ששי פרק שביעי פרק שמיני פרק תשיעי פרק עשירי פרק אחד עשר פרק שנים עשר פרק שלשה עשר פרק ארבעה עשר פרק חמשה עשר פרק ששה עשר](#)

הלכות נחלות

[פרק ראשון](#) [פרק שני](#) [פרק שלישי](#) [פרק רביעי](#) [פרק חמישי](#) [פרק](#)
[ששי](#) [פרק שביעי](#) [פרק שמיני](#) [פרק תשיעי](#) [פרק עשירי](#) [פרק אחד עשר](#)

ספר משפטים והוא ספר שלשה עשר הלכותיו חמש. וזהו סידורן. הלכות שכירות. הלכות שאלה ופקדון. הלכות מלוה ולוה. הלכות טוען ונטען. הלכות נחלות:

[הלכות](#) [שכירות](#)

יש בכללן שבע מצות. שלש מצות עשה. וארבע מצות לא תעשה. וזהו פרטן: (א) דין שכיר ושומר שכר. (ב) ליתן שכר שכיר ביומו. (ג) שלא יאחר שכר שכיר אחר זמנו. (ד) שיאכל השכיר מן המחובר שעושה בו. (ה) שלא יאכל השכיר מן המחובר בשעת מלאכה. (ו) שלא יוליד השכיר בידו יתר על מה שיאכל. (ז) שלא יחסום שור בדישו: וביאור מצות אלו בפרקים אלו:

[הלכות](#) [שכירות](#) - [פרק](#) [ראשון](#)

א ארבעה שומרים נאמרו בתורה ושלשה דינין יש להם. ואלו הן הארבעה שומרין שומר חנם. והשואל. ונושא שכר. והשוכר:

ב ואלו הן שלשה דינין שלהן. ש"ח שנגנב הפקדון ממנו או אבד ואין צריך לומר אם נאנס הפקדון אונס גדול כגון שהיתה בהמה ומתה או נשבת ה"ז נשבע ששמר כדרך השומרין ופטור שנאמר [\(שמות כב-ו\)](#) "וגונב מבית האיש" וגו' [\(שמות כב-ז\)](#) "ונקרב בעל הבית אל האלהים". השואל משלם הכל בין שאבד דבר השאול או נגנב בין שארעו אונס גדול מזה כגון שמתה הבהמה השאולה או נשברה או נשבת שכן כתוב בשואל [\(שמות כב-א\)](#) "ונשבר או מת בעליו אין עמו שלם ישלם". נושא שכר או השוכר שניהם דין אחד יש להן אם נגנב או אבד הדבר השכור או שנטל שכר על שמירתו הרי אלו משלמים. ואם ארעו אונס גדול מזה כגון שהיתה בהמה ומתה או נשברה או נשבת הרי אלו נשבעין שנאנסה ופטורין

שנאמר (שמות כב-ט) "ומת או נשבר או נשבה אין רואה" (שמות כב-י) "שבועת ה'" וגוי' וכתוב (שמות כב-יא) "אם גנוב יגנב מעמו ישלם לבעליו" וגוי'. נמצאת אומר שומר חנם נשבע על הכל. והשואל משלם את הכל חוץ מן המתה בשעת מלאכה כמו שיתבאר. נושא שכר והשוכר משלמין את האבידה ואת הגניבה ונשבעין על האונסין הגדולים כגון שבורה ושבוייה ומתה וטריפה. או שאבד הדבר בספינה שטבעה בים או נלקח בלסטים מזויין וכל כיוצא באלו משאר אונסין הגדולים:

ג המפקיד אצל חבירו בין בחנם בין בשכר או השאילו או השכירו אם שאל השומר את הבעלים עם הדבר שלהן או שכרן הרי השומר פטור מכלום. אפילו פשע בדבר ששמר ואבד מחמת הפשיעה ה"ז פטור שנאמר (שמות כב-יד) "אם בעליו עמו לא ישלם אם שכיר הוא בא בשכרו". בד"א כששאל הבעלים או שכרן בעת שנטל החפץ אע"פ שאין הבעלים שם עמו בעת הגניבה והאבידה או בעת שנאנס. אבל נטל החפץ ונעשה עליו שומר תחלה ואח"כ שכר הבעלים או שאלן אע"פ שהיו הבעלים עומדין שם בעת שנאנס הדבר השמור ה"ז משלם שנאמר (שמות כב-יג) "בעליו אין עמו שלם ישלם" מפי השמועה למדו היה עמו בשעת השאלה אע"פ שאינו בעת הגניבה והמיתה פטור לא היה עמו בשעת השאלה אע"פ שהיה עמו בעת המיתה או השבייה חייב. והוא הדין לשאר השומרים שכולן בבעלים פטורין אפילו פשיעה בבעלים. פטור:

ד כל שומר שפשע בתחלתו אע"פ שנאנס בסופו חייב כמו שיתבאר. ואין השואל רשאי להשאיל אפילו שאל ספר תורה שכל שקורא בו עושה מצוה לא ישאילנו לאחר. וכן אין השוכר רשאי להשכיר אפילו השכירו ס"ת לא ישכירנו לאחר שהרי זה אומר לו אין רצוני שיהיה פקדוני ביד אחר. עבר השומר ומסר לשומר השני אם יש עדים ששמרה השומר השני כדרך השומרין ונאנס פטור השומר הראשון שהרי יש עדים שנאנס. ואם אין שם עדים חייב השומר הראשון לשלם לבעלים מפני שמסר לשומר אחר ויעשה הוא דין עם השומר השני. אפילו היה הראשון ש"ח ומסר לשומר שכר חייב שהרי יש לבעל החפץ לומר לו אתה נאמן אצלי להשבע וזה אינו נאמן. לפיכך אם היה דרך הבעלים להפקיד תמיד דבר זה אצל השומר השני ה"ז השומר הראשון פטור מלשלם שהרי הוא אומר לבעלים זה הדבר שהפקדתם אצלי או השאלתם אמש הייתם מפקידין אותו אצל זה שהפקדתי אני אצלו. והוא שלא ימעט שמירתו. כיצד ימעט שמירתו כגון שהיה מופקד אצלו בשכר והפקידו אצל אותו השני בחנם או שהיה שאל אצלו והפקידו אצל אותו השני בשכר הואיל ומיעט שמירתו פושע הוא ומשלם. אע"פ ששאל או ששכר בבעלים הרי הוא הוציא הדבר השמור מידו ליד שומר אחר:

ה ואם הביא השומר השני הראייה שיפטר בה שומר ראשון כדין שמירתו הרי זה פטור. כיצד שומר שכר שנתן הבהמה השמורה אצלו

לש"ח אם הביא השומר השני עדים שמתה הבהמה כדרכה הרי השומר הראשון פטור וכן כל כיוצא בזה :

י שומר שמסר לשומר אחר והוסיף בשמירתו ומתה ההנאה לבעלים. כיצד השוכר פרה מחבירו והשאילה לאחר ומתה כדרכה ביד השואל הואיל והשואל חייב בכל יחזירו דמי הפרה לבעלים שאין זה השוכר עושה סחורה בפרתו של חבירו וכן כל כיוצא בזה. היה בידו פקדון ושלחו ביד אחר לבעליו הואיל והשומר הראשון חייב באחריותו עד שיגיע ליד הבעלים אם בא לחזור ולהחזיר הפקדון מיד השומר השני מחזיר. ואם הוחזק השומר הראשון כפרן אינו יכול להחזיר הפקדון מיד השומר השני אף על פי שעדיין הפקדון באחריותו של ראשון :

הלכות שכירות - פרק שני

א שלשה דינין האמורין בתורה בארבעה השומרין אינן אלא במטלטלין של ישראל ושל הדיוט שנאמר [\(שמות כב-ו\)](#) "כסף או כלים" [\(שמות כב-ט\)](#) "וכל בהמה" יצאו קרקעות ויצאו העבדים שהוקשו לקרקעות ויצאו השטרות שאין גופן ממון ויצאו הקדשות שנא' [\(שמות כב-ו\)](#) "כי יתן איש אל רעהו" ויצאו נכסי עכו"ם. מכאן אמרו חכמים העבדים והשטרות והקרקעות וההקדשות ש"ח שלהן אינו נשבע. ונושא שכר או שוכר אינו משלם ואם קנו מידו חייב באחריותן :

ב ותקנו חכמים שנשבעין על ההקדשות שבועת השומרין כעין של תורה כדי שלא יזלזלו בהקדשות :

ג יראה לי שאם פשע השומר בעבדים וכיוצא בהן חייב לשלם שאינו פטור בעבדים וקרקעות ושטרות אלא מדין גניבה ואבידה ומתה וכיוצא בהן שאם היה ש"ח על מטלטלין ונגנבו או אבדו ישבע ובעבדים וקרקעות ושטרות פטור משבועה. וכן אם היה שומר שכר שמשלם גניבה ואבידה במטלטלין פטור מלשלם באלו. אבל אם פשע בה חייב לשלם שכל הפושע מזיק הוא. ואין הפרש בין דין המזיק קרקע לדין המזיק מטלטלין ודין אמת הוא זה למבינים וכן ראוי לדון. וכן הורו רבותי שהמוסר כרמו לשומר בין באריסות בין בשמירות חנם והתנה עמו שיחפור או יזמור או יאבק משלו ופשע ולא עשה חייב כמי שהפסיד בידים וכן כל כיוצא בזה שהפסיד בידים חייב על כל פנים :

ד המוסר לחבירו דבר המחובר לקרקע לשמור אפילו היו ענבים העומדות להבצר הרי הן כקרקע בדין השומרין :

ה הפקיד הקדש ואח"כ פדהו והרי הוא חולין בעת שנטלו מיד השומר. או שהשאילו חולין ואח"כ הקדיש והוא ביד השואל. וכן עכו"ם שהפקיד ואחר כך נתגייר. כל אלו אין בהן כל דיני השומרין עד שתהיה תחלתן וסופן נכסי הדיוט ונכסי ישראל:

ו אחד האיש ואחד האשה בדין השומרין בין שהיה הדבר השמור של אשה או שהיה ביד האשה:

ז קטן שהפקיד ביד גדול או השאילו הרי זה הגדול נשבע שבועת השומרים לקטן. הורו רבותי שאין זה נשבע בטענת הקטן כדי שנאמר אין נשבעין על טענת קטן שכל השומרין שבועתן שבועת שמא היא:

ח כדרך שתקנו חכמים משיכה בלקוחות כך תקנו משיכה בשומרין. האומר לחבירו שמור לי זה ואמר לו הנח לפני הרי זה ש"ח. אמר לו הנח לפניך. או הנח סתם או שאמר לו הרי הבית לפניך אינו לא ש"ח ולא שומר שכר ואינו חייב שבועה כלל אבל מחרים על מי שלקח הפקדון שלו ולא יחזירו לבעליו וכן כל כיוצא בזה. אחד המפקיד או המשאיל או המשכיר את חבירו בעדים או שלא בעדים דין אחד יש להן כיון שהודה זה מפי עצמו ששמר לו או ששאל ממנו הרי זה נשבע שבועת השומרין שאין אומרים מיגו לפוטרו משבועה אלא לפוטרו מלשלם. אפילו היה הדבר השאול או המופקד או המושכר שוה פרוטה הרי זה השומר נשבע עליו ואין אחד מן השומרין צריך להודייה במקצת:

ט מתנה שומר חנם להיות פטור משבועה והשואל להיות פטור מלשלם. וכן מתנה בעל הפקדון על ש"ח או נושא שכר ושוכר להיות חייבין בכל כשואל. שכל תנאי בממון או בשבועות של ממון קיים וא"צ קניין ולא עדים:

י טען זה שהיה שם תנאי והשומר אומר לא היה שם תנאי נשבע השומר שבועת השומרין ומגלגל בה שלא היה שם תנאי:

יא טען שהפקיד אצלו וזה אומר לא אמרתי אלא הנח לפניך ולא נעשיתי לו שומר נשבע היסת שלא קבלו אלא בדרך זו וכולל בשבועתו שלא שלח בו יד ולא אבדו בידים ולא בגרם שגרם לו שיהיה חייב לשלם:

יב זה אומר השאלתיך או השכרתיך או הפקדתיך והלה אומר לא היו דברים מעולם. או שאמר כן היה אבל החזרתי לך ונסתלקה השמירה ולא נשארה בינינו תביעה הרי הנתבע נשבע שבועת היסת ונפטר. בד"א כשלא היה שם שטר אבל אם הפקיד או השכיר או השאיל בשטר ואמר לו החזרתי לך הרי השומר נשבע בנקיטת חפץ מתוך שיכול לומר ש"ח שנגנב או אבד והשואל מתה בשעת מלאכה נאמן לומר החזרתי וכשם שאם טען שנאנס נשבע מן התורה בנקיטת חפץ כך אם טען החזרתי ישבע כעין של

תורה הואיל ויש שם שטר ביד התובע. בד"א כשהיה השומר יכול לטעון ולומר נאנסו ולא נצריך אותו להביא ראיה על טענתו אבל אם היה חייב להביא ראיה על טענתו כמו שיתבאר אינו נאמן לומר החזרתי אלא ישבע בעל השטר בנקיטת חפץ שלא החזיר לו וישלם. אין לך מי שנשבע מתוך שיכול לומר כך וכך וישבע בנקיטת חפץ אלא זה השומר בלבד שיש עליו שטר אבל שאר כל הנשבעין בדין מתוך שיכול לומר אינן נשבעין אלא היסת:

הלכות שכירות - פרק שלישי

א שומר שטען שנאנס אונס גדול כגון שבורה ומתה. אם נאנס במקום שהעדים מצויין שם מצריכין אותו ראיה על טענתו שנאנס ויפטר אף משבועת שומרים ואם לא הביא ראיה ישלם שנאמר [\(שמות כב-ט\)](#) "אין רואה" [\(שמות כב-י\)](#) "שבועת ה' תהיה בין שניהם" הא במקום שאפשר להביא ראיה אין שם שבועה אלא או יביא ראיה או ישלם. אבל אם טען שנאנס במקום שאין העדים מצויין שם אין מצריכין אותו ראיה אלא ישבע שנאנס ויפטר. ואם הביא עדים שלא פשע בה נפטר אף מן השבועה. מעשה באחד שהביא חבית של יין בשכר ושברה בשוק של מחוזא ובאו לפני חכמים ואמרו שוק זה שטענת שנשברה בו חבית בני אדם מצויין שם או תביא ראיה שלא פשעת אלא נתקלת ונפלת או תשלם דמיה וכן כל כיוצא בזה:

ב המעביר חבית ממקום למקום בשכר ונשברה דין תורה הוא שישלם שאין זה אונס גדול והרי השבירה כגניבה ואבידה שהוא חייב בהן אבל תקנו חכמים שיהיה חייב שבועה שלא פשע בה שאם אתה אומר ישלם אין לך אדם שיעביר חבית לחבירו לפיכך עשו בו שבירת החבית כמיתת הבהמה ושבירתה. ועוד תקנו בדבר זה שאם נשאו אותה שנים במוט ונשברה משלמין חצי דמיה הואיל ומשוי זה גדול לגבי אחד וקל לגבי שנים הרי הוא כאונס ואינו אונס ומשלמין מחצה אם יש עדים שלא פשעו בה. נשברה במקום שאין העדים מצויין נשבעין שלא שברוה בפשיעה ומשלמין חצי דמיה. שהרי לא היה לכל אחד להעביר אלא משוי שיכול להעבירו בפני עצמו. מכאן אתה למד שהאחד שהעביר חבית גדולה שאין דרך כל הסבלים להעבירה שהוא פושע ואם נשברה בידו משלם הכל:

ג הסבל ששבר חבית של יין לחנווני ונתחייב לשלם והרי היא שוה ביום השוק ארבעה ובשאר הימים שלשה אם החזירו ביום השוק חייבין להחזיר חבית של יין או ישלמו לו ארבעה והוא שלא היה לו יין למכור ביום השוק אבל אם היה לו יין מחזירין לו שלשה. החזירו לו בשאר

הימים מחזירין לו שלשה ומנכין לו בכל זמן טורח שהיה טורח במכירתה
ופגם הנקב שהיה נוקב החבית וכן כל כיוצא בזה :

ד רועה שבאו זאבים וטרפו ממנו אם היה זאב אחד אין זה אונס אפילו
בשעת משלחת זאבים. ואם היו שני זאבים ה"ז אונס. שני כלבים אינן
אונס אפילו באו משתי רוחות היו יתר על שנים ה"ז אונס. ליסטים מזויין
הרי הוא אונס ואפילו היה הרועה מזויין ובא לו ליסטים אחר מזויין הרי
זה אונס שאין הרועה מוסר נפשו כליסטים. הארי והדוב והנמר והברדלס
והנחש הרי אלו אונסין אימתי בזמן שבאו מאליהן אבל אם הולכים
למקום גדודי חיות וליסטים אין אלו אונסין וחייב לשלם :

ה רועה שמצא גנב והתחיל להתגרות בו ולהראותו שאינו חושש ממנו
ואמר לו הרי אנו במקום פלוני וכך וכך רועים אנחנו וכך וכך כלי מלחמה
יש לנו ובא אותו הליסטים ונצחו ולקח מהן הרי הרועה חייב שאחד
המוליך את הבהמה למקום גדודי חיות וליסטים או מביא את הליסטים
בהתגרותו למקום הבהמה :

ו רועה שהיה לו להציל הטריפה או השבויה ברועים אחרים ובמקלות
ולא קרא רועים אחרים ולא הביא מקלות להציל הרי זה חייב אחד ש"ח
ואחד ש"ש אלא שש"ח קורא רועים ומביא מקלות בחנם ואם לא מצא
פטור אבל ש"ש חייב לשכור הרועים והמקלות עד כדי דמי הבהמה כדי
להציל וחוזר ולקח שכרן מבעל הבית. ואם לא עשה כן והיה לו לשכור
ולא שכר ה"ז פושע וחייב :

ז רועה שטען שהצלתי על ידי רועים בשכר נשבע ונוטל מה שטען שאינו
יכול לטעון אלא עד כדי דמיהן ויכול היה לומר נטרפה וישבע בנקיטת
חפץ כדין כל הנשבעין ונוטלין :

ח רועה שהניח עדרו ובא לעיר בין בעת שדרך הרועים להכנס ובין בעת
שאין דרך הרועים להכנס ובאו זאבים וטרפו ארי ודרס אין אומרים אילו
היה שם היה מציל אלא אומדין אותו אם יכול להציל על ידי רועים
ומקלות חייב ואם לאו פטור ואם אין הדבר ידוע חייב לשלם :

ט מתה הבהמה כדרכה ה"ז אונס והרועה פטור. סגפה ומתה אינו אונס.
תקפתו ועלתה לראשי צוקין ותקפתו ונפלה הרי זה אונס. העלה לראשי
צוקין או שעלתה מאליה והוא יכול למנעה ולא מנעה אע"פ שתקפתו
ונפלה ומתה או נשברה חייב שכל שתחלתו בפשיעה וסופו באונס חייב.
וכן רועה שהעביר הבהמות על הגשר ודחפה אחת מהן לחבירתה ונפלה
לשבולת הנהר ה"ז חייב שהיה לו להעבירן אחת אחת שאין השומר נוטל
שכר אלא לשמור שמירה מעולה והואיל ופשע בתחלה והעבירן כאחד
אע"פ שנאנס בסוף בעת הנפילה הרי הוא חייב :

ז פשע בה ויצאה לאגם ומתה שם כדרכה פטור שאין יציאתה גרמה לה שתבוא לידי אונס זה הואיל וכדרכה מתה מה לי בבית שומר מה לי באגם. אבל אם גנבה גנב מהאגם ומתה כדרכה בבית הגנב הרי השומר חייב אע"פ שהוא ש"ח שאפילו לא מתה הרי היא אבדה ביד הגנב ויציאתה גרמה לה להגנב וכן כל כיוצא בזה:

הלכות שכירות - פרק רביעי

א השוכר את החמור להוליכה בהר והוליכה בבקעה אם הוחלקה פטור אע"פ שעבר על דעת הבעלים ואם הוחמה חייב. שכרה להוליכה בבקעה והוליכה בהר אם הוחלקה חייב שהחלקות יתר בהר מן הבקעה ואם הוחמה פטור שחמימות בבקעה יתר מן ההר מפני הרוח שמנשבת בראש ההרים. ואם הוחמה מחמת המעלה חייב וכן כל כיוצא בזה. וכן השוכר את הפרה לחרוש בהר וחרש בבקעה ונשבר הקנקן והוא הכלי שחורש בו הרי השוכר פטור ודין בעל הפרה עם האומנין שחרשו. וכן אם לא שינה על דעת הבעלים ונשבר הקנקן דין בעל הפרה עם האומנין. שכרה לחרוש בבקעה וחרש בהר ונשבר הקנקן השוכר חייב. ודינו של שוכר עם האומנים:

ב ומהו דין האומנין ששברו בעת חרישה שמשלמין. מי משלם זה האוחז את הכלי בעת החרישה. ואם היתה השדה מעלות מעלות שניהם חייבים בדמי הקנקן המנהיג אותה במלמד והאוחז את הכלי:

ג שכרה לדוש בקטנית ודש בתבואה והוחלקה פטור בתבואה ודש בקטנית חייב שהקטנית מחלקת. מעשה באחד שהשכיר חמור לחבירו ואמר לו לא תלך בו בדרך נהר פקוד שהמים מצויין שם אלא בדרך נרש שאין בה מים הלך בדרך נהר פקוד ומת החמור ולא היו שם עדים שמעידים באי זה דרך הלך אלא הוא מעצמו אמר בנהר פקוד הלכתי ולא היו שם מים ומחמת עצמו מת ואמרו חכמים הואיל ויש עדים שהמים בנהר פקוד מצויין חייב לשלם שהרי שינה על דעת הבעלים ואין אומרים מה לי לשקר במקום עדים:

ד השוכר את הבהמה להביא עליה מאתים ליטרין של חטים והביא מאתים ליטרין של שעורים ומתה חייב מפני שהנפח קשה למשאוי והשעורין יש להן נפח. וכן אם שכרה להביא תבואה והביא במשקלה תבן. אבל אם שכרה להביא עליה שעורים והביא במשקלן חטים ומתה פטור וכן כל כיוצא בזה:

ה שכר את הבהמה לרכוב עליה איש לא ירכיב עליה אשה. שכרה לרכוב עליה אשה מרכיב עליה איש. ומרכיב עליה כל אשה בין קטנה בין גדולה ואפילו מעוברת שהיא מניקה :

ו השוכר את הבהמה לשאת עליה משקל ידוע והוסיף על משאו אם הוסיף חלק משלשים על השיעור שפסק עמו ומתה חייב פחות מכאן פטור אבל נותן הוא שכר התוספת. שכר סתם אינו נושא אלא במשקל הידוע במדינה לאותה בהמה. ואם הוסיף חלק משלשים כגון שדרכה לשאת שלשים וטען עליה ל"א ומתה או נשברה חייב. וכן ספינה שהוסיף בה אחד משלשים על משאה וטבעה חייב לשלם דמיה :

ז הכתף שהוסיף על משאו קב אחד הוזק במשא זה חייב בנזקיו. שאע"פ שהוא בן דעת והרי הוא מרגיש בכובד המשא יעלה על לבו שמא מחמת חוליו הוא זה הכובד :

ח השוכר את החמור לרכוב עליה יש לו להניח עליה כסותו ולגינו ומזונותיו של אותו הדרך לפי שאין דרך השוכר לחזור בכל מלון ומלון לקנות מזונות יתר על זה הרי מעכב עליו בעל החמור. וכן יש לבעל החמור להניח עליה שעורים ותבן מזונות של אותו היום יתר על זה השוכר מעכב מפני שאפשר לו לקנות בכל מלון ומלון. לפיכך אם אין שם מאין יקנה מניח עליו מזונותיו ומזונות בהמתו של כל אותה הדרך. וכל אלו הדברים בשוכר סתם ובמקום שאין מנהג ידוע אבל במקום שיש מנהג הכל לפי המנהג :

הלכות שכירות - פרק חמישי

א השוכר את הבהמה וחלתה או נשתטית או נלקחה לעבודת המלך אע"פ שאין סופה לחזור אם נלקחה דרך הליכה הרי המשכיר אומר לשוכר הרי שלך לפניך וחייב ליתן לו שכרו משלם. בד"א בשכרה לשאת עליה משוי שאפשר להשליכו בלא הקפדה אבל אם שכרה לרכוב עליה או לשאת עליה כלי זכוכית וכיוצא בהן חייב להעמיד לו חמור אחר אם שכר ממנו חמור ואם לא העמיד יחזיר השכר ויחשוב עמו על שכר כמה שהלך בה :

ב מתה הבהמה או נשברה בין ששכרה לשאת בין ששכרה לרכוב אם אמר לו חמור סתם אני משכיר לך חייב להעמיד לו חמור אחר מכל מקום. ואם לא העמיד יש לשוכר למכור הבהמה וליקח בה בהמה אחרת או שוכר בהמה בדמיה אם אין בדמיה ליקח עד שיגיע למקום שפסק בו.

אמר לו חמור זה אני שוכר לך אם שכרה לרכוב עליה או לכלי זכוכית ומתה בחצי הדרך אם יש בדמיה ליקח בהמה אחרת יקח ואם אין בדמיה ליקח שוכר אפילו בדמי כולה עד שיגיע למקום שפסק עמו. ואם אין בדמיה לא ליקח ולא לשכור נותן לו שכרו של חצי הדרך ואין לו עליו אלא תרעומת. שכרה למשא הואיל ואמר לו חמור זה ומת בחצי הדרך אינו חייב להעמיד לו אחר אלא נותן לו שכרו של חצי הדרך ומניח לו נבלתו:

ג השוכר את הספינה וטבעה לו בחצי הדרך. אם אמר לו ספינה זו אני משכיר לך ושכרה השוכר להוליך בה יין סתם אע"פ שנתן לו השכ"י יחזיר כל השכר שה"ז אומר לו הבא לי הספינה עצמה ששכרתי שהקפדה גדולה יש בספינה זו ואני אביא יין מכל מקום ואוליך בה. אמר לו ספינה סתם אני משכיר לך ושכרה השוכר להוליך בה יין זה אע"פ שלא נתן לו מן השכר כלום חייב ליתן כל השכר. שהרי אומר לו הבא לי היין עצמו ואני אביא לך ספינה מכל מקום ואוליכו. אבל צריך לנכות כדי הטורח של חצי הדרך שאינו דומה המטפל בהולכת הספינה ליושב ובטל. אמר לו ספינה זו אני משכיר ושכר השוכר להוליך בה יין זה אם נתן השכר אינו יכול להחזירו ואם לא נתן לא יתן שאין זה יכול להביא הספינה עצמה ולא זה יכול להביא יין עצמו. שכר ספינה סתם ליין סתם הרי אלו חולקין השכר:

ד השוכר את הספינה ופרקה בחצי הדרך נותן לו שכר כל הדרך ואם מצא השוכר מי שישכיר אותה לו עד המקום שפסק שוכר ויש לבעל הספינה עליו תרעומת. וכן אם מכר כל הסחורה שבספינה לאיש אחר בחצי הדרך וירד ועלה הלוקח נוטל שכר חצי הדרך מן הראשון ושכר החצי מזה האחרון ויש לבעל הספינה עליו תרעומת שגרם לו לסבול דעת איש אחר שעדיין לא הורגל בו וכן כל כיוצא בזה:

ה מכאן אני אומר שהמשכיר בית לחבירו עד זמן קצוב ורצה השוכר להשכיר הבית לאחר עד סוף זמנו משכיר לאחרים אם יש בני בית כמנין בני ביתו. אבל אם היו ארבעה לא ישכור לחמשה. שלא אמרו חכמים אין השוכר רשאי להשכיר אלא מטלטלין שהרי אומר לו אין רצוני שיהא פקדוני ביד אחר אבל בקרקע או בספינה שהרי בעלה עמה אין אומר כן. וכן אני אומר אם אמר לו בעה"ב לשוכר למה תטרח ותשכיר ביתי לאחרים אם לא תרצה לעמוד בו צא הניחו ואתה פטור משכירתו אינו יכול להשכירו לאחר שזה באל תמנע טוב מבעליו עד שאתה משכירו לאחר תניח לזה ביתו. ויש מי שהורה שאינו יכול להשכירו לאחר כלל ויתן שכרו עד סוף זמנו ולא יראה לי שדין זה אמת:

ו בית זה אני משכיר לך ואחר שהשכירו נפל אינו חייב לבנותו אלא מחשב על מה שנשתמש בו ומחזיר לו שאר השכירות אבל אם סתרו חייב להעמיד לו בית אחר או ישכיר לו כמותו. וכן אם חזר אחר שהשכירו לזה

והשכירו או מכרו לעכו"ם או אנס שהפקיע שכירות הראשון הרי זה חייב להשכיר לו בית אחר כמותו וכן כל כיוצא בזה :

ז השכיר לו בית סתם ואחר שנתן לו בית נפל חייב לבנותו או יתן לו בית אחר. ואם היה קטן מן הבית שנפל אין השוכר יכול לעכב עליו. והוא שיהיה קרוי בית שלא השכיר אלא בית סתם. אבל אם אמר לו בית כזה אני משכיר לך חייב להעמיד לו בית כמדת ארכו ומדת רחבו של בית זה שהראהו. ואינו יכול לומר לו לא היה ענין דברי אלא שיהיה קרוב לנהר או לשוק או למרחץ כזה אלא חייב להעמיד לו בית כמדתו וכצורתו לפיכך אם היה קטן לא יעשנו גדול גדול לא יעשנו קטן אחד לא יעשנו שנים שנים לא יעשנו אחד. ולא יפחות מן החלונות שהיו בו ולא יוסיף עליהן אלא מדעת שניהם :

ח המשכיר עלייה סתם חייב להעמיד לו עלייה. אמר לו עלייה זו שעל גבי בית זה אני משכיר לך הרי שעבד בית לעלייה לפיכך אם נפחתה העלייה בארבעה טפחים או יתר חייב המשכיר לתקן ואם לא תקן הרי השוכר יורד ודר בבית עם בעה"ב עד שיתקן. היו שתי עליות זו על גבי זו ונפחתה העליונה דר בתחתונה. נפחתה התחתונה ה"ז ספק אם ידור בעליונה או בבית לפיכך לא ידור ואם דר אין מוציאין אותו משם. מעשה באחד שאמר לחבירו דלית זו שעל גבי הפרסק הזה אני משכיר לך ונעקר אילן הפרסק ממקומו ובא מעשה לפני חכמים ואמרו לו חייב אתה להעמיד הפרסק כל זמן שהדלית קיימת וכן כל כיוצא בזה :

הלכות שכירות - פרק ששי

א המשכיר בית לחבירו בבירה גדולה משתמש בזיזיה ובכותליה עד ד"א ובתרבץ של חצר וברחבה שאחורי הבתים. ומקום שנהגו להשתמש בעובי הכותלים משתמש בעובי הכותלים ובכל אלו הדברים הולכין אחר מנהג המדינה והשמות הידועין להם כדרך שאמרנו בענין מקח וממכר :

ב המשכיר חצירו סתם לא השכיר הרפת שבה :

ג המשכיר בית לחבירו חייב להעמיד לו דלתות ולפתוח לו החלונות שנתקלקלו ולחזק את התקרה ולסמוך את הקורה שנשברה ולעשות נגר ומנעול וכל כיוצא באלו מדברים שהן מעשה אומן והם עיקר גדול בישיבת הבתים והחצרות. השוכר חייב לעשות מעקה ומזוזה ולתקן מקום המזוזה משלו. וכן אם רצה לעשות סולם או מרזב או להטיח גגו הרי זה עושה משל עצמו :

ז המשכיר עלייה לחבירו ונפחתה בארבעה או יתר חייב לתקן התקרה והמעזיבה שעליה שהמעזיבה חזוק התקרה היא :

ה הזבל שבחצר הרי הוא של שוכר לפיכך הוא מטפל בו להוציאו ואם יש שם מנהג הולכין אחר המנהג. בד"א כשהיו הבהמות שעשו הזבל של שוכר אבל אם הבהמות של אחרים הזבל של בעל החצר שחצירו של אדם קונה שלא מדעתו אע"פ שהיא שכורה ביד אחרים :

ו המשכיר בית או חצר או מרחץ או חנות או שאר המקומות עד זמן קצוב ה"ז כופהו לצאת בסוף זמנו ואינו ממתין לו אפילו שעה אחת. שכר לו בית סתם ללינה אין פחות מיום אחד. לשביתה אין פחות משני ימים. לנישואין אין פחות משלשים יום :

ז המשכיר בית לחבירו סתם אינו יכול להוציאו עד שיודיעו שלשים יום מקודם כדי לבקש מקום ולא יהיה מושלך בדרך ולסוף השלשים יצא. בד"א בימות החמה אבל בימות הגשמים אינו יכול להוציאו מן החג ועד הפסח. קבע לו שלשים לפני החג אם נשאר מן השלשים יום אפילו יום אחד לאחר החג אינו יכול להוציאו עד מוצאי הפסח והוא שיודיעו ל' יום מקודם. בד"א בעיירות אבל בכרכים אחד ימות החמה ואחד ימות הגשמים צריך להודיעו י"ב חדש מקודם. וכן בחנות בין בכרכים בין בעיירות צריך להודיעו י"ב חדש מקודם :

ח כשם שהמשכיר חייב להודיעו כך השוכר חייב להודיעו מקודם ל' יום בעיירות. או מקודם שנים עשר בכרכים כדי שיבקש שכן ולא ישאר ביתו פנוי. ואם לא הודיעו אינו יכול לצאת אלא יתן השכר :

ט אע"פ שאין המשכיר יכול להוציאו ולא השוכר יכול לצאת עד שיודיעו מקודם. אם הוקרו הבתים יש למשכיר להוסיף עליו ולומר לשוכר או השכר בשוה עד שתמצא או תצא. וכן אם הוזלו הבתים יש לשוכר לפחות השכר ולומר למשכיר או השכר לי כשער של עתה או הרי ביתך לפניך. נפל בית המשכיר שהיה דר בו הרי זה יש לו להוציא השוכר מביתו ואומר לו אינו בדין שתהיה אתה יושב בביתי עד שתמצא מקום ואני מושלך בדרך שאין אתה בעל זכות בבית זה יותר ממני :

י נתן הבית לבנו לישא בו אשה אם היה יודע שבנו נעשה חתן בזמן פלוני והיה אפשר לו להודיעו מקודם ולא הודיעו אינו יכול להוציאו. ואם עכשיו נזדמנה לו אשה והרי הוא נושאה מיד הרי זה יש לו להוציאו שאינו בדין שיהיה זה יושב בביתו ובן בעה"ב ישכור בית שיעשה בו חתונה :

יא מכר את הבית או נתנו או הורישו אין השני יכול להוציאו עד שיודיעו מקודם שלשים יום או מקודם שנים עשר חדש. שהרי השוכר אומר לו אין כחך יתר מכח זה שזכית בבית זה מחמתו :

א כשם שמתנה אדם כל תנאי שירצה במקח וממכר כך מתנה בשכירות שהשכירות מכירה לזמן קצוב היא וכל שממכרו בנכסיו ממכר שוכר שכירותו שכירות. וכל שאין לו למכור כך אין לו לשכור אלא אי"כ יש לו פירות בלבד באותה הקרקע הרי זה שוכר ואינו מוכר :

ב המשכיר בית לחבירו לשנה ונתעברה השנה נתעברה לשוכר. השכיר לחדשים נתעברה למשכיר. הזכיר לו חדשים ושנה בין שאמר לו דינר לחדש י"ב דינר בשנה. בין שאמר לו שנים עשר דינר לשנה דינר בכל חדש הרי חדש העיבור של משכיר שהקרקע בחזקת בעלים ואין מוציאין דבר מיד בעל הקרקע אלא בראיה ברורה. וכן בעה"ב שאמר לזמן זה השכרתי לך והשוכר אומר לא שכרתי אלא סתם או לזמן ארוך על השוכר להביא ראיה ואם לא הביא בעה"ב נשבע היסת ומוציאו מן הבית :

ג השוכר שאמר נתתי שכר הבית שנתחייבתי בו והמשכיר אומר עדיין לא נטלתי בין שהיתה בשטר בין שהיתה בעדים. אם תבעו בתוך שלשים יום על השוכר להביא ראיה או יתן ויחרים על מי שלקח ממנו או יטעון עליו בדמים שנתן תחלה טענה בפני עצמה וישביעהו היסת. תבעו המשכיר לאחר שלשים יום ואפילו ביום הלי על המשכיר להביא ראיה או ישבע השוכר שכבר נתן לו שכרו ויפטר. וכן אם שכר ממנו ופירש שיתן לו השכר שנה בשנה ותבעו בתוך השנה על השוכר להביא ראיה. תבעו לאחר השנה ואפילו ביום תשעה ועשרים באלול על המשכיר להביא ראיה :

ד המשכיר בית לחבירו בשטר לעשר שנים ואין בו זמן השוכר אומר עדיין לא עבר מזמן השטר אלא שנה והמשכיר אומר כבר עברו ושלמו שני השכירות ושכנת עשר שנים. על השוכר להביא ראיה ואם לא הביא ראיה ישבע המשכיר היסת ויוציאו :

ה השוכר פרדס או שהיה משכון בידו ליי שנים ויבש הפרדס בתוך הזמן ימכרו עציו וילקח בהן קרקע ויאכל פירותיו עד סוף זמן שכירותו או זמן המשכון. וגוף האילנות שיבשו או נקצצו שניהן אסורין בהן משום רבית המלוה והלוה :

ו שטר השכירות או שטר המשכון שכתוב בה שנים סתם. בעל הפירות אומר ג' ובעל הקרקע אומר שנים וקדם זה השוכר או המלוה ואכל הפירות הרי הפירות בחזקת אוכליהן עד שיביא בעל הקרקע ראיה.

אכלה השוכר או הממשכן שלש שנים וכבש השטר ואמר לחמש שנים יש לי פירות ובעל הקרקע אומר שלש אמרו לו הבא שטרך ואמר אבד השוכר נאמן שאילו רצה אמר לקוחה היא בידי שהרי אכלה שלש שנים :

ז מי שהכניס פירותיו לבית חבירו שלא מדעתו או שהטעוהו עד שהכניס פירותיו והניחם והלך יש לבעל הבית למכור לו מאותן הפירות כדי ליתן שכר הפועלים שמוציאין אותן ומשליכין אותם לשוק. ומדת חסידות הוא שיוודיע לבית דין וישכירו ממקצת דמיהן מקום משום השב אבידה לבעלים אע"פ שלא עשה כהוגן :

ח השוכר ריחיים מחבירו שיטחון לו כ' סאה בכל חדש בשכרו והעשיר בעל הריחיים והרי אינו צריך לטחון שם אם יש לשוכר חטים שצריך לטחון לעצמו או לאחרים כופין אותו ליתן דמי טחינת כ' סאה שזו מדת סדום היא. ואם אין לו יכול לומר אין לי דמים והריני טוחן לך כמו ששכרתי ואם אין אתה צריך מכור לאחרים וכן כל כיוצא בזה :

הלכות שכירות - פרק שמיני

א אחד השוכר מחבירו שדה לזרעה או כרם לאכול פירותיו בדמים או ששכר ממנו בפירות קצובים כגון ששכר ממנו שדה זו בעשרים כור בשנה וכרם זה בעשרים כדי יין בכל שנה שניהן דין אחד יש להן. והשוכר בפירות הוא הנקרא חוכר :

ב המקבל שדה או פרדס כדי לעבוד אותו ולהוציא עליו יציאות ויתן לבעל הקרקע שליש התבואות או רביע או מה שיתנו ביניהן והוא הנקרא מקבל. כל דבר שהוא לסייג הארץ בעל הקרקע חייב בו וכל דבר שהוא שמירה יתירה החוכר או המקבל חייב בו. הקרדום שחופרין בו הארץ והכלים שנושאים בהן העפר והדלי והכד וכיוצא בהן שדולין בהן המים על בעל הקרקע. וחטיטת המקומות שמקבצין בהן המים על החוכר או על המקבל :

ג השוכר או המקבל שדה מחבירו לשנים מועטות לא יזרענה פשתן. שכרה או קבלה ז' שנים זרעה שנה ראשונה פשתן ואין השביעית מן המניין. שכרה או קבלה שבוע אחד שביעית מן המניין :

ד החוכר או המקבל שדה מחבירו והיא בית השלחין או בית האילן ויבשה מעיין בית השלחין ולא פסק הנהר הגדול אלא אפשר להביא ממנו בדלי. או שנקצץ האילן של בית האילנות אינו מנכה לו מחכירו. ואם מכת מדינה היא כגון שיבש הנהר מנכה לו מחכירו. היה עומד בתוך השדה

ואמר לו בית השלחין הזה אני משכיר לך בית האילן זה אני משכיר יבש המעיין או נקצץ האילן מנכה מחכירו שהרי הוא עומד בתוכה ולא אמר לו הזה אלא כמי שאומר כמות שהיא עתה אני משכיר לפיכך אם לא היה עומד בתוכה ואמר לו בית השלחין אני משכיר לו או בית האילן ויבש המעיין או שנקצץ האילן אינו מנכה לו מחכירו :

ה השוכר או המקבל שדה מחבירו ואכלה חגב או נשתדפה אם אירע דבר זה לרוב השדות של אותה העיר מנכה לו מחכירו הכל לפי ההפסד שארעו ואם לא פשטה המכה ברוב השדות אינו מנכה לו מחכירו אע"פ שנשתדפו כל השדות של בעל הקרקע. נשתדפו כל השדות של השוכר או המקבל אע"פ שפשטה המכה ברוב השדות אינו מנכה לו מחכירו שאין זה ההפסד תלוי אלא בשוכר שהרי כל שדותיו נשתדפו. התנה עליו בעל הקרקע שיזרענה חטים וזרעה שעורים או שלא זרעה כלל או שזרעה ולא צמחה אע"פ שבא חגב או שדפון והוכתה רוב המדינה אינו מנכה לו מחכירו. ועד מתי חייב להטפל ולזרוע פעם אחרת אם לא צמחה כל זמן שראוי לזרעה באותו מקום :

ו השוכר או המקבל שדה מחבירו מקום שנהגו לקצור יקצור ואינו רשאי לעקור. לעקור יעקור ואינו רשאי לקצור. ושניהם מעכבין זה על זה. ומקום שנהגו לחרוש אחריו יחרוש. מקום שנהגו להשכיר אילנות על גב קרקע משכירין ואע"פ שהשכיר לו סתם בפחות מן הידוע. ומקום שנהגו שלא להשכיר אילנות אין לו אילנות אע"פ ששכר ממנו ביתר על הידוע הכל כמנהג המדינה :

ז החוכר שדה מחבירו בעשרה כור חטים ולקתה נותן לו מתוכה. היו חטיה יפות לא יאמר לו הריני לוקח לך מן השוק אלא נותן לו מתוכה. חכר ממנו כרם בעשרה סלי ענבים והקריסו אחר שנבצרו. וכן עומרים שלקו אחר שנקצרו נותן לו מתוכן. חכרו בעשרה כדי יין והחמיץ חייב ליתן לו יין טוב. חכרה ממנו במאה עמרים של אספסתא וזרעה מין אחר ואחר כך חרשה וזרעה אספסתא ולקתה או שזרעה בתחלה אספסתא וחרשה ואח"כ זרעה פעם אחרת ולקתה אינו נותן לו מתוכה אלא נותן לו אספסתא טובה שהרי שינה וכן כל כיוצא בזה :

ח החוכר שדה מחבירו ולא רצה לנכש ואמר לו מה הפסד יש לך הריני נותן לך חכירך אין שומעין לו שהרי הוא אומר לו למחר אתה יוצא ממנה והיא מעלה עשבים. ואפילו אמר לו באחרונה אני חורש אותה אין שומעין לו :

ט החוכר שדה מחבירו לזרעה שעורים לא יזרענה חטים מפני שהחטין מכחישות את הקרקע יתר מהשעורים. שכרה לזרעה חטים יזרענה שעורים. קטנית לא יזרענה תבואה. תבואה יזרענה קטנית. ובבבל וכיוצא בה לא יזרענה קטנית מפני שהקטנית שם מכחשת את הארץ :

י המקבל שדה מחבירו לשנים מועטות אין למקבל כלום בקורת השקמה וכיוצא בה ולא בשבח האילנות שיצאו מאליהן בשדה. אבל מחשבין לו מקום האילנות כאילו היה בהן אותו זרע שזרע בכל השדה. והוא שצמחו האילנות במקום הראוי לזריעה אבל אם יצאו במקום שאינו ראוי לזריעה אין מחשבין לו כלום. ואם קיבלה שבע שנים או יתר יש לו בקורת השקמה וכיוצא בה. הגיע זמנו להסתלק מן השדה והיו שם זרעים שעדיין לא הגיעו להמכר או שנגמרו ולא הגיע יום השוק למכרן שמין אותן ונוטל מבעל הקרקע. כשם שחולקין המקבל ובעל הקרקע בתבואה כך חולקין בתבן ובקש. כשם שחולקין ביין כך חולקין בזמורות. אבל הקנים המעמידים תחת הגפנים אם קנו אותן בשותפות הרי אלו חולקין בהן ואם הן משל אחד מהן זה שקנה אותן הרי הן שלו וכן כל כיוצא בזה:

יא המקבל שדה מחבירו ליטע מקבל עליו בעל השדה עשרה בוראות לסאה. יתר על זה מגלגלין עליו את הכל:

יב המקבל שדה מחבירו ולא עשתה אם יש בה כדי שתוציא סאתים יתר על ההוצאה חייב המקבל ליטפל בה. שכך כותב לבעל הקרקע אנא איקום ואניר ואזרע ואקצור ואעמור ואדוש ואזרה ואעמיד כרי לפניך ותטול את חציו או מה שיתנו ואני אטול השאר בשכר עמלי ובמה שהוצאתי:

יג המקבל שדה מחבירו ואחר שזכה בה הובירה שמין אותה כמה היא ראויה לעשות ונותן לו חלקו שהיה מגיע לו. שכך כותב לבעל הקרקע אם אוביר ולא אעביד אשלם במיטבא. והוא הדין אם הוביר מקצתה. ומפני מה נתחייב לשלם מפני שלא פסק על עצמו דבר קצוב כדי שנאמר הרי היא כאסמכתא אלא התנה שישלם במיטבא ולפיכך גמר ושיעבד עצמו. אבל אם אמר אם אוביר ולא אעביד אתן לך מאה דינרין הרי זה אסמכתא ואינו חייב לשלם אלא נותן כפי מה שראויה לעשות בלבד:

יד המקבל שדה לזרעה שומשמין וזרעה חטים ועשתה חטים ששון כמה שהיא ראויה לעשות מן השומשמין אין לו עליו אלא תרעומת. עשתה פחות ממה שהיא ראויה לעשות מן השומשמין משלם לו המקבל כפי מה שהיא ראויה לעשות מן השומשמין. עשתה חטים יתר ממה שהיא ראויה לעשות מן השומשמין חולקין לפי התנאי שביניהן אע"פ שמשתכר בעל הקרקע:

א השוכר את הפועלים ואמר להם להשכים ולהעריב מקום שנהגו שלא להשכים ושלא להעריב אינו יכול לכופן. מקום שנהגו לזון יזון לספק בגרוגרות או בתמרים וכיוצא בהן לפועלים יספק הכל כמנהג המדינה :

ב השוכר את הפועל ואמר לו כאחד וכשנים מבני העיר רואין הפחות שבשכירות והיתר שבשכירות ומשמנין ביניהן :

ג אמר לשלוחו צא ושכור לי פועלים בשלשה והלך ושכרן בארבעה אם אמר להם השליח שכרכם עלי נותן להם ארבעה ונוטל מבעל הבית שלשה ומפסיד אחד מכיסו. אמר להם שכרכם על בעה"ב נותן להם בעה"ב כמנהג המדינה. היה במדינה מי שנשכר בשלשה ומי שנשכר בארבעה אינו נותן להם אלא שלשה ויש להם תרעומת על השליח. בד"א כשאין מלאכתן ניכרת אבל היתה מלאכתן ניכרת והרי היא שוה ארבעה נותן להם בעה"ב ארבעה שאילו לא אמר להם שלוחו ארבעה לא טרחו ועשו שוה ארבעה. אמר לו בעה"ב שכור לי בארבעה והלך השליח ושכר בשלשה אע"פ שהרי מלאכתן שוה ארבעה אין להם אלא שלשה שהרי קבלו על עצמן ויש להם תרעומת על השליח. אמר לו בעה"ב בשלשה והלך השליח ואמר להם בארבעה ואמרו הרינו כמה שאמר בעה"ב אין דעתם אלא שיתן בעה"ב יתר על ארבעה לפיכך שמין מה שעשו אם שוה ארבעה נוטלין ארבעה מבעל הבית ואם אינו ידוע או אינו שוה אין להם אלא שלשה. אמר לו בעל הבית בארבעה והלך השליח ואמר להם בשלשה ואמרו לו כמה שאמר בעה"ב אע"פ שמלאכתן שוה ארבעה אין להם אלא שלשה שהרי שמעו שלשה וקבלו עליהם :

ד השוכר את הפועלים והטעו את בעה"ב או בעה"ב הטעה אותם אין להם זה על זה אלא תרעומת. בד"א בשלא הלכו אבל הלכו החמרין ולא מצאו תבואה. פועלים ומצאו שדה כשהיא לחה. או ששכר להשקות השדה ומצאוה שנתמלאה מים. אם ביקר בעה"ב מלאכתו מבערב ומצא שצריכה פועלים אין לפועלים כלום מה בידו לעשות. ואם לא ביקר נותן להם שכרן כפועל בטל שאינו דומה הבא טעון לבא ריקן ועושה מלאכה לבטל. בד"א בשלא התחילו במלאכה אבל אם התחיל הפועל במלאכה וחזר בו אפילו בחצי היום חוזר שנאמר [\(ויקרא כה-נה\)](#) "כי לי בני ישראל עבדים" ולא עבדים לעבדים. וכיצד דין הפועל שחזר בו אחר שהתחיל שמין לו מה שעשה ונוטל. ואם קבלן הוא שמין לו מה שעתיד לעשות. בין שהוזלו בעת ששכרן בין לא הוזלו בין שהוזלה מלאכה אחר כן בין לא הוזלה שמין לו מה שעתיד לעשות. כיצד קיבל ממנו קמה לקצור בשתי סלעים קצר חציה והניח חציה. בגד לארוג בשתי סלעים ארג חציר והניח חציו שמין לו מה שעתיד לעשות אם היה שוה ששה דינרין נותן לו שקל או יגמרו את מלאכתן. ואם היה הנשאר יפה שנים דינרין אינו נותן להן אלא סלע שהרי לא עשו אלא חצי מלאכה. בד"א בדבר שאינו אבוד אבל בדבר האבוד כגון פשתנו להעלות מן המשרה או ששכר חמור להביא חלילין למת או לכלה וכיוצא בהן אחד פועל ואחד קבלן אינו יכול לחזור

בו אא"כ נאנס כגון שחלה או שמע שמת לו מת. ואם לא נאנס וחזר בו שוכר עליהן או מטען. כיצד מטען אומר להם סלע קצצתי לכם בואו וטלו שתים עד שיגמרו מלאכתן ולא יתן להם אלא מה שפסק תחלה ואפילו נתן להם השתים מחזיר מהן התוספת. כיצד שוכר עליהן שוכר פועלים אחרים וגומרים מלאכתן שלא תאבד וכל שיוסיף לאלו הפועלין האחרים על מה שפסק לראשונים נוטל מן הראשונים. עד כמה עד כדי שכרן של ראשונים. ואם היה להם ממון תחת ידו שוכר להשלים המלאכה עד ארבעים וחמשים זוז בכל יום לכל פועל אף על פי ששכר הפועל שלשה או או ארבעה. בד"א שאין שם פועלים לשכור בשכרן להשלים המלאכה אבל יש פועלים לשכור בשכרן ואמרו לו צא ושכור מאלו להשלים מלאכתך ולא תאבד בין שוכר בין קבלן אין לו עליהן אלא תרעומת ושמין לשוכר מה שעשה ולקבלן מה שעתידי לעשות :

ה השוכר את הפועל ונאחז לעבודת המלך לא יאמר לו הריני לפניך אלא נותן לו שכר מה שעשה :

ו השוכר את הפועל להשקות את השדה מזה הנהר ופסק הנהר בחצי היום אם אין דרכו להפסיק אין להן אלא שכר מה שעשו. וכן אם דרכו שיפסיקו אותו בני העיר והפסיקוהו בחצי היום אין להן אלא שכר מה שעשו שהרי ידעו הפועלים דרכו של נהר. ואם דרכו להפסיק מאליו נותן להם שכר כל היום מפני שהיה לו להודיעם. שכרן להשקות השדה ובא המטר והשקה אין להן אלא מה שעשו. בא הנהר והשקה נותן להן כל שכרן מן השמים נסתייעו. בד"א בפועל אבל מי שפסק עם אריסו שאם ישקה שדה זו ארבע פעמים ביום יטול חצי הפירות וכל האריסין שהן משקין שתי פעמים אינן נוטלין אלא רביע הפירות ובא המטר ולא הוצרך לדלות ולהשקות נוטל חצי הפירות כמו שפסק עמו שהאריס כשותף ואינו כפועל :

ז השוכר את הפועל לעשות מלאכה כל היום ושלמה המלאכה בחצי היום אם יש לו מלאכה אחרת כמותה או קלה ממנה עושה שאר היום. ואם אין לו מה יעשה נותן לו שכרו כפועל בטל. ואם יהיה מן החופרים או עובדי אדמה וכיוצא בהן שדרכו לטרוח הרבה ואם לא יעשה במלאכה יחלה נותן לו כל שכרו :

ח השוכר את הפועל להביא לו שליחות ממקום למקום והלך ולא מצא שם מה יביא נותן לו שכרו משלם. שכרו להביא קנים לכרם והלך ולא מצא ולא הביא נותן לו שכרו משלם. שכרו להביא כרוב ודורמסקנין לחולה והלך ומצאו שמת או הבריא לא יאמר לו טול מה שהבאת בשכרך אלא נותן לו כל שכרו וכן כל כיוצא בזה :

ט השוכר את הפועל לעשות עמו בשלו והראהו בשל חבירו נותן כל שכרו וחוזר ולוקח מחבירו מה שנהנה בזו המלאכה :

י השוכר את הפועל לעשות עמו בתבן וקש וכיוצא בהן ואמר לו טול מה שעשית בשכרך אין שומעין לו. ואם משקיבל עליו אמר לו הילך שכרך ואני אטול את שלי אין שומעין לו :

יא מציאת הפועל לעצמו אע"פ שאמר לו עשה עמי מלאכה היום. ואין צריך לומר אם אמר לו עדור עמי היום. אבל אם שכרו ללקט מציאות כגון שחסר הנהר ושכרו ללקט הדגים הנמצאין באגם הרי מציאתו לבעל הבית ואפילו מצא כיס מלא דינרין :

הלכות שכירות - פרק עשירי

א המלוה את חבירו על המשכון בין שהלוהו מעות בין שהלוהו פירות בין שמשכנו בשעת הלואתו בין שמשכנו אחר שהלוהו הרי זה שומר שכר. לפיכך אם אבד המשכון או נגנב חייב בדמיו ואם נאנס המשכון כגון שנלקח בלסטים מזויין וכיוצא בו משאר אונסין ישבע שנאנס וישלם בעל המשכון את חובו עד פרוטה אחרונה :

ב כל האומר לחבירו שמור לי ואשמור לך הרי זה שמירה בבעלים. אמר לו שמור לי היום ואשמור לך למחר. השאילני היום ואני אשאילך למחר. שמור לי היום ואשאילך למחר. השאילני היום ואשמור לך למחר כולן נעשו שומרי שכר זה לזה :

ג כל האומנין שומרי שכר הן. וכולן שאמרו טול את שלך והבא מעות או שאומר לו האומן גמרתיו ולא לקחו הבעלים את הכלי האומן שומר חנם. אבל אם אמר האומן הבא מעות וטול שלך עדיין הוא נושא שכר כשהיה :

ד נתן לאומנין לתקן וקלקלו חייבין לשלם. כיצד נתן לחרש שידה תיבה ומגדל לקבוע בהן מסמר ושברו או שנתן לו את העצים לעשות מהן שידה תיבה ומגדל ונשברו אחר שנעשו משלם לו דמי שידה תיבה ומגדל שאין האומן קונה בשבח הכלי. נתן צמר לצבע והקדיחתו יורה נותן לו דמי צמרו. צבעו כעור או נתנו לו לצבעו אדום וצבעו שחור וצבעו אדום נתן עצים לחרש לעשות מהן כסא נאה ועשה כסא רע או ספסל אם השבח יתר על ההוצאה נותן בעל הכלי את ההוצאה ואם ההוצאה יתירה על השבח נותן לו את השבח בלבד. אמר בעל הכלי איני רוצה בתקנה זו אלא יתן לי דמי הצמר או דמי העצים אין שומעין לו. וכן אם אמר האומן הא לך דמי צמרך או דמי עצך ולך אין שומעין לו שאין האומן קונה בשבח כלי שעשה :

ה המוליך חטין לטחון ולא לתתן ועשאן סובין או מורסן נתן הקמח לנחתום ועשאו פת נפולין בהמה לטבח ונבלה חייבין לשלם דמיהן מפני שהן נושאי שכר. לפיכך אם היה טבח מומחה ושחט בחנם פטור מלשלם ואינו מומחה אע"פ שהוא בחנם חייב לשלם. וכן המראה דינר לשולחני ואמר לו יפה הוא ונמצא רע אם בשכר ראהו חייב לשלם אע"פ שהוא בקי ואינו צריך להתלמד. ואם בחנם ראהו פטור והוא שיהיה בקי שאינו צריך להתלמד. ואם אינו בקי חייב לשלם אע"פ שהוא בחני והוא שיאמר לשולחני עליך אני סומך או שהיו הדברים מראין שהוא סומך על ראייתו ולא יראה לאחרים. טבח שעשה בחנם וניבל וכן שולחני שאמר יפה ונמצא רע וכן כל כיוצא בזה עליהן להביא ראייה שהן מומחין ואם לא הביאו ראייה משלמין:

ו מקום שנהגו שיהיה הנוטע אילנות נוטל חצי השבח ובעל הקרקע חצי ונטע והשבית ונטע והפסיד מחשבין לו חצי השבח שיש לו ומנכין ממנו מה שהפסיד ונוטל השאר. ואפילו התנה על עצמו שאם הפסיד לא יטול כלום ה"ז אסמכתא ואין מנכין לו אלא מה שהפסיד. היה מנהגם שיטול הנוטע מחצה ובעל הקרקע מחצה [אם] היה מנהגם שיטול האריס שלישי. אם נטע הנוטע והשבית ורצה להסתלק שנמצא בעל הקרקע צריך להוריד לה אריס הרי בעל הקרקע מוריד אריס ויטול בעל הקרקע חציו ולא יפסיד בעל הקרקע כלום ויטול האריס שלישי והשתות הנשאר של נוטע שהרי סילק עצמו ברצונו:

ז הנוטע אילנות לבני המדינה שהפסיד. וכן טבח של בני העיר שנבל הבהמות. והמק"ז דם שחבל. והסופר שטעה בשטרות. ומלמד תינוקות שפשע בתינוקות ולא למד או למד בטעות. וכל כיוצא באלו האומנים שאי אפשר שיחזירו ההפסד שהפסידו. מסלקין אותן בלא התראה שהן כמותרין ועומדין עד שישתדלו במלאכתן הואיל והעמידו אותן הצבור עליהם:

הלכות שכירות - פרק אחד עשר

א מצות עשה ליתן שכר השכיר בזמנו שנאמר [\(דברים כד-טו\)](#) "ביומו תתן שכרו" וגו'. ואם איחרו לאחר זמנו עובר בל"ת שנאמר [\(דברים כד-טו\)](#) "ולא תבוא עליו השמש" ואין לוקין עליו שהרי הוא חייב לשלם. אחד שכר האדם ואחד שכר הבהמה ואחד שכר הכלים חייב ליתן בזמנו ואם איחר לאחר זמן עובר בל"ת. וגר תושב יש בו משום [\(דברים כד-טו\)](#) "ביומו תתן שכרו" ואם איחרו אינו עובר בל"ת:

ב כל הכובש שכר שכיר כאילו נטל נפשו ממנו שנאמר [\(דברים כד-טו\)](#) "ואליו הוא נושא את נפשו". ועובר בארבע אזהרות ועשה עובר משום [בל \(ויקרא יט-ג\)](#) "תעשוק" ומשום [בל \(ויקרא יט-ג\)](#) "תגזול" ומשום [\(ויקרא יט-ג\)](#) "לא תלין פעולת שכיר" ומשום [\(דברים כד-טו\)](#) "לא תבא עליו השמש" ומשום [\(דברים כד-טו\)](#) "ביומו תתן שכרו". אי זהו זמנו שכיר יום גובה כל הלילה ועליו נאמר [\(ויקרא יט-ג\)](#) "לא תלין פעולת שכיר אתך עד בקר". ושכיר לילה גובה כל היום ועליו נאמר [\(דברים כד-טו\)](#) "ביומו תתן שכרו". ושכיר שעות של יום גובה כל היום ושכיר שעות של לילה גובה כל הלילה. שכיר שבת שכיר חדש שכיר שנה שכיר שבוע יצא ביום גובה כל היום יצא בלילה גובה כל [\(אותו\)](#) הלילה :

ג נתן טליתו לאומן וגמרה והודיעו אפילו איחרו עשרה ימים כל זמן שהכלי ביד האומן אינו עובר. נתנה בחצי היום כיון ששקעה עליו חמה עובר משום [בל \(ויקרא יט-ג\)](#) "תלין" שהקבלנות כשכירות היא וחייב ליתן לו בזמנו :

ד האומר לשלוחו צא ושכור לי פועלים. אמר להם שכרכם על בעה"ב שניהם אינן עוברין משום [בל \(ויקרא יט-ג\)](#) "תלין" זה לפי שלא שכרן וזה לפי שאין פעולתן אצלו ואם לא אמר להם שכרכם על בעל הבית השליח עובר. אין השוכר עובר אלא בזמן שתבעו השכיר ולא נתן לו אבל אם לא תבעו או שתבעו ולא היה לו מה יתן לו או שהמחהו אצל אחר וקבל ה"ז פטור :

ה המשהה שכר שכיר עד אחר זמנו אע"פ שכבר עבר בעשה ול"ת ה"ז חייב ליתן מיד. וכל עת שישהה עובר על לאו של דבריהם שנאמר [\(משלי ג-ב\)](#) **(כח)** "אל תאמר לרעך לך ושוב" :

ו כל שכיר ששכרו בעדים ותבעו בזמנו ואמר בעל הבית נתתי לך שכרך והשכיר אומר לא נטלתי כלום תקנו חכמים שישבע השכיר בנקיטת חפץ ויטול כדין כל נשבע ונוטל מפני שבעל הבית טרוד בפועליו וזה השכיר נושא נפשו לזה. אפילו היה השכיר קטן השכיר נשבע ונוטל. שכרו שלא בעדים מתוך שיכול לומר לא היו דברים מעולם ולא שכרתיך נאמן לומר שכרתיך ונתתי לך שכרו וישבע בעל הבית היסת שנתן או שבועת התורה אם הודה במקצת כשאר הטענות. היה לו עד אחד ששכרו אינו מועיל לו כלום וכן אם תבעו אחר זמנו אע"פ ששכרו בעדים המוציא מחבירו עליו הראייה. ואם לא הביא ראייה ישבע בעל הבית היסת. הביא ראייה שתבעו כל זמנו ה"ז נשבע ונוטל כל אותו היום של תביעה. כיצד היה עושה עמו ביום שני עד הערב זמנו כל ליל שלישי וביום השלישי אינו נשבע ונוטל. ואם הביא עדים שהיה תובעו כל ליל שלישי ה"ז נשבע ונוטל כל יום שלישי אבל מליל רביעי והלאה המוציא מחבירו עליו הראייה. וכן אם הביא עדים שהיה תובעו והולך עד יום ה' ה"ז נשבע ונוטל כל יום ה' :

ז בעה"ב אומר שתים קצצתי לו והשכיר אומר שלש קצצת לי לא תקנו חכמים שישבע השכיר כאן אלא המוציא מחבירו עליו הראייה. ואם לא הביא ראייה אע"פ שכבר נתן לו שתים או שאמר לו הילך הרי בעל הבית נשבע בנקיטת חפץ ודבר זה תקנת חכמים הוא כדי שלא ילך השמר בפחי נפש. בד"א בששכרו בעדים ולא ידעו כמה פסק לו ותבעו בזמנו אכל אם שכרו שלא בעדים או שתבעו אחר זמנו ישבע בעה"ב היסת שלא קצץ לו אלא מה שכבר נתן לו או שלא נשאר לו אצלו אלא זה שאמר לו הילך כדין כל הטענות:

ח הנותן טליתו לאומן אומן אומר ב' קצצת לי והלה אומר לא קצצתי אלא אחד כל זמן שהטלית ביד האומן אם יכול לטעון שהיא לקוחה בידו הרי האומן נשבע בנקיטת חפץ ונוטל. ויכול לטעון שהיא בשכרו עד כדי דמיה. ואם יצאת טלית מתחת ידו או שאין לו בה חזקה ואינו יכול לטעון שהיא לקוחה בידו המוציא מחבירו עליו הראייה ואם לא הביא ראייה ישבע בעל הטלית היסת או שבועת התורה אם הודה במקצת כדין כל הטענות שאין זה כדין השכיר:

ט שכיר הבא להשבע אין מחמירין עליו ואין מגלגלין עליו כלל אלא נשבע שלא נטל ויטול. ולכל הנשבעין אין מקילין חוץ מן השכיר שמקילין עליו ופותחין לו תחלה ואומרים לו אל תצער עצמך השבע וטול. אפילו היה שכרו פרוטה אחת ובעה"ב אומר נתתיה לא יטול אלא בשבועה. וכן כל הנשבע ונוטל אפילו לא יטעון אלא פרוטה אחת לא יטול אותה אלא בשבועה כעין של תורה:

הלכות שכירות - פרק שנים עשר

א הפועלים שהן עושין בדבר שגדולו מן הארץ ועדיין לא נגמרה מלאכתו בין בתלוש בין במחובר ויהיו מעשיהן גמירת המלאכה הרי על בעה"ב מצוה שיניח אותן לאכול ממה שהן עושין בו. שנאמר [\(דברים כג-כה\)](#) "כי תבא בכרם רעך" וגו' וכתוב [\(דברים כג-כו\)](#) "כי תבא בקמת רעך" מפי השמועה למדו שאין הכתוב מדבר אלא בשכיר וכי אילו לא שכרו מי התיר לו שיבא בכרם רעהו בקמה שלו שלא מדעתו אלא כך הוא אומר כי תבא לרשות בעלים לעבודה תאכל:

ב מה בין העושה בתלוש לעושה במחובר שהעושה בתלוש אוכל בדבר עד שלא נגמר מלאכתו ומשתגמר מלאכתו אסור לו לאכול. והעושה במחובר כגון בוצר וקוצר אינו אוכל אלא כשיגמור עבודתו כגון שיבצור ויתן בסל עד שימלאנו וינפץ הסל למקום אחר ויחזור ויבצור וימלאנו

ואינו אוכל אלא עד אחר שימלא הסל. אבל מפני השב אבידה לבעלים אמרו חכמים שיהיו הפועלין אוכלין בהליכתן מאומן לאומן ובחזירתן מן הגת כדי שלא יבטלו ממלאכתן וישבו לאכול אלא אוכלין בתוך המלאכה כשהן מהלכין ואינן מבטלין :

ג המבטל ממלאכתו ואכל או שאכל שלא בשעת גמר מלאכה הרי זה עובר בל"ת שנאמר [\(דברים כג-כו\)](#) "וחרמש לא תניף" וגו'. מפי השמועה למדו שכל זמן שהוא עוסק בקצירה לא יניף חרמש לאכילתו וכן כל כיוצא בזה. וכן פועל שהוליד בידו ממה שעשה או שלקח יתר על אכילתו ונותן לאחרים עובר בלא תעשה שנאמר [\(דברים כג-כה\)](#) "ואל כליך לא תתן". ואין לוקין על שני לאוין אלו שאם אכל או הוליד חייב לשלם :

ד החולב והמחבץ והמגבן אינו אוכל מפני שאינן גידולי קרקע. המנכש בבצלים ובשומין אע"פ שתולשין קטנים מבין הגדולים וכל כיוצא בזה אינו אוכל מפני שאין מעשיהם גמר מלאכה. ואין צ"ל שומרי גנות ופרדסים. וכל דבר המחובר כמקשאות והמדלעות שאין אוכלין כלל :

ה הבודל בתמרים ובגרוגרות אינו אוכל מפני שנגמרה מלאכתן למעשר. העושה בחטים וכיוצא בהן אחר שעשו כגון ששכרן לבור צרורות או לנפח אותן או לטחון הרי אלו אוכלין שעדיין לא נגמרה מלאכתן לחלה. אבל הלש והמקטף והאופה אינו אוכל מפני שנגמרה מלאכתן לחלה ואין הפועל אוכל אלא מדבר שעדיין לא נגמרה מלאכתו לחלה ולמעשר :

ו נתפרסו עגוליו ונתפתחו חביותיו [ונחתכו דלועיו] ושכרן לעשות בהן הרי אלו לא יאכלו שהרי נגמרו מלאכתן ונקבעו למעשר והרי הן טבל. ואם לא הודיען מעשר ומאכילן. אין הפועלים אוכלין בשל הקדש שנאמר [\(דברים כג-כה\)](#) "בכרם רעדך" :

ז שכר פועלין לעשות בנטע רבעי שלו הרי אלו לא יאכלו. ואם לא הודיעם פודה ומאכילן :

ח הקוצר והדש והזורה והבורר והמוסק והבוצר והדורך וכל כיוצא במלאכות אלו הרי הם אוכלין מן התורה :

ט שומרי גתות וערמות וכל דבר התלוש מן הקרקע שעדיין לא נגמרה מלאכתן למעשר אוכלין מהלכות מדינה שהשומר אינו כעושה מעשה. אבל אם עשה באיבריו בין בידיו בין ברגליו אפילו בכתפיו הרי זה אוכל מן התורה :

י היה עושה בתאנים לא יאכל בענבים בענבים לא יאכל בתאנים שנאמר [\(דברים כג-כה\)](#) "בכרם" [\(דברים כג-כה\)](#) "ואכלת ענבים". והעושה בגפן זו אינו אוכל בגפן אחרת. ולא יאכל ענבים ודבר אחר. ולא יאכל בפת ולא במלח

ואם קצץ על בעל הבית על שיעור מה שיאכל אוכל אותו בין במלח בין בפת בין בכל דבר שירצה. אסור לפועל למוץ בענבים שנאמר [\(דברים כג-כה\)](#) "ואכלת ענבים". ולא יהיו בניו או אשתו מהבהבין לו השבלין באור שנאמר [\(דברים כג-כה\)](#) "ואכלת ענבים כנפשך" ענבים כמות שהן וכן כל כיוצא בזה:

יא אסור לפועל לאכול ממה שהוא אוכל אכילה גסה שנאמר [\(דברים כג-כה\)](#) "כנפשך שבעך". ומותר לו למנוע את עצמו עד מקום היפות ואוכל. ויש לו לאכול קישות אפילו בדינר וכותבת אפילו בדינר אע"פ ששכרו במעה כסף שנאמר [\(דברים כג-כה\)](#) "כנפשך שבעך". אבל מלמדין את האדם שלא יהיה רעבתן ויהיה סותם את הפתח בפניו. היה משמר ד' או ה' ערמות לא ימלא כרסו מאחת מהן אלא אוכל מכל אחת ואחת לפי חשבון:

יב הפועלים שלא הלכו שתי וערב בגת אוכלין ענבים ואין שותין יין שעדיין אינן עושין אלא בענבים בלבד. ומשידרכו בגת ויהלכו בה שתי וערב יש להן לאכול מן הענבים ולשתות מן התירוש שהרי הן עושין בענבים וביין:

יג פועל שאמר תנו לאשתי ובני מה שאני אוכל או שאמר הריני נותן מעט מזה שנטלתי לאכול לאשתי ובני אין שומעין לו שלא זכתה תורה אלא לפועל עצמו. אפילו נזיר שהיה עושה בענבים ואמר תנו לאשתי ובני אין שומעין לו:

יד פועל שהיה עושה הוא ואשתו ובניו ועבדיו והתנה עם הבעה"ב שלא יאכלו ממה שהן עושין לא הוא ולא הם הרי אלו אינן אוכלין. בד"א בגדולים מפני שיש בהם דעת והרי מחלו אבל קטנים אינו יכול לפסוק עליהם שלא יאכלו שאינן אוכלין משל אביהן או משל אדוניהם אלא משל שמים:

הלכות שכירות - פרק שלשה עשר

א הבהמה אוכלת כל זמן שהיא עושה בגידולי קרקע בין במחובר בין בתלוש. ואוכלת ממשאוי שעל גבה עד שתהיה פורקת ובלבד שלא יטול בידו ויאכילנה:

ב כל המונע הבהמה מלאכול בשעת מלאכתה לוקה שנאמר [\(דברים כה-ד\)](#) "לא תחסום שור בדישו". אחד שור ואחד כל מיני בהמה וחיה בין טמאין בין טהורין ואחד הדישה ואחד כל שאר המלאכות של גידולי

קרקע ולא נאמר [\(דברים כה-ד\)](#) "שור בדישו" אלא בהווה. והחוסס את הפועל פטור. אחד החוסס אותה בשעת מלאכה ואחד החוסס אותה מקודם ועשה בה מלאכה והיא חסומה אפילו חסמה בקול לוקה. שכר בהמה וחסמה ודש בה לוקה ומשלם לבעלים ארבעת קבין לפרה ושלושת קבין לחמור שמשעת משיכה נתחייב במזונותיה ואינו חייב מלקות עד שידוש בה חסומה :

ג ישראל הדש בפרתו של עכו"ם עובר משום [בל \(דברים כה-ד\)](#) "תחסום". והעכו"ם הדש בפרתו של ישראל אינו עובר משום [בל \(דברים כה-ד\)](#) "תחסום". אמר לעכו"ם חסום פרתי ודוש בה. ישב לה קוץ בפיה ודש בה והרי אינה אוכלת. הרביץ לה ארי מבחוץ או שהרביץ בנה מבחוץ. הרי שצמאה ואינו משקה אותה. פרס עור ע"ג הדייש כדי שלא תאכל. כל זה וכיוצא בו אסור ואינו לוקה. היה הדבר שהיא עושה בו רע לבני מעיה ומזיקה. או שחיתה חולה ואם תאכל מזה מתרזת מותר למנעה. שלא הקפידה תורה אלא על הנאתה והרי אינה נהנית :

ד פרה של ישראל שהיה כהן דש בה בתרומה ובתרומת מעשר של ודאי. וכן פרות הדשות במעשר שני. ופרות המהלכות על התבואה לפי שירט להן הדרך אינו עובר עליהן משום [בל \(דברים כה-ד\)](#) "תחסום". אבל מפני מראית העין אם היו דשות בתרומה ומעשר שני מביא מעט מאותו המין ותולה להן בקרסטלין שבפיהן :

ה הדש במעשר שני של דמאי ובתרומת מעשר של דמאי ובגידולי תרומה עובר משום [בל \(דברים כה-ד\)](#) "תחסום" :

ו רשאי בעל הפרה להרעיב פרתו ולסגפה כדי שתאכל הרבה מן הדייש. ורשאי השוכר להאכילה פקיעי עמיר כדי שלא תאכל הרבה מן הדייש. כיוצא בו רשאי בעה"ב להשקות פועלים יין כדי שלא יאכלו ענבים הרבה. ורשאיין פועלין לטבול פתן בציר כדי שיאכלו ענבים הרבה. אבל אין הפועל רשאי לעשות מלאכתו בלילה ולהשכיר עצמו ביום או לדוש בפרתו ערבית ולהשכירה שחרית. ולא יהיה מרעיב ומסגף עצמו ומאכיל מזונותיו לבניו מפני גזל מלאכתו של בעה"ב. שהרי תשש כחו ותחלש דעתו ולא יעשה מלאכה בכח :

ז כדרך שמוזהר בעה"ב שלא יגזול שכר עני ולא יעכבנו כך העני מוזהר שלא יגזול מלאכת בעה"ב ויבטל מעט בכאן ומעט בכאן ומוציא כל היום במרמה אלא חייב לדקדק על עצמו בזמן שהרי הקפידו על ברכה רביעית של ברכת המזון שלא יברך אותה. וכן חייב לעבוד בכל כחו שהרי יעקב הצדיק אמר כי בכל כחי עבדתי את אביכן. לפיכך נטל שכר זאת אף בעולם הזה שנאמר [\(בראשית ל-מג\)](#) "ויפרץ האיש מאד מאד" :

יש בכללן שתי מצות עשה. ראשונה דין השואלים. שניה דין שומר חנם: וביאור מצות אלו בפרקים אלו:

הלכות שאלה ופקדון - פרק ראשון

א השואל כלים או בהמה וכיוצא בהן משאר מטלטלין מחבירו ואבד או נגנב אפילו נאנס אונס גדול כגון שנשברה הבהמה או נשבת או מתה חייב לשלם הכל שנאמר (שמות כב-ג) "וכי ישאל איש מעם רעהו" וגו' (שמות כב-ג) "ונשבר או מת בעליו אין עמו שלם ישלם". בד"א כשנאנס שלא בשעת מלאכה. אבל אם שאל בהמה מחבירו לחרוש בה ומתה כשהיא חורשת ה"ז פטור. אבל אם מתה קודם שיחרוש בה או אחר שחרש בה או שרכב עליה או דש בה ומתה כשהיא דשה או בשעת רכיבה ה"ז חייב לשלם וכן כל כיוצא בזה. וכן השואל בהמה מחבירו לילך בה למקום פלוני ומתה תחתיו באותה הדרך. או ששאל דלי למלאות בו ונקרע בבור בשעת מלוי. או ששאל קרדום לפצל בו עצים ונשבר בעת שפצל בו מחמת הבקוע וכל כיוצא בזה. ה"ז פטור שלא שאל אלא לעשות בו מלאכה זו והרי לא שינה:

ב השואל בהמה מחבירו ומתה וטען השואל שבשעת מלאכה מתה. אם היה המקום ששאלה לילך בו מקום שבני אדם מצויין שם יביא ראיה שמתה או נאנסה בשעת מלאכה ושלא שינה בה ויפטר ואם לא הביא ראיה משלם. שאלה ממנו למלאות בה עפר שבחורבתו שאין העדים מצויין שם. או ששאל ממנו דלי למלאות בו הבור בתוך ביתו ונקרע בבור. אם הביא ראיה יפטר אף משבועה ואם לאו ישבע השואל שבועת השומרים שמתה בשעת מלאכה ויפטר וכן כל כיוצא בזה:

ג השואל כלי מחבירו ונשבר שמין לו כדרך ששמין בנזקין. אומדין כמה היה שוה שלם וכמה הוא שוה עתה ומחזיר לו הכלי או הבהמה השבורה ומשלם הפחת. וכן אם מתה הבהמה מחזיר הנבלה ומשלם הפחת:

ד השואל בהמה חייב במזונותיה משעה שמשכה עד סוף ימי שאלתה. ואם כחש בשרה חייב לשלם מה שפחתה בדמיה. כחש בשרה מחמת המלאכה פטור וישבע שבועת השומרים שמחמת מלאכה כחשה:

ה השואל כלי מחבירו או בהמה סתם הרי המשאיל מחזירו בכל עת שירצה. שאלו לזמן קצוב כיון שמשך וזכה אין הבעלים יכולין להחזירו מתחת ידו עד סוף ימי השאלה. ואפילו מת השואל הרי היורשין משתמשין בשאלה עד סוף הזמן. ודין הוא הלוקח קונה הגוף קנין עולם בדמים שנתן ומקבל מתנה קנה הגוף קנין עולם ולא נתן כלום והשוכר קנה הגוף לפירותיו עד זמן קצוב בדמים שנתן והשואל קנה הגוף לפירותיו עד זמן קצוב ולא נתן כלום. כשם שהנותן כמוכר שאינו יכול לחזור בו לעולם כך המשאיל כמשכיר שאינו יכול לחזור בתוך הזמן. הניח להם אביהם פרה שאולה ומתה אין חייבין באונסיה. חשבו שהיא של אביהם טבחוה ואכלוה משלמין דמי בשר בזול. ואם הניח להם אביהם נכסים ומתה או שטבחוה משלמין את דמיה מנכסיו:

ו השואל כלי מחבירו לעשות בו מלאכה פלונית אין המשאיל יכול להחזירו מתחת ידו עד שיעשה בו אותה מלאכה. וכן אם שאל ממנו בהמה לילך בה במקום פלוני אינו יכול להחזירה מיד השואל עד שילך בה לשם ויחזור:

ז האומר לחבירו השאילני קרדום לעדור בו הפרדס הזה עודר בו אותו הפרדס בלבד ואינו רשאי לעדור בו פרדס אחר. אמר לו פרדס סתם עודר בו פרדס אחר אי זה שירצה. שאלו לעדור בו פרדסים (הרבה שלו) עודר בו כל הפרדסים שלו ואפי' נשחת כל הברזל בעדירה מחזיר לו הנצב של עץ וכן כל כיוצא בזה:

ח השואל כלי מחבירו להשתמש בו ואמר לו השאילני דבר פלוני בטובתו כלומר אין אתה משאיל לי דבר זה כדרך כל המשאילין אלא כפי טובת לבך ונדבותיך שאינך מקפיד על הזמן אם ארך. אם קנו מיד המשאיל על זה הרי השואל משתמש בו לעולם עד שיתבטל הכלי מלעשות מלאכתו ויחזיר שבריו או שיריו. ואין השואל רשאי לחזור ולתקן הכלי או לעשותו פעם אחרת:

ט האומר לחבירו השאילני שוקת זו של מים ונהרסה [אינו יכול לבנותה אמר לו השאילני שוקת סתם ונהרסה] יש לו לבנותה. אמר לו השאילני מקום שוקת אם קנו מיד המשאיל הרי השואל בונה והולך בקרקע המשאיל עד שתבא לידו שוקת שאפשר להשקות ממנה בהמתו או ארצו כמו שהתנה עם המשאיל:

י השואל פונדק מחבירו ללינה אין פחות מיום אחד. לשביתה אין פחות משני ימים. לנשואים אין פחות מל' יום. שאל חלוק מחבירו לילך בו לבית האבל כדי שילך ויחזור. שאלו לבית המשתה כל אותו היום. שאלו לעשות המשתה שלו אין פחות משבעה ימים:

א השואל בבעלים אפילו נגנב או אבד בפשיעה פטור שנאמר (שמות כב-יד) **"אם בעליו עמו לא ישלם"**. ובלבד ששאל הבעלים תחלה עם החפץ כמו שביארנו. ואחד השואל את הבעלים או ששכרן ואחד ששואל את הבעלים לאותה המלאכה או ששאלן ושכרן למלאכה אחרת או לשום דבר בעולם. אפילו אמר לחבירו השקני מים ושאל ממנו בהמתו והשקהו ונתן לו את הבהמה הרי זו שאלה בבעלים ופטור. משך את הבהמה בתחלה ואח"כ השקהו אינה שאלה בבעלים וכן כל כיוצא בזה:

ב השאיל בהמתו או השכירה למשוי ויצא עמה לסעדה עם השואל או השוכר ולטעון עמו במשאו ה"ז שמירה בבעלים. ואם יצא לבקר המשאוי בלבד ולראות שלא יטענו עליה יתר מן הראוי אינה שמירה בבעלים:

ג מלמד תינוקות. והנוטע לבני המדינה. והמקיז להם את הדם. והסופר שלהן. כל אחד מאלו וכיוצא בהן ביום שהוא יושב בו לעסוק במלאכתן אם השאיל או השכיר לאחד מאלו שהוא עוסק במלאכתם ה"ז שמירה בבעלים ואפילו פשע בה השומר פטור. אבל הוא ששאל או ששכר מהן חייב שאינן שאולין לו:

ד הרב שהוא מקריא ברצונו לתלמידים בכל עת שירצה ואיזו מסכתא שירצה והם היו קבועים לבא תמיד ונשמט להן ממסכתא למסכתא הרי הן שאולין אצלו ואין הוא שאול להם. וביום הפרק שהכל באין לשמוע ענין אותו מועד הרי הוא שאול להם והם אינן שאולין לו:

ה האומר לשלוחו צא והשאל עם פרתי אינה שאילה בבעלים שנא' (שמות כב-יד) **"אם בעליו עמו לא ישלם"** הבעלים עצמן לא שליח. אמר לעבדו הכנעני צא והשאל עם פרתי ה"ז שאילה בבעלים שיד העבד כיד רבו. נשאל העבד עמה שלא מדעת רבו אינה שאילה בבעלים:

ו השואל מן האשה ונשאל לו בעלה אינה שאילה בבעלים שקניין פירות אינו כקניין הגוף ואין לבעל אלא פירות:

ז השואל מאשתו או שותפין ששאלו זה מזה ה"ז שאילה בבעלים. ואם אמר השותף לחבירו השאילני היום ואשאילך למחר אינה שאלה בבעלים:

ח שאל מן השותפין ונשאל לו אחד מהן וכן השותפין ששאלו ונשאל לאחד מהן ה"ז ספק אם היא שאלה בבעלים אם אינה. לפיכך אם מתה אינו משלם ואם תפסו הבעלים אין מוציאין מידם. פשע בה הרי זה משלם:

ט השואל את הבהמה בבעלים לרבעה או להראות בה או לעשות בה פחות משהו פרוטה או ששאל שתי פרות לעשות בהן שוה פרוטה הרי כל אלו ספק שאלה בבעלים :

י שאלה בבעלים ושכרה שלא בבעלים פטור שהשכירות תלוי בשאלה. אבל אם שכרה בבעלים וחזר ושאלה שלא בבעלים או ששאלה בבעלים וחזר ושכרה שלא בבעלים וחזר ושאלה (שלא) בבעלים או ששכרה בבעלים וחזר ושאלה שלא בבעלים וחזר ושכרה (שלא) בבעלים כל אלו ספק שמירה בבעלים הוא :

יא אשה ששאלה ואח"כ נשאת הרי הבעל כלוקח ממנה ואינו לא ש"ש ולא שואל. לפיכך אם היתה דבר השאלה בהמה ומתה הבעל פטור אע"פ שהוא משתמש בה כל ימי שאלתה אפילו פשע מפני שהוא כלוקח והאשה חייבת לשלם כשיהיה לה ממון. ואם הודיעה את בעלה שהיא שאולה ה"ז נכנס תחתיה. כל שאמרנו שהיא שאלה בבעלים כך אם היה שוכר או נושא שכר הרי היא שכירות בבעלים ופטור. וכל שאינה שאלה בבעלים כך אינה שכירות בבעלים וכל שהוא ספק בשאלה כך הוא ספק בשכירות :

הלכות שאלה ופקדון - פרק שלישי

א השואל את הפרה מחבירו ושלחה לו המשאיל ביד בנו או ביד שלוחו או ביד עבדו. אפילו שלחה לו ביד בנו או ביד עבדו או ביד שלוחו של שואל ומתה קודם שתכנס לרשות השואל ה"ז פטור. ואם אמר לו השואל שלחה לי ביד בני ביד עבדי ביד שלוחי או ביד עבדך העברי או ביד שלוחך. או שאמר לו המשאיל הריני משלחה ביד בנך ביד עבדך ביד שלוחך ביד בני ביד עבדי העברי ביד שלוחי ואמר לו השואל שלח ושלחה ומתה בדרך ה"ז חייב. שלחה לו המשאיל ביד עבדו הכנעני אע"פ שאמר לו השואל שלח ומתה פטור מפני שידו כיד רבו ועדיין לא יצאה מרשות המשאיל :

ב אמר לו השואל הכישה במקל והיא תבא מאליה ועשה המשאיל כך אין השואל חייב בה עד שתכנס לרשותו אבל מתה בדרך פטור. וכן בשעה שמחזירה השואל לבעלים אם שלחה ביד אחר ומתה קודם שתגיע לרשות המשאיל ה"ז חייב שעדיין היא באחריות השואל. ואם שלחה מדעת המשאיל ע"י אחר ומתה פטור. שלחה ביד עבדו הכנעני אע"פ שאמר לו המשאיל שלח אם מתה בדרך חייב שיד העבד כיד רבו ועדיין לא יצאת מיד השואל. בד"א בשהחזירה בתוך ימי שאלתה אבל אם החזירה אחר ימי שאלתה הרי זה פטור אם מתה בדרך שאחר ימי שאלתה יצאת מדין

שאילה והרי הוא כשומר שכר לפיכך אם נשבת או מתה אחרי ימי שאילתה פטור וכן כל כיוצא בזה :

ג השואל פרה מחבירו שאלה חצי היום ושכרה חצי היום שאלה היום ושכרה למחר שאל אחת ושכר אחת ומתה אחת מהן. המשאיל אומר שאולה מתה ביום שהיתה שאולה מתה בשעה שהיתה שאולה מתה והשומר אומר איני יודע או שאמר השואל שכורה מתה ביום שהיתה שכורה מתה בשעה שהיתה שכורה מתה והמשאיל אומר איני יודע או שאמר זה איני יודע וזה אומר איני יודע המע"ה. לא היתה שם ראייה ישבע השוכר על השכורה שמתה או שאינו יודע ויפטר. זה אומר שאולה וזה אומר שכורה ישבע השומר על השכורה שמתה כדרכה כמו שטען ויגלגל עליו שהשכורה היא שמתה :

ד השאילו שתי פרות חצי היום בשאלה וחצי היום בשכירות. המשאיל אומר בזמן השאלה מתה והלה אומר אחת מתה בזמן השאלה והאחרת איני יודע מתוך שאינו יכול לישבע ישלם השתים. וכן אם מסר לו שלש פרות שתיים שאולות ואחת שכורה. המשאיל אומר שתיים השאולות הן שמתו והשואל אומר אחת השאולה מתה ודאי אבל השניה שמתה איני יודע אם השאולה האחרת או השכורה מתוך שאינו יכול לישבע שהרי אומר איני יודע ישלם השתים. ובהלכות טוען ונטען יתבאר דין זה וכיוצא בו מכל הטוענין שאינן יכולים להשבע וכיצד משלמין ומאי זה טעם הם משלמים :

הלכות שאלה ופקדון - פרק רביעי

א המפקיד אצל חבירו בחנם ונגנב או אבד הרי זה נשבע ונפטר שנאמר (שמות כב-ו) "וּגּוֹנֵב מִבֵּית הָאִישׁ" וגו' (שמות כב-ז) "וּנְקֵרֵב בַּעַל הַבַּיִת אֶל הָאֱלֹהִים אִם לֹא שָׁלַח יָדוֹ בְּמִלְאֲכַת רֵעֵהוּ". ומגלגלין עליו בתוך השבועה שלא פשע אלא שמר כדרך השומרין ולא שלח בו יד ואחר נגנב. שאם נגנב אחר ששלח יד בפקדון חייב באחריותו :

ב הואיל ופטר הכתוב את שומר חנם מן הגניבה קל וחומר מן האונסין הגדולים כגון שבורה ושבוייה ומתה והוא שלא שלח יד בפקדון אבל שלח יד בפקדון חייב באונסיו. כיצד דרך השומרים הכל לפי הפקדון יש פקדון שדרך שמירתו להניחו בבית שער כגון הקורות והאבנים. ויש פקדון שדרך שמירתו להניחו בחצר כגון חבילות פשתן הגדולות וכיוצא בהן. ויש פקדון שדרך שמירתו להניחו בבית כגון שמלה וטלית. ויש פקדון שדרך שמירתו להניחו בתיבה או במגדל ונועל עליו כגון בגדי משי וכלי כסף וכלי זהב וכיוצא בהן :

ג השומר שהניח הפקדון במקום שאינו ראוי לו ונגנב משם או אבד אפילו נאנס שם כגון שנפלה דליקה ושרף כל הבית הרי זה פושע וחייב לשלם. ואע"פ שהניח הפקדון עם שלו אם ראוי לשמירה פטור ואם אין המקום ראוי לשמירה חייב בשלו הוא רשאי ואינו רשאי בשל אחרים :

ד הכספים והדינרין אין להם שמירה אלא בקרקע ויתן עליהם טפח עפר או יטמנם בכותל בטפח הסמוך לקורה. אבל לא באמצע הכותל שמא יחפרו הגנבים שם ויגנבו. אפילו נעל עליהם כראוי בתיבה או החביא אותם במקום שאין אדם מכירו ולא מרגיש בו ה"ז פושע וחייב לשלם. הורו מקצת המבינים שהוא הדין לכל דבר שמשאו קל ואין הקרקע מאבדת אותו במהרה כגון לשונות של כסף ואצ"ל לשונות של זהב ואבנים טובות שאין להם שמירה אלא בקרקע ולזה דעתי נוטה :

ה המפקיד אצל חברו כספים ע"ש בין השמשות אינו חייב לטרוח ולקבור אותן עד מוצאי שבת. ואם נתאחר למ"ש כדי לקברן ולא קברן ונגנבו או נאנסו חייב. ואם ת"ח הוא אינו חייב עד שישהא אחר שיבדיל כדי לקברן :

ו הפקיד אצל חברו כספים בדרך להוליכם לביתו או ששלח עמו מעות ממקום למקום צריכין שיהיו צרורים ומונחים בידו או קשורים כראוי על בטנו מכנגד פניו עד שיגיע לביתו ויקברם כראוי ואם לא קשרן בדרך הזאת אפילו נאנסו חייב לשלם שהרי תחלתו בפשיעה. מעשה באחד שהפקיד מעות אצל חברו והניחם במחיצה של קנים והיו טמונים בעובי המחיצה ונגנבו משם ואמרו חכמים אע"פ שזו שמירה מעולה לענין גניבה אינה שמירה כראוי לענין האש ומאחר שלא טמנו בקרקע או בכותל בניין פושע הוא וכל שתחלתו בפשיעה וסופו באונס חייב וכן כל כיוצא בזה :

ז המפקיד אצל חברו בין כלים בין מעות ואמר לו תן לי פקדוני ואמר לו השומר איני יודע אנה הנחתי פקדון זה או באי זה מקום קברתי הכספים המתן לי עד שאבקש ואמצא ואחזיר לך הרי זה פושע וחייב לשלם מיד :

ח כל המפקיד אצל בעל הבית בין כלים בין מעות על דעת אשתו ובניו ובני ביתו הגדולים הוא מפקיד. אבל אם מסרן לבניו ובני ביתו הקטנים או לעבדיו בין גדולים בין קטנים או לאחד מקרוביו שאינן שרויין עמו בבית ואין סומכין על שלחנו ואצ"ל אם מסרן לאחר הרי זה פושע וחייב לשלם אלא א"כ הביא השומר השני ראיה שלא פשע כמו שביארנו. מעשה באחד שהפקיד מעות אצל חברו ונתנם השומר לאמו והחביאה אותן ולא טמנה אותן ונגנבו ואמרו חכמים אין השומר חייב לשלם מפני שנתנם לאמו שכל המפקיד על דעת בניו ובני ביתו הוא מפקיד ואע"פ שלא אמר לה פקדון הם יש לו לטעון כל שכן שהיא נזהרת בהן אם היתה סבורה שהן שלי. וכן אין אמו חייבת לשלם שהרי לא אמר לה שהן פקדון

ואמרו חכמים ישבע השומר שאותן המעות עצמן הן שנתנן לאמו ותשבע האם שהחביאה אותן ונגנבו ויפטרו שניהם וכן כל כיוצא בזה :

ט מכאן אתה למד שהשומר שמסר הפקדון לאשתו ובני ביתו והודיען שהוא פקדון ולא שמרו כדרך השומרין שהן חייבין לשלם לבעל הפקדון ובעל הבית פטור שכל המפקיד על דעת אשתו ובניו הוא מפקיד מעשה באחד שהפקיד כשות אצל אחד והיה לו לשומר כשות אחרת ואמר לשמשו מזה הכשות תשליך לתוך השכר והלך השמש והשליך מכשות של פקדון אמרו חכמים שהשמש פטור שהרי לא אמר מזה השלך ומזה אל תשליך ודימה שהוא מראה מקום ואינו מקפיד ע"ז וכן בעה"ב פטור שהרי אמר לו מזה השלך ואינו משלם אלא דמי מה שנהנה בלבד. לפיכך אם נעשה השכר חומץ פטור מלשלם ובין כך ובין כך חייב השומר שבועה שכך אירע וכן כל כיוצא בזה :

הלכות שאלה ופקדון - פרק חמישי

א מי שהפקידו אצלו מעות של עניים או של פדיון שבויים ופשע בהם ונגנבו פטור שנאמר [\(שמות כב-ו\)](#) "לשמור" ולא לחלק לעניים והרי הוא ממון שאין לו תובעים. אפילו באו עליו גנבים וקדם והציל עצמו בממון שבויים פטור אין לך פדיון שבויים גדול מזה. בד"א בשאין זה הממון מופקד לעניי מקום זה או לשבויים [אלו] אבל אם היו לעניים אלו או לשבויים אלו והרי הוא קצוץ להן הרי זה הממון שיש לו תובעין וישלם אם פשע או ישבע שלא פשע כדרך כל השומרים :

ב המפקיד אצל חברו ממון או כלים חשובין ובאו עליו גנבים וקדם ונתן להם הפקדון להציל עצמו אם היה אמוד שהוא בעל ממון חייב שחזקתו שבגללו באו הגנבים ונמצא זה מציל עצמו בממון חברו. ואם אינו אמוד חזקתו שלא באו אלא לשם הפקדון ופטור וכן כל כיוצא בזה :

ג המפקיד אצל חברו כלים או פירות ובאו גנבים ונגנבו בפניו ואילו היה צווח היו באין בני אדם ומצילין אותן הואיל ולא צווח הרי זה פושע וחייב לשלם וכן כל כיוצא בזה :

ד שנים שהפקידו אצל אחד זה מאה וזה מאתים וכל אחד משניהם אומר אני הוא שהפקדתי המאתים והשומר אומר איני יודע ישבע כל אחד מהן שהפקיד מאתים ונוטל כדין כל נשבע ונוטל ויתן מאתים לזה ומאתים לזה ומפסיד מאה מביתו שהרי הוא פושע שהיה לו לכתוב שם כל אחד על כיס שלו. לפיכך אם הביאו לו השנים כאחד שלש מאות בכרך אחד ובאו ותבעו וכל אחד אומר המאתים שלי נותן מנה לזה ומנה לזה

והשאר יהיה מונח אצלו עד לעולם או עד שיודה האחד לחבירו. שהרי הוא אומר להם כיון שראיתי שאין אתם מקפידין זה על זה והבאתם בכרך אחד לא הטרחתי עצמי לידע ולזכור תמיד מי בעל המאה ומי בעל המאותים. וכן אם הפקידו אצלו שני כלים אחד גדול ואחד קטן וכל אחד ואחד אומר אני הוא בעל הגדול והשומר אומר איני יודע ישבעו שניהם ויתן הגדול לאחד מהם ודמי הגדול לשני וישאר לו הקטן. ואם הביאום בכרך אחד נותן הקטן לאחד ודמי הקטן לשני והשאר יהיה מונח אצלו עד שיודה האחד לחבירו או עד לעולם. וכן מי שתבעוהו שנים זה אומר אני הוא בעל הפקדון וזה אומר אני הוא והשומר אומר אחד מכם הוא ואיני יודע מי הוא ישלם לשניהם. וכן שנים שהפקידו שתי בהמות אצל רועה ומתה אחת מהן ואינו יודע של מי היתה ישלם לשניהם. ואם הפקידו בעדרו שלא מדעתו מניח הבהמה ביניהם ומסתלק ותהיה מונחת עד שיודה האחד לחבירו או עד שירצו לחלוק אותה :

ה המפקיד פירות אצל חבירו הי"ז לא יערבם עם פירותיו. עבר ועירב יחשוב כמה היה הפקדון ויראה כמה חסר הכל ויחשוב חסרון הפקדון ויתן לו אחר שישבע. נסתפק מהן ולא ידע כמה נסתפק יוציא לו חסרונו לחטים ולאורז קלוף ארבעה קבין ומחצה לכל כור. לשעורים ולדוחן תשעה קבין לכל כור. לכוסמין ולזרע פשתן בגבעוליו ולאורז שאינו קלוף שלש סאין לכל כור. וכמדה הזאת לכל שנה ושנה. בד"א שמדד לו בימות הגורן והחזיר לו בימות הגורן. אבל מדד בימות הגורן והחזיר לו בימות הגשמים אינו מוציא לו חסרונו מפני שהן מותירות. וכן מוציא לו שתות לין ושלשת לוגין שמן למאה לוגין לוג ומחצה שמרים ולוג ומחצה בלע. אם היה מזוקק אינו מוציא לו שמרים. ואם היו הקנקנים ישנים אינו מוציא לו בלע :

י הפקיד אצלו פירות שאינן מדודין ועירבן עם פירותיו ולא מדדן הי"ז פושע. בעל הפקדון אומר כך וכך היו והשומר אומר איני יודע ישלם בלא שבועה שהרי חייב עצמו בתשלומין ואינו יודע כמה הוא חייב ונמצא חייב שבועה שאינו יכול להשבע. וכזה הורו רבותי הרב ר' יוסף הלוי ורבו ז"ל. וכן כל שומר שנתחייב לשלם ואמר איני יודע כמה דמים אני חייב לשלם והבעלים אומרים אנו יודעין וכך וכך היה שוה יטלו בלא שבועה והוא שיטענו דבר שהן אמודין בו. ויש לשומר להחרים על מי שלקח ממנו יתר מן הראוי לו. ומנין שהדין כך הוא הגע עצמך שהפקיד אצלו כיס מלא זהובים ופשע בו הבעלים אומרים מאתים דינר היו והשומר אומר ודאי שהיה בו דינרים אבל איני יודע כמה היו נמצא זה כטוען מאתים והודה לו במקצת ואמר השאר איני יודע שהוא מחוייב שבועה ואינו יכול לישבע ומשלם כמו שיתבאר :

יז מת אביו והניח לו שק צרור והפקידו אצלו חבירו ופשע בו המפקיד אומר איני יודע מה היו בו שמא מרגליות היו בו וכן השומר אומר איני יודע כמה אני חייב לשלם שמא זכוכית היה מלא שורת הדין שאני אומר

בטענה זו שישבע השומר בתקנת חכמים שאינו ברשותו ויכלול בשבועתו שאינו יודע בודאי שהיה בו יתר על שוה כך וכך וישלם מה שהודה בו וכן כל כיוצא בזה. מעשה באחד שהפקיד שק צרור אצל חבירו ופשע בו המפקיד אומר חלי זהב ומרגליות וכיוצא בהן היו בו והשומר אומר איני יודע שמא סיגים או חול היו בו ואמרו חכמים ישבע בעל הפקדון ויטול והוא שיטעון דבר שהוא אמוד בו או אמוד להפקידו אצלו. ולמה נשבע כאן בעל הפקדון לפי שאין השומר מחוייב שבועה שאפילו הודה ואמר ברי לי שהיה מלא סיגים והמפקיד אומר מרגליות היו השומר נשבע היסת ונפטר כמו שטענו חטים והודה לו בשעורים וכן כל כיוצא בזה ובהלכות טוען ונטען יתבארו עיקרי הדברים :

הלכות שאלה ופקדון - פרק ששי

א שומר חנם שאמר הריני משלם ואיני נשבע אם הפקדון דבר שכל מינו שוה ומצוי בשוק לקנות כמותו כגון פירות או יריעות של צמר ושל פשתן השוות בכל עניינם או קורות שאינן מצויירות וכל כיוצא בהן ה"ז משלם ואינו נשבע אבל אם היה פקדון בהמה או בגד מצוייר או כלי מתוקן או דבר שאינו מוצא לקנות כמותו בשוק חוששין שמא עיניו נתן בו ומשביעין אותו בתקנת חכמים שבועה בנקיטת חפץ שאינו ברשותו ואחר כך משלם. והוא הדין לשאר השומרין כגון השואל שאמר מתה או נגנבה ושומר שכר והשוכר שאמר נגנבה או שאבדה אע"פ שהן חייבין לשלם משביעין אותן שבועה שאינה ברשותן ואחר כך משלמין דמי הבהמה או החפץ שאנו חוששין לו שמא עיניו נתן בה. ואם אמרו הבעלים יתר על זה היה שוה כולל בשבועתו שאינה שוה אלא כך וכך. נמצא כל שומר שנשבע שבועת השומרין כולל בשבועתו שלשה דברים ששמר כדרך השומרין ושארעו כך וכך ואינו ברשותו ושלא שלח בו יד קודם שארעו המאורע הפוטר אותו. ואם רצה לשלם נשבע שאינו ברשותו וכולל בשבועתו שכך וכך היה שוה :

ב יש לשומר להתנות שאינו שומר כדרך השומרין אלא מעות אלו שהפקיד אצלי בזוית ביתי אני מניח אותן וכיוצא בזה. טען השומר שתנאי היה בינינו ובעל הפקדון אומר לא היה שם תנאי אע"פ שהפקיד אצלו בעדים מתוך שיכול לומר שמרתי כדרך השומרין ונאנסתי נאמן לומר שהיה ביניהן תנאי לפיכך ישבע שלא שלח יד בו ושאינו ברשותו ושהיה ביניהן תנאי :

ג שומר חנם שהביא ראייה שלא פשע בה פטור משבועה ואין אומרים שמא שלח בו יד קודם שיאבד. ובעל הפקדון שהביא ראייה שפשע השומר משלם. ואם טען ואמר תנאי היה בינינו אינו נאמן שהרי יש עדים שפשע :

ז הפקיד אצל חבירו בעדים ובאו עדים שזה החפץ בפנינו הפקידו אצלו אין השומר יכול לטעון ולומר חזרתי ולקחתיו ממנו או נתנו לי במתנה. לפיכך אם מת השומר מוציאין הפקדון עצמו מן היתומים בלא שבועה. ולא עוד אלא מי שבא ואמר כך וכך הפקדתי אצל אביכם ונתן סימנין מובהקין ונמצא הפקדון כמו שאמר והיה יודע הדיין שלא היה המת אמוד שזה הפקדון שלו יש לו לדיין הזה לתת הפקדון לזה שנתן סימניו והוא שלא יהיה המפקיד רגיל להכנס אצל זה שמת אבל אם היה רגיל ליכנס אצלו שמא של אחר הוא והכיר הסימנין שלו. באו עדים והעידו לדיין שאין זה אמוד אין מוציאין מיד היתומים בעדותן שאין זה ראייה ברורה ואומדן דעתן אינו אומד דעתו ואין לו לדיין אלא מה שדעתו סומכת עליו כמו שיתבאר בהלכות סנהדרין. מעשה באחד שהפקיד שומשמין אצל חבירו בעדים ובא לתבעו ואמר לו החזרתים אמר לו המפקיד והלא כך וכך היא מדתם והרי הם מונחים אצלך בחביתך אמר לו שלך החזרתי לך ואלו אחרים הן ואמרו חכמים אין מוציאין מידו שמא אלו השומשמין של שומר הן אלא ישבע השומר בנקיטת חפץ שהחזיר כמו שביארנו :

ח בעל הפקדון שתבע פקדונו ונתן לו השומר ואמר המפקיד אין זה פקדוני אלא אחר הוא או שלם היה ואתה שברתו או חדש היה ונשתמשת בו ק' סאין הפקדתי אצלך ואין אלו אלא נ' ובעל הבית אומר זהו שהפקדת בעצמך ומה שנתת אתה נוטל הרי השומר נשבע היסת כשאר כל הנשבעין שאין כל שומר נשבע שבועת השומרין האמורה בתורה אלא בזמן שמודה בעצמו של פקדון כמו שהמפקיד אומר וטוען שנגנב או מת או נשבה. כללו של דבר טוען לפטור עצמו מן התשלומין [נשבע שבועת שומרין]. אבל אם אמר זהו שהשאלתני או שהשכרת לי או שנטלתי שכר על שמירתי והבעלים אומרים אינו זה אלא אחר או נשתנה מכמות שהיה השוכר נשבע היסת או שבועת התורה אם הודה במקצת. כיצד מאה סאה הפקדתי אצלך והשומר אומר לא הפקדת אצלי אלא חמשים נשבע שבועת התורה מפני שהודה במקצת לא משום שבועת השומרין. מאה כור, של חטים הפקדתי אצלך והוא אומר לא הפקדת אצלי אלא מאה של שעורים נשבע היסת כשאר כל הנשבעין בטענה כזו :

הלכות שאלה ופקדון - פרק שביעי

א המפקיד פירות אצל חבירו ה"ז לא יגע בהן ואע"פ שהן חוסרין ומתמעטין והולכין. בד"א כשחסרו חסרון הראוי להן בכל שנה. אבל אם חסרו יותר מכדי חסרון מוכרן בב"ד מפני שהוא משיב אבידה לבעלים. וכשהוא מוכרן ימכור לכהנים בדמי תרומה שמא עשו אותן הבעלים תרומה או תרומת מעשר על פירות אחרות :

ב המפקיד אצל חבירו פירות והרקיבו דבש ונפסד יין והחמיץ עושה תקנה לבעל הפקדון ומוכרן בב"ד אע"פ שעמדו בהפסדן ואין ההפסד פושה בהן הרי הקנקנים והסלים מוסיפין הפסד :

ג המפקיד חמץ אצל חבירו והגיע הפסח ה"ז לא יגע בו עד שעה חמישית מיום י"ד מכאן ואילך יוצא ומוכרו בשוק לשעתו משום השב אבידה לבעלים. והוא הדין לשאר הפקדונות שלא יגע בהן אע"פ שהוא יודע בודאי שיזולו בזמן פלוני או יאנוס אותם המלך שמא יבא בעליהן מקודם ויטלו ממונם :

ד המפקיד ספר תורה אצל חבירו גוללו פעם אחת לייב חדש. ואם כשהוא גוללו פותחו וקרא בו מותר אבל לא יפתח בגלל עצמו ויקרא והוא הדין שאר ספרים. ואם פתח וקרא וגלל בגלל עצמו הרי שלח יד בפקדון ונתחייב באונסין. הפקיד אצלו כסות של צמר מנענעה אחת לשלשים יום כדרך שאמרו באבידה כך אמרו בפקדון וכן כל כיוצא בזה שזו חובה עליו משום השב אבידה לבעלים. בד"א בפקדון שהלכו בעליו למדינת הים אבל אם היו עמו באותה הארץ ה"ז לא יגע בו אע"פ שהוא אבד :

ה כל המוכר פקדון ע"פ ב"ד ה"ז מוכר לאחרים ואינו מוכר לעצמו מפני החשד והדמים יהיו מונחים אצלו ויש לו להשתמש בהן. לפיכך הרי הוא עליהן שומר שוכר אע"פ שעדיין לא נשתמש בהן :

ו המפקיד מעות אצל חנווני או השולחני אם היו צרורין וחתומין או קשורין קשר משונה ה"ז לא ישתמש בהן לפיכך אם אבדו או נגנבו אינו חייב באחריותן. ואם אינן חתומין ולא קשורין קשר משונה אע"פ שהן צרורין יש לו להשתמש בהן לפיכך הוא נעשה עליהם ש"ש ואם אבדו או נגנבו חייב באחריותן ואם נאנסו כגון שאבדו בליסטים מזויין ה"ז פטור :

ז בד"א קודם שישתמש בהן אבל אחר שנשתמש בהן נתחייב באחריותן ככל מלוה שבעולם עד שיחזירם לבעלים :

ח המפקיד מעות אצל בעה"ב בין צרורין בין מותרין ה"ז לא ישתמש בהן לפיכך אם אבדו או נגנבו אינו חייב באחריותן. והוא שיטמנם בקרקע כמו שביארנו :

ט המפקיד חבית אצל חבירו בין שיחדו לה הבעלים מקום בין לא ייחדו לה מקום וטלטלה לצרכו ונשברה בין מתוך ידו נשברה בין אחר שהחזירה למקום שיחדו לה נשברה חייב לשלם. טלטלה לצרכה בין שנשברה מתוך ידו בין שנשברה משהניחה במקום אחר פטור :

י אין מקבלין פקדונות לא מן הנשים ולא מן העבדים ולא מן התינוקות. קיבל מן האשה יחזיר לאשה מתה יחזיר לבעלה. קיבל מן העבד יחזיר

לעבד מת יחזיר לרבו. קיבל מן הקטן יקנה לו בו ס"ת או דקל שיאכל בהן פירותיו וכולן שאמרו בשעת מיתתן של פלוני הם אם נאמנין לו יעשה כפירושן ואם לאו יחזיר ליורשיהם:

יא הפקדון והאבידה לא ניתנו ליתבע אלא במקומם. כיצד הפקיד אצלו בירושלים אינו יכול לתבעו בנוב ואם החזיר לו בנוב מקבלו ממנו. הפקיד אצלו ביישוב והביא פקדונו במדבר אינו מקבלו ממנו אלא יאמר לו הרי הוא באחריותך עד שתחזירנו לי ביישוב כדרך שהפקדתי אצלך ביישוב:

יב המפקיד אצל חברו והלך בעל הפקדון למדינת הים והרי השומר רצה לפרש מיבשה לים או לצאת בשיירא יש מי שהורה שאם בא השומר והביא הפקדון לב"ד נפטר מאחריות שמירתו ודברים של טעם הם שאין אוסרין זה במדינה זו מפני פקדון של זה שהלך ואי אפשר לו להוליכו עמו שמא יארע לו אונס ויהיה חייב באחריותו וב"ד מפקידין אותו ביד נאמן אצלם משום השב אבידה לבעלים:

הלכות שאלה ופקדון - פרק שמיני

א המפקיד אצל חברו בהמה או כלים ונגנבו או אבדו אמר הריני משלם ואיני נשבע ונמצא הגנב משלם תשלומי כפל טבח או מכר משלם תשלומי ארבעה וחמשה למי משלם למי שהיה הפקדון אצלו שהרי אמר אשלם. חזרה הבהמה עצמה חוזרת לבעליה היא וגזותיה וולדותיה שאין זה השומר קונה שבח הבא מגופה אלא שבח הבא מאליו. וכבר ביארנו שאין הגנב מחזיר גזות וולדות אלא לפני יאוש. נשבע השומר ולא רצה לשלם ואחר כך נמצא הגנב משלם תשלומי כפל טבח או מכר משלם תשלומי ארבעה וחמשה למי משלם לבעל הפקדון. וכן השוכר פרה מחבירו ונגנבה ואמר הריני משלם ואיני נשבע ואח"כ הוכר הגנב משלם תשלומי כפל ותשלומי ארבעה וחמשה לשוכר שאילו רצה השוכר היה נשבע שנגנבה באונס ונפטר:

ב שומר חנם שאמר פשעתי זכה בכפל שהרי חייב עצמו לשלם ואילו רצה אמר נגנבה או אבדה והיה פטור. וכן נושא שכר והשוכר שאמר נגנבה קנה הכפל שהרי חייב עצמו לשלם ואילו רצה אמר מתה והיה נפטר. אבל השואל אינו קונה הכפל עד שישלם מעצמו קידם ושלם מעצמו ואח"כ הוכר הגנב משלם תשלומי ארבעה וחמשה לשואל:

ג כל הקונה הכפל קונה השבח הבא מאליו. כיצד הפקיד ארבע סאין אצל חברו והרי הן שוין סלע ונגנבו או אבדו ואמר הריני משלם סלע ואיני נשבע ואח"כ נמצאו והרי הן שוין ארבע סלעים הרי הן של שומר

ואינו משלם אלא סלע. בד"א בשלא הטריחן לבעלים בדין אבל אם הודה שפשע וחייבוהו ב"ד ליתן ולא נתן ברצונו עד שכפוהו ב"ד על כרחו ונטלו ממנו ואח"כ הוכר הגנב או נמצא הפקדון יחזיר לבעלים כמות שהוא ומחזירין לשומר הדמים שלקחו ממנו. ואם כלים או קרקע גבו ב"ד ממנו בשומא מחזיר לשומר כליו או שדהו :

ז תבעוהו בעלים לשומר ונשבע ואח"כ שלם והוכר הגנב הואיל ושלם ברצונו זכה בכפל אע"פ שהטריחו בתחילה לדין עד שנשבע. אמר השומר בתחלה איני משלם וחזר ואמר הריני משלם זכה בכפל :

ח אמר הריני משלם וחזר ואמר איני משלם. או שאמר הריני משלם ומת ואמרו הבנים אין אנו משלמין. או שלא הספיק לתבוע את השומר עד שמת ותבע הבנים ושלמו בני השומר. או ששלמו הבנים לבנים. או ששלם השומר מחצה. שאל שתי פרות ושלם אחת מהן. שאל מהשותפין ושלם לאחד מהן. שותפין ששאלו ושלם אחד מהן. שאל מן האשה ושלם לבעלה. אשה ששאלה ושלם בעלה כל אלו ספק והרי הכפל מוטל בספק ואינו תחת יד אחד מהן לפיכך חולקין הכפל או השבח בין בעל הפקדון ובין השומר. ואם קידם אחד מהן ותפס הכל אין מוציאין מידו ואפילו בח"ל :

ט נגנב הפקדון באונס ואח"כ הוכר הגנב אחד ש"ח ואחד ש"ש עושה דין עם הגנב ואינו נשבע. קדם ונשבע ואח"כ הוכר הגנב אם ש"ח הוא רצה עומד בשבועתו רצה עושה דין עם הגנב ואם ש"ש הוא עושה עמו דין. נגנב הפקדון באונס והחזירו הגנב לבית השומר והרי הוא בהמה ומתה שם בפשיעה יש בדבר ספק אם כלתה שמירתו ונפטר או עדיין לא כלתה שמירתו לפיכך השומר פטור מלשלם ואם תפסו הבעלים אין מוציאין מידם : סליקו להו הלכות שאלה ופקדון

הלכות מלוה ולוה

הלכות מלוה ולוה - יש בכללן י"ב מצות. ארבע מצות עשה. ושמונה מצות לא תעשה וזהו פרטן : א) להלוות לעני ומך. ב) שלא יגוש אותו. ג) ליגוש את העכו"ם. ד) שלא ימשכן בעל חוב בזרוע. ה) להחזיר המשכון לבעליו בזמן שהוא צריך לו. ו) שלא יאחר המשכון מבעליו העני בעת שהוא צריך לו. ז) שלא יחבול אלמנה. ח) שלא יחבול כלים שעושין בהן אוכל נפש. ט) שלא יתן המלוה בריבית. י) שלא ילוה הלוח בריבית. יא) שלא יתעסק אדם בין מלוה ולוה בריבית שלא יעיד ביניהן ולא יכתוב שטר ולא יערוב. יב) ללוות מן עכו"ם ולהלוות לו בריבית : וביאור מצות אלו בפרקים אלו :

הלכות מלוה ולוה - פרק ראשון

א מצות עשה להלוות לעניי ישראל שנאמר [\(שמות כב-כד\)](#) "אם כסף תלוה את עמי את העני עמך". יכול רשות תלמוד לומר [\(דברים טו-ח\)](#) "העבט תעביטנו" וגוי ומצוה זו גדולה מן הצדקה אל העני השואל שזה כבר נצרך לשאול וזה עדיין לא הגיע למדה זו. והתורה הקפידה על מי שימנע מלהלוות לעני שנאמר [\(דברים טו-ט\)](#) "ורעה עינך באחיד האביון" וגו' :

ב כל הנוגש העני והוא יודע שאין לו מה יחזיר לו עובר בלא תעשה שנאמר [\(שמות כב-כד\)](#) "לא תהיה לו כנושה". ומצות עשה לנגוש את העכו"ם ולהצר לו שנאמר [\(דברים טו-ג\)](#) "הנכרי תגוש" מפי השמועה למדו שזו מצות עשה :

ג אסור לאדם להראות עצמו לבעל חובו בזמן שיודע שאין לו אפילו לעבור לפניו שלא יפחידו או יכלימו אע"פ שאינו תובעו ואין צריך לומר אם תבעו. וכשם שאסור לזה לתבוע כך אסור ללוה לכבוש ממון חבירו שבידו ולומר לו לך ושוב והוא שיש לו שנאמר [\(משלי ג-כח\)](#) "אל תאמר לרעך לך ושוב". וכן אסור ללוה ליקח הלואה ולהוציאה שלא לצורך ולאבדה עד שלא ימצא בעל חוב מאין יגבה אע"פ שהמלוה עשיר גדול ועושה זה רשע הוא שנאמר [\(תהילים לז-כא\)](#) "לוה רשע ולא ישלם" וצוו חכמים. [\(משנה אבות ב-יב\)](#) "יהי ממון חברך חביב עליך כשלך" :

ד כשיתבע המלוה הלואתו אע"פ שהוא עשיר והלוה דחוק וטרוד במזונות אין מרחמין בדין אלא גובין לו חובו עד פרוטה אחרונה מכל מטלטלין שימצאו לו. ואם לא הספיקו המטלטלין גובין לו מן הקרקע אחר שמחרימין על מי שיש לו מטלטלין או מי שידע לו מטלטלין ולא יביאם לב"ד. וגובין מכל קרקע שיש לו אע"פ שהיא משועבדת לכתובת אשתו או לבעל חובו שקדם גובין לזה ואם יבא הראשון ויטרוף יטרוף. טען הלוה שמטלטלין אלו שבידי אינן שלי אלא פקדון הם בידי או שכורין או שאולין אין שומעין לו או יביא ראיה או יגבה מהן בעל חובו :

ה אין בעל חוב גובה לא מכסות אשתו ובניו של לוה ולא מבגדים צבועים שצבען לשמן אף על פי שעדיין לא לבשו אותן ולא מסנדלים חדשים שלקחן לשמן אלא הרי אלו שלהן. בד"א בכלי החול אבל בגדי שבת והמועד גובה אותן בעל חוב ואין צריו לומר אם היו בהן טבעות וכלי זהב או כסף שהכל לבעל חובו :

ו היו לו מטלטלין או קרקע והרי עליו שטר חובות לעכו"ם ואמר הרי כל נכסי משועבדין לעכו"ם ואם יטלו אותן הישראלים בחובם יאסרו אותי העכו"ם בחובן ואהיה בשביה. הורו רבותי שאין שומעין לו ויגבו הישראלים. וכשיבאו העכו"ם ויאסרוהו הרי כל ישראל מצווין לפדותו :

ז מסדרין לבעל חוב כדרך שמסדרין בערכין. כיצד אומר ללוה הבא כל המטלטלין שיש לך ולא תניח אפילו מחט אחת ונותנין לו מן הכל מזון [ל'] יום וכסות י"ב חדש מכסות הראויה לו. ולא שילבש בגדי משי או מצנפת זהובה אלא מעבירין אותה ממנו ונותנין לו כסות הראויה לו לי"ב חדש. ומטה לישב עליה ומטה ומצע הראויין לו לישן עליהם. ואם היה עני מטה ומפץ לישן עליו. ואין נותנין כלים כאלו לאשתו ובניו אע"פ שהוא חייב במזונותיהם. ונותנין לו סנדליו ותפליו. היה אומן נותנין לו שני כלי אומנות מכל מין ומין כגון שהיה חרש נותנין לו שני מעצדין ושתי מגרות. היה לו מין אחד מרובה ומין אחד מועט נותנין לו שנים מן המרובה וכל שיש לו מן המועט. ואין לוקחין לו כלים מדמי המרובה. היה אכר או חמר אין נותנין לו לא צמדו ולא חמורו. וכן אם היה ספן אין נותנין לו ספינתו אע"פ שאין לו מזונות אלא מאלו אין אלו כלים אלא נכסים וימכרו עם שאר המטלטלין בבית דין וינתנו לבעל חובו :

ח מלוה. שבא להפרע שלא בפני הלוה כגון שהיה הלוה במדינה רחוקה ותפסה האשה מטלטלין מנכסי הבעל כדי שתזון מהן מוציאין אותן מידה ונותנין לבעל חוב שאפילו היה בעלה עמה לא היה יכול לזון את אשתו ובניו עד שיפרע לו כל חובו :

הלכות מלוה ולוה - פרק שני

א דין תורה שבזמן שיתבע המלוה את חובו אם נמצאו ללוה נכסים מסדרין לו ונותנין לבעל חובו את השאר כמו שביארנו. ואם לא נמצא ללוה כלום או נמצאו לו דברים שמסדרין לו בלבד ילך הלוה לדרכו ואין אוסרין אותו ואין אומרים לו הבא ראייה שאתה עני ולא משביעין אותו כדרך שדנין העכו"ם שנאמר (שמות כב-כד) "לא תהיה לו כנושה". אלא אומרים למלוה אם אתה יודע נכסים לזה המחוייב לך לך ותפוס אותו :

ב טען שיש לו והחביא אותן והרי הן בתוך ביתו אין מן הדין שיכנס לביתו לא הוא ולא שליח ב"ד שהתורה הקפידה על זה שנאמר (דברים כד-כז) "בחוף תעמוד". אבל מחרימין על מי שיש לו ולא יתן לבעל חובו. כשראו הגאונים הראשונים שעמדו אחר חבור הגמרא שרבו הרמאים וננעלה דלת בפני לוי התקינו שמשביעין את הלוה שבועה חמורה כעין

של תורה בנקיטת חפץ שאין לו כלום יתר על דברים שמסדרין לו. ושלא החביאן ביד אחרים ושלא נתן מתנה ע"מ להחזיר וכולל בשבועה זו שכל שירויה וכל שיבא לידו או לרשותו מאשר תשיג ידו לא יאכיל ממנו כלום לא לאשתו ולא לבניו ולא ילביש אותן ולא יטפל בהן ולא יתן מתנה לאדם בעולם. אלא יוציא מכל אשר תשיג ידו מזון ל' יום וכסות י"ב חדש מזון הראוי לו וכסות הראוי לו. לא אכילת הזוללים והסובאין או בני מלכים ולא מלבושי הפחות והסגנים אלא כדרכו. וכל היתר על צרכו יתן לבעל חובו ראשון ראשון עד שיגבנו כל חובו. ומחרימין תחלה על מי שידע לפלוני נכסים גלויין או טמונין ולא יודיע לב"ד. גם אחר התקנה הזאת אין בעל חוב יכול להכנס לתוך ביתו של לוח לא הוא ולא שליח ב"ד שלא תקנו לעקור גוף התורה אלא הלוח עצמו יוציא כליו או יאמר כך וכך הוא שיש לי מניחין הראוי לו ויוציא השאר וישבע בתקנה זו וכזה דנין ישראל בכל מקומותן. נראה לו ממון אחר שנשבע שבועה זו ואמר של אחרים הוא או עסק הוא בידי אין שומעין לו עד שיביא ראייה וכן הורו רבותי:

ג מי שנשבע שבועה זו שאין לו כלום וכל מה שירויה יתן לב"ח אין כל אחד מבעלי חובות בא ומשביעו ששבועה אחת כוללת כל בעלי חובות. ותקנת אחרונים היא ואין מדקדקין בה להחמיר אלא להקל:

ד מי שהוחזק שהוא עני וכשר והולך בתום והדבר גלוי וידוע לדיין ולרוב העם ובא בעל חובו להשביעו בתקנה זו והוחזק התובע שאינו מסתפק בעניות זה אלא רוצה לצערו בשבועה זו להצר לו ולביישו ברבים כדי להנקם ממנו או כדי שילך וילוח מן העכו"ם או יקח נכסי אשתו ויתן לזה עד שינצל משבועה זו. יראה לי שאסור לדיין ירא שמים להשביעו שבועה זו ואם השביעו ביטל לא תעשה של תורה לא תהיה לו כנושה. ולא עוד אלא ראוי לדיין לגעור בתובע ולטרדו מפני שהוא נוטר והולך בשרירות לבו. שלא תקנו הגאונים תקנה זו אלא מפני הרמאין והרי נאמר [\(דברים כב-ב\)](#) **ה** **"עז דרוש אחיך אותו"** דרשהו אם רמאי הוא או אינו רמאי ומאחר שהוחזק זה שהוא עני ושאינו רמאי אסור להשביעו. וכן אני אומר שמי שהוחזק רמאי ודרכיו מקולקלין במשאו ומתנו והרי הוא אמוד שיש לו ממון וטען שאין לו כלום והרי הוא רץ להשבע בתקנה זו שאין ראוי להשביעו אלא אם יש כח בדיין לעשותו עד שיפרע בעל חובו או לנדותו עד שיתן יעשה מאחר שהוא אמוד שפריעת בעל חוב מצוה. כללו של דבר כל שיעשה הדיין מדברים אלו וכוונתו לרדוף הצדק בלבד שנצטוינו לרדפו ולא לעבור הדין על אחד מבעלי דינין ה"ז מורשה לעשות ומקבל שכר. והוא שיהיו מעשיו לשם שמים:

ה מי שנתחייב בשבועה זו מפני שטר חוב שעליו והודה לאחרים בחובות אחרים והשיגה ידו יתר על הראוי לו לא יטול היתר אלא בעלי שטרות בלבד. שמא קנוניא עושה בהודאתו על נכסיו של זה:

ו ראובן שהיה חייב לשמעון מאה ולוי חייב לראובן מאה מוציאין מלוי ונותנין לשמעון. לפיכך אם אין לראובן נכסים והיו לו שטרי חוב על לוי ואמר לוי שטר אמנה הוא פרוע הוא והודה לו ראובן אין משגיחין על הודאתו שמא קנוניא הם עושין לאבד זכותו של שמעון אלא ישבע שמעון ויטול מלוי כדין כל טורף שאינו נפרע אלא בשבועה. וכן כל מי שיש עליו שטר חוב והודה לאחר מעצמו בחוב אחר אם אין לו נכסים כדי שיגבו שניהם גובה בעל השטר בלבד שלא יעשו קנוניא על שטרו של זה :

ז אסור לאדם להלוות מעותיו בלא עדים ואפילו לתלמיד חכם אלא אם כן הלוהו על המשכון והמלוה בשטר משובח יתר. וכל המלוה בלא עדים עובר משום [\(ויקרא יט-יד\)](#) "ולפני עור לא תתן מכשול" וגורם קללה לעצמו :

ח הרב שלוח מעבדו ואח"כ שחררו או לוח מאשתו ואחר כך גירשה אין להן עליו כלום שכל מה שקנה עבד קנה רבו וכל המעות שביד האשה בחזקת בעלה אלא אם הביאה ראייה שהן מנדונייתה :

הלכות מלוה ולוה - פרק שלישי

א אלמנה בין שהיא עניה בין שהיא עשירה אין ממשכנין אותה לא בשעת הלואה ולא שלא בשעת הלואה ולא על פי ב"ד שנאמר [\(דברים כד-יז\)](#) "ולא תחבול בגד אלמנה". ואם חבל מחזירין ממנו בעל כרחו ואם תודה לו תשלם ואם תכפור תשבע. אבד המשכון או נשרף קודם שיחזיר לוקה :

ב וכן המלוה את חבירו בין שהלוהו על המשכון בין שמשכנו אחר הלואה בידו או על פי ב"ד לא יחבול כלים שעושין בהם אוכל נפש כגון הרחים והעריבות של עץ ויורות שמבשלין בהם וסכין של שחיטה וכיוצא בהן שנאמר [\(דברים כד-ו\)](#) "כי נפש הוא חובל". ואם חבל מחזיר בעל כרחו ואם אבד המשכון או נשרף קודם שיחזיר לוקה :

ג חבל כלים הרבה של אוכל נפש כגון שחבל עריבה ויורה וסכין חייב על כל כלי וכלי בפני עצמו. אפילו שני כלים שהן עושין מלאכה אחת חייב עליהן משום שני כלים ולוקה שתים על שניהם שנאמר [\(דברים כד-ו\)](#) "לא יחבול רחים" ורכב לחייב על הרחים בפני עצמו ועל הרכב בפני עצמו כשם שהרכב והרחים מיוחדין שהן שני כלים ומשמשין מלאכה אחת וחייב ע"ז בפני עצמו ועל זה בפני עצמו כך כל שני כלים אע"פ שמשמשין מלאכה אחת חייב על זה בפני עצמו ועל זה בפני עצמו. וכן אם חבל צמד בקר החורש לוקה שתים :

ד המלוה את חבירו [אחד] עני ואחד עשיר לא ימשכנו אלא בב"ד ואפילו שליח בב"ד שבא למשכן לא יכנס לביתו וימשכנו אלא עומד בחוץ והלוה נכנס לביתו ומוציא לו המשכון שנאמר [\(דברים כד-יא\)](#) "בחוץ תעמוד". אי"כ מה בין בעל חוב לשליח בב"ד ששליח בב"ד יש לו ליקח המשכון מיד הלוה בזרוע ונותנו למלוה ובעל חוב אין לו ליקח המשכון עד שיתן לו הלוה מדעתו עבר בב"ח ונכנס לבית הלוה ומשכנו או שחטף המשכון מידו בזרוע אינו לוקה שהרי ניתק לעשה שנאמר [\(דברים כד-ג\)](#) "השב תשיב לו את העבוט כבוא השמש" ואם לא קיים עשה שבה כגון שאבד המשכון או נשרף לוקה ומחשב דמי המשכון ותובע השאר בדין:

ה אחד הממשכן את חבירו בב"ד או שמשכנו בידו בזרוע או מדעת הלוה אם איש עני הוא ומשכנו דבר שהוא צריך לו הרי זה מצווה להחזיר לו העבוט בעת שהוא צריך לו. מחזיר לו את הכר בלילה כדי לישן עליו ואת המחרישה ביום כדי לעשות בה מלאכתו שנאמר [\(דברים כד-ג\)](#) "השב תשיב לו את העבוט". עבר ולא השיב לו כלי היום ביום וכלי הלילה בלילה עובר בלא תעשה שנאמר [\(דברים כד-ג\)](#) "לא תשכב בעבוטו" לא תשכב ועבוטו אצלך זו כסות לילה. ובכלים שהוא עושה בהן מלאכתו ביום או לובשן הוא אומר [\(שמות כב-כה\)](#) "עד בוא השמש תשיבנו לו" מלמד שיחזירו כל היום אם כן הוא שמחזיר לו המשכון בעת שהוא צריך לו ולוקח אותה בעת שאינו צריך לו מה יועיל המשכון כדי שלא ישמט החוב בשביעית ולא יעשה מטלטלין אצל בניו אלא יפרע מן המשכון אחר שמת הלוה. הא למדת שהממשכן את העני דבר שהוא צריך לו ולא החזירו לו בזמנו עובר משום שלשה שמות משום [\(דברים כד-ג\)](#) "לא תבוא אל ביתו" ומשום [\(דברים כד-ג\)](#) "השב תשיב לו את העבוט" ומשום [\(דברים כד-ג\)](#) "לא תשכב בעבוטו". בד"א שמשכנו שלא בשעת הלואתו אבל אם משכנו בשעת הלואתו אינו חייב להחזיר כלל ואינו עובר בשם מן השמות האלו:

ו שליח בב"ד שבא למשכן לא ימשכן דברים שאי אפשר לאדם ליתן אותם משכון כגון בגד שעליו וכלי שאוכל בו וכיוצא באלו. ומניח מטה ומצע לעשיר ומטה ומפץ לעני. וכל הנמצא בידו חוץ מאלו יש לו למשכנו ויחזיר לו כלי היום ביום וכלי הלילה בלילה. היו לפניו שני כלים נוטל אחד ומחזיר אחד. עד מתי הוא חייב להחזיר וליקח עד לעולם. ואם היה המשכון מדברים שאינו צריך להם ואין מניחין אותן ללוה הרי זה מניחו אצלו עד שלשים יום ומשלשים יום ואילך מוכר המשכון בבית דין. מת הלוה אינו מחזיר לבניו. מת הלוה אחר שהשיב לו המשכון שומטו המלוה מעל בניו ואינו מחזיר:

ז הערב מותר למשכן בזרוע ולהכנס לביתו וליטול המשכון שנאמר [\(משלי כט-ז\)](#) "לקח בגדו כי ערב זר". וכן מי שיש לו שכר אצל חבירו בין שכר מלאכתו בין שכר בהמתו וכליו בין שכר ביתו הי"ז מותר למשכנו שלא ע"פ בב"ד ונכנס לביתו ונוטל המשכון בשכרו. ואם זקף עליו השכר במלוה אסור שנאמר [\(דברים כד-ג\)](#) "כי תשה ברעך משאת מאומה" וגו':

ח מי שהיה בידו משכונו של עני אם היה שכרו יתר על פחתו כגון קרדום ומסר [הגדול] וכיוצא בהן ה"ז מותר להשכירו ומנכה שכרו תמיד בחובו מפני שזה כמשיב אבדה ואין צריך רשות בעלים :

הלכות מלוה ולוה - פרק רביעי

א נשך ומרבית אחד הוא שנאמר [\(ויקרא כה-לו\)](#) "את כספך לא תתן לו בנשך ובמרבית לא תתן אכלך" ולהלן הוא אומר [\(דברים כג-כ\)](#) "נשך כסף נשך אוכל נשך כל דבר אשר ישך". ולמה נקרא שמו נשך מפני שהוא נושך שמצער את חבירו ואוכל את בשרו ולמה חלקן הכתוב לעבור עליו בשני לאוין :

ב כדרך שאסור להלוות כך אסור ללוות ברבית שנאמר [\(דברים כג-כ\)](#) "לא תשיך לאחיך" מפי השמועה למדו שזו אזהרה ללוה כלומר לא תנשך לאחיך. וכן אסור להתעסק בין לוה ומלוה ברבית. וכל מי שהיה ערב או סופר או עד ביניהן ה"ז עובר בלא תעשה. שנאמר [\(שמות כב-כד\)](#) "לא תשימון עליו נשך" זו אזהרה אף לעדים ולערב ולסופר. הא למדת שהמלוה בריבית עובר על ששה לאוין. [\(שמות כב-כד\)](#) "לא תהיה לו כנושה". [\(ויקרא כה-לו\)](#) "את כספך לא תתן לו בנשך". [\(ויקרא כה-לו\)](#) "ובמרבית לא תתן אכלך". [\(ויקרא כה-לו\)](#) "אל תקח מאתו נשך ותרבית". [\(שמות כב-כד\)](#) "לא תשימון עליו נשך". [\(ויקרא יט-יד\)](#) "ולפני עור לא תתן מכשול". והלוה עובר בשנים. [\(דברים כג-כ\)](#) "לא תשיך לאחיך". [\(ויקרא יט-יד\)](#) "ולפני עור לא תתן מכשול". ערב ועדים וכיוצא בהן אין עוברין אלא משום [\(שמות כב-כד\)](#) "לא תשימון עליו נשך". וכל מי שהיה סרסור בין שניהם או שסייע אחד מהן או הורהו עובר משום [\(ויקרא יט-יד\)](#) "לפני עור לא תתן מכשול" :

ג אע"פ שהמלוה והלוה עוברין על כל אלו הלאוין אין לוקין עליו מפני שניתן להשבון. שכל המלוה בריבית אם היתה ריבית קצוצה שהיא אסורה מן התורה הרי זו יוצאה בדדינן ומוציאין אותה מן המלוה ומחזירין ללוה. ואם מת המלוה אין מוציאין מיד הבנים :

ד הניח להם אביהם מעות של רבית אע"פ שהן יודעין שהן של רבית אינן חייבים להחזיר. הניח להם פרה וטלית של ריבית וכל דבר המסויים חייבים להחזיר מפני כבוד אביהן. בד"א כשעשה תשובה ולא הספיק להחזיר עד שמת אבל אם לא עשה תשובה אין חוששין לכבודו ואפילו דבר המסויים אין מחזירין :

ה הגזלנין ומלוה בריבית שהחזירו אין מקבלין מהן כדי לפתוח להן דרך לתשובה. וכל המקבל מהן אין רוח חכמים נוחה הימנו. אם היתה גזילה קיימת והרבית דבר המסויים והרי הוא בעצמו מקבלין מהן :

ו שטר שכתוב בו ריבית בין קצוצה בין של דבריהם גובה את הקרן ואינו גובה את הרבית. קדם וגבה הכל מוציאין ממנו הרבית קצוצה. אבל אבק ריבית שהוא מדבריהם אינו גובה מן הלוח למלוה ואין מחזירין אותו מן המלוה ללוח :

ז כל הכותב שטר רבית ה"ז ככותב ומעיד עליו עדים שכפר בה' אלהי ישראל. וכן כל הלוח ומלוה ברבית בינן לבין עצמן הרי הן ככופרים בה' אלהי ישראל וכפרו ביציאת מצרים שנאמר [\(ויקרא כה-לו\)](#) "את כספך לא תתן לו בנשך" וגו' [\(ויקרא כה-לת\)](#) "אני ה' אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים" :

ח אסור לאדם להלוות בניו ובני ביתו ברבית אע"פ שאינו מקפיד ומתנה הוא שנותן להן ה"ז אסור שמא ירגילם בדבר זה :

ט תלמידי חכמים שהלוו זה את זה ונתן לו יתר על מה שהלוה ממנו הרי זה מותר שהדבר ידוע שלא נתן לו אלא מתנה שהרי הן יודעין חומר איסור הרבית :

י המלוה את חבירו ומצא הלוח יותר [או שהחזיר לו חובו ומצא המלוה יותר] אם בכדי שהדעת טועה חייב להחזיר ואם לאו מתנה הוא שנתן לו או גזילה היתה לו בידו והבליע לו בחשבון או אחר צוה להבליע לו. בכמה הדעת טועה באחד ובשנים או בחמשה או בעשרה שמא מנה חמשה חמשה או עשרה עשרה. וכן אם מצא יתר מנין החמישיות או מנין העשיריות אחד אחד חייב להחזיר לו שמא האחדים שהיה מונה בהן החמישיות או העשיריות נתערבו עמהם :

יא המלוה את חבירו על המטבע וכן הכותב לאשתו בכתובתה מטבע ידוע ופירש משקלו והוסיפו על משקלו אם הוזלו הפירות מחמת התוספת מנכה לו שיעור התוספת ואפילו הוסיפו עליו כל שהוא. ואם לא הוזלו מחמת התוספת אינו מנכה לו אלא נותן לו ממטבע היוצא באותה שעה. בד"א בשהוסיפו עליו עד חמישיתו כגון שהיה משקלו ד' ועשאו ה' אבל אם הוסיפו לו יותר על חמישיתו מנכה לו כל התוספת אע"פ שלא הוזלו הפירות וה"ה למלוה על המטבע ופחתו ממנו :

יב המלוה את חבירו על המטבע ונפסל אם יכול להוציאו במדינה אחרת ויש לו דרך לאותה מדינה נותן לו ממטבע שהלוהו ואומר לו לך והוציאו במקום פלוני. ואם אין לו דרך לשם נותן לו ממטבע היוצא באותה שעה. וכן בכתובה :

יג הורו מקצת הגאונים שהלוח שמחל למלוח ברבית שלקח ממנו או שעתידי ליקח אע"פ שקנו מידו שמחל או נתן מתנה אינו מועיל כלום שכל רבית שבעולם מחילה היא אבל התורה לא מחלה ואסרה מחילה זו ולפיכך אין המחילה מועלת ברבית אפילו ברבית של דבריהם. יראה לי שאין הוראה זו נכונה אלא מאחר שאומרים למלוח להחזיר לו וידע המלוח שדבר איסור עשה ויש לו ליטול ממנו אם רצה למחול מוחל כדרך שמוחל הגזל. ובפירוש אמרו חכמים שהגזלנין ומלוי ברבית שהחזירו אין מקבלין מהן מכלל שהמחילה מועלת:

יד נכסי יתומים מותר ליתן אותם לאדם נאמן שיש לו נכסים טובים קרוב לשכר ורחוק להפסד. כיצד אומר לו תהיה נושא ונותן בהן אם יש שם ריוח תן להם חלקן מן הריוח ואם יש שם הפסד תפסיד אתה לבדך שזה אבק רבית הוא וכל אבק רבית אינה אסורה אלא מדבריהם ובנכסי יתומים לא גזרו:

הלכות מלוח ולוח - פרק חמישי

א העכו"ם וגר תושב לויין מהן ומלוין אותן ברבית שנאמר (דברים כג-כ) "לא תשיך לאחיך" לאחיך אסור ולשאר העולם מותר. ומצות עשה להשיך לעכו"ם שנאמר (דברים כג-כא) "לנכרי תשיך" מפי השמועה למדו שזו מצות עשה וזהו דין תורה:

ב אסרו חכמים שיהיה ישראל מלוח את העכו"ם ברבית קצוצה אלא בכדי חייו גזרו שמא ילמוד ממעשיו ברוב ישיבתו עמו. לפיכך מותר ללוות מן העכו"ם ברבית שהרי הוא בורח מלפניו ואינו רגיל אצלו. ותלמיד חכם שאינו רגיל בו ללמוד ממעשיו מותר להלוות לעכו"ם ברבית אפילו להרויח. וכל אבק רבית עם העכו"ם מותרת לכל:

ג ישראל שלוח מעות מן העכו"ם ברבית וביקש להחזירם לו מצאו ישראל אחר ואמר לו תנם לי ואני מעלה לך כדרך שאתה מעלה לעכו"ם הרי זו רבית קצוצה אפילו העמידו אצל העכו"ם עד שיטול העכו"ם מעותיו ויחזור ויתנם ביד ישראל האחר:

ד עכו"ם שלוח מעות מישראל ברבית וביקש להחזירם לו מצאו ישראל אחר ואמר לו תנם לי ואני מעלה לך כדרך שאתה מעלה לישראל הרי זה מותר. ואם העמידו אצל ישראל אע"פ שנתן העכו"ם המעות בידו הואיל ומדעת ישראל נתן הרי זו רבית קצוצה:

ה אסור לישראל לתלות מעותיו ביד עכו"ם כדי להלוותן ברבית לישראל. ועכו"ם שהלוה את ישראל ברבית אסור לישראל אחר להיות לו ערב שכיון שבדיניהם שתובע הערב תחלה נמצא הערב תובע את ישראל ברבית שהערב חייב בה לעכו"ם. לפיכך אם קבל עליו העכו"ם שלא יתבע את הערב תחלה הרי זה מותר :

ו ישראל שלוח מעות מן העכו"ם ברבית וזקפן עליו במלוה ונתגייר אם עד שלא נתגייר זקפן עליו במלוה גובה את הקרן והרבית ואם משנתגייר זקפן עליו במלוה גובה את הקרן ולא הרבית. אבל עכו"ם שלוח מישראל ברבית וזקף עליו את הרבית במלוה אע"פ שזקפן עליו אחר שנתגייר גובה את הקרן ואת הרבית שלא יאמרו בשביל מעותיו נתגייר זה. וגובה הישראל ממנו אחר שנתגייר כל מעות הרבית שנתחייב בהן כשהיה עכו"ם :

ז מצוה להקדים הלואת ישראל בחנם להלואת עכו"ם ברבית :

ח אסור לאדם שיתן מעותיו קרוב לשכר ורחוק להפסד שזה אבק רבית הוא והעושה כן נקרא רשע. ואם נתן חולקין בשכר ובהפסד כדין העסק. והנותן מעותיו קרוב להפסד ורחוק לשכר הרי זה נקרא חסיד :

ט אין מושיבין חנוני למחצית שכר ולא יתן מעות ליקח בהן פירות למחצית שכר ולא ביצים להושיב תחת התרנגולין שלו למחצית שכר ואין שמין עגלים וסייחין לפטמן למחצית שכר אלא א"כ נתן לו שכר עמלו ומזונו. או יהיה ריוח המתעסק יותר על הפסדו כמו שביארנו בענין השותפות :

י המשתתף עם חבירו במעות או בקרקע או הנותן לו עסק לא יצרף השכר עם הקרן שמא לא יהיה שם שכר ונמצאו באין לידי רבית. וכן לא יתן לו מעות בתורת עסק או שותפות ויכתוב אותן מלוה שמא ימות ונמצא השטר ביד היורש וגובה בו את הרבית :

יא אסור להקדים הרבית או לאחר אותו. כיצד נתן עיניו ללוות ממנו והיה משלח לו סבלונות בשביל שילוהו זו היא רבית מוקדמת. לוח ממנו והחזיר לו מעותיו והיה משלח לו סבלונות בשביל מעותיו שהיו בטילין אצלו זו היא רבית מאוחרת ואם עבר ועושה כן הרי זה אבק רבית :

יב מי שלוח מחבירו ולא היה רגיל מקודם להקדים לו שלום אסור להקדים לו שלום. ואצ"ל שיקלסו בדברים או ישכים לפתחו שנאמר [\(דברים כג-כ\)](#) "נשך כל דבר" אפילו דברים אסורים. וכן אסור לו ללמד את המלוה מקרא או גמרא כל זמן שמעותיו בידו אם לא היה רגיל בזה מקודם שנא' [\(דברים כג-כ\)](#) "נשך כל דבר" :

יג המלוה את חבירו לא יאמר לו דע אם בא איש פלוני ממקום פלוני (כלומר) שתכבדו ותאכילו ותשקהו כראוי וכן כל כיוצא בזה:

יד יש דברים שהן כמו רבית ומותרין כיצד לוקח אדם שטרותיו של חבירו בפחות ואינו חושש. ומותר לאדם ליתן לחבירו דינר כדי שילווה לפלוני מאה דינרין שלא אסרה תורה אלא רבית הבאה מן הלווה למלוה. וכן אומר אדם לחבירו הא לך דינר זה ואמור לפלוני שילוני שלא נתן אלא שכר אמירה:

טו יש דברים שהן מותרין ואסור לעשותן מפני הערמת רבית. כיצד אמר לו הלוני מנה אמר לו מנה אין לי חטים יש לי במנה ונתן לו חטים במנה וחזר ולקחן ממנו בתשעים הרי זה מותר אבל אסרוהו מפני הערמת רבית שהרי נתן לו תשעים ולוקח מנה. ואם עבר ועשה כזה הרי הוא מוציא ממנו סאה בדין שאפילו אבק רבית אין כאן. וכן מי שהיתה שדה ממושכנת בידו לא יחזור וישכיר אותה לבעל השדה מפני הערמת רבית שהרי זה עומד בשדהו כשהיה ונותן לזה שכר בכל חדש בשביל מעותיו שהלוהו:

טז אסור להשכיר הדינרין שאין זה דומה למשכיר את הכלי שהכלי חוזר בעצמו וזה מוציא אלו ומביא דינרין אחרות ונמצא זה אבק רבית:

יז מלך שהיו דיניו שכל מי שיתן המס הקצוב על כל איש ואיש ע"י זה שלא נתן ישתעבד בו ונתן על ידו דינר אע"פ שמשעבד בו יתר מדינר ה"ז מותר. וכן כל כיוצא בזה:

הלכות מלוה ולוה - פרק ששי

א המלוה את חבירו סלע בחמשה דינרים או סאתים חטים בשלש או סלע בסלע וסאה או שלש סאין בשלש סאין ודינר כללו של דבר כל הלואה בתוספת כל שהו הרי זו רבית של תורה ויוצאה בדיינין. וכן המלוה את חבירו והתנה עמו שידור בחצרו חנם. עד שיחזיר לו הלואתו. או ששכר ממנו בפחות וקצב הדבר שפוחת לו מן השכר עד שיחזיר לו הלואתו. או שמשכן בידו מקום שפירותיו מצויין בעת ההלואה כגון שמשכן חצרו ע"מ שידור בו בחנם הרי זו רבית של תורה ויוצאה בדיינין. וכן המוכר שדה או חצר באסמכתא הואיל ולא קנה הגוף הרי כל הפירות שאכל רבית ומחזיר אותן. והוא הדין לכל מי [שלא] קנה קניין גמור מתחלה שהוא מחזיר את הפירות מפני שאם אכל את הפירות הרי זו רבית של תורה וכל דבר שהוא אסור משום רבית חוץ מאלו הרי הוא אסור

מדבריהם גזירה שמא יבא לרבית של תורה והוא הנקרא אבק רבית ואינו מוציא בדיינין :

ב המלוה את חבירו לא ימשוך את עבדו כדי שיעשה בו מלאכה אע"פ שהעבד יושב ובטל. ולא ידור בחצרו בחנם אף על פי שאין החצר עשויה לשכר ואין דרך בעל החצר להשכיר. ואם דר צריך להעלות לו שכר. ואם לא העלה לו הרי זה אבק רבית לפי שלא התנה עמו שילווה וידור בחצרו. לפיכך אם עדיין לא החזיר לו חובו ובא לנכות שכר החצר שדר בה מן החוב אם היה השכר כנגד החוב אינו מנכה לו הכל אלא כמו שיראו הדיינים. שאם תסלק אותו בלא כלום הרי זה כמו שהוציא אותו בדיינין ואבק רבית אינה יוצאה בדיינין :

ג הורו רבותי שהמלוה את חבירו ולאחר זמן תבע חובו ואמר לו הלוה דור בחצרי עד שאחזיר לך חובך ה"ז אבק רבית לפי שלא קצץ בשעת הלואה שנאמר [\(ויקרא כה-לז\)](#) "לא תתן לו בנשך" :

ד המלוה את חבירו על השדה ואמר לו אם לא תחזיר לי מכאן עד שלש שנים הרי היא שלי הרי זה לא קנה מפני שהיא אסמכתא. לפיכך מנכה כל הפירות שאכל מפני שהוא רבית של תורה. אבל אם אמר לו המוכר אם לא אחזיר לך עד ג' שנים קנה אותה מעכשיו והביא לו בתוך שלש אין לו פירות הביא לו לאחר שלש הרי כל הפירות ללוקח :

ה המוכר בית או שדה ואמר המוכר ללוקח לכשיהיו לי מעות תחזיר לי קרקעי לא קנה וכל הפירות שאכל רבית קצוצה ומוציאין אותם בדיינין. אבל אם אמר לו הלוקח מדעתו כשיהיו לך מעות אני אחזיר לך קרקע זה מותר והלוקח אוכל פירות עד שיחזיר לו מעותיו :

ו מכר לו את השדה ונתן לו מקצת הדמים אם אמר לו המוכר ללוקח קנה כשיעור מעותיך כל אחד משניהם אוכל פירות כשיעור מעותיו. אמר המוכר ללוקח לכשתביא שאר המעות תקנה מעכשיו שניהם אסורים לאכול הפירות מיד. המוכר אסור שמא יביא הלוקח שאר המעות ונמצאת השדה שלו ונמצא המוכר אוכל פירות בשביל המעות שנשאר לו אצל הלוקח וכן הלוקח אסור שמא לא יביא ונמצא שאכל בשביל מקצת המעות שיש לו אצל המוכר. לפיכך מניחין את הפירות ע"י שליח עד שינתנו לאחד מהן. אמר לו המוכר לכשתביא שאר המעות תקנה הרי המוכר אוכל פירות עד שיביא הלוקח ואם אכל הלוקח מוציאין ממנו. אמר לו המוכר קנה מעכשיו ושאר המעות הרי הן חוב אצלך הרי הלוקח אוכל פירות ואם אכל המוכר מוציאין ממנו כל מה שאכל :

ז הורו רבותי שהמלוה את חבירו ומשכן לו שדהו על מנת שיאכל פירותיה כל ימי המשכונא אע"פ שאינו מנכה לו כלום הרי זו אבק רבית ואינה יוצאה בדיינין שאין הממשכן את השדה דומה לממשכן בית שהרי

אין בשדה פירות מצויין בעת ההלואה ואפשר שירוויח ויהיו שם פירות ואפשר שיפסיד בזריעתה ועבודתה ולפיכך היא אבק רבית. וכן אין המשכונא דומה למי שמכר באסמכתא שהמוכר באסמכתא לא גמר והקנהו והממשכן גמר והקנהו גוף זה לפירותיו וכזה יראה מן הגמרא שהמשכונא אבק רבית ואין לך להעמידה אלא בממשכן שדהו כמו שהורו רבותי. נמצאת למד ששלש משכונות הן. משכונא שהיא רבית קצוצה. ומשכונא שהיא אבק רבית. ומשכונא שהיא מותרת. כיצד משכן לו מקום שפירותיו מצויין תדיר כגון חצר או מרחץ או חנות ואכל פירותיהן ה"ז רבית קצוצה. משכן לו שדה וכיוצא בה ובאו שם פירות ואכלן הרי זו אבק רבית. וכן אם משכן חצירו וכיוצא בה בנכוי ה"ז אבק רבית. משכן שדהו בנכוי ה"ז מותר. כיצד הוא הנכוי כגון שהלוהו מאה דינרין ומשכן לו בהן חצירו או שדהו ואמר לו המלוה הריני מנכה לך מעה כסף בכל שנה בשכר קרקע זו כדי שיהיו כל פירותיו שלי בחצר וכיוצא בה אסור ובשדה וכיוצא בה מותר:

ח הורו מקצת גאונים שכל משכונא שאין בה נכוי כלל הרי היא רבית קצוצה ולא ירדו לעומק הדבר להפריש בין שדה לחצר ולפיכך נתקשו להן דברי חכמי הגמרא: וכן הורו שכל משכונא אפילו בנכוי אסור בין בחצר בין בשדה ואין להם משכונא מותרת אלא בדרך הזאת. כיצד כגון שהלוהו מאה דינרין ומשכן לו בהן בית או שדה והתנה עמו שאחר עשר שנים תחזור קרקע זו לבעליה חנם ה"ז מותר לאכול פירותיה כל עשר שנים אפילו היה שכרה שוה אלף דינרים בכל שנה שאין זה אלא כמי ששכר בפחות. וכן אם התנה בעל השדה עמו כל זמן שיביא לו מעות יחשב לו עשר בכל שנה ויסלקו ממנה ה"ז מותר. וכן אם התנה הלוה שכל זמן שירצה מחשב לו מה שדר בו ויחזיר לו שאר הדמים ויסתלק ה"ז מותר שאין זה אלא כשכירות וכל תנאי שבשכירות מותר כמו שביארנו:

הלכות מלוה ולוה - פרק שביעי

א המלוה את חבירו ומשכן לו את השדה עד זמן קצוב או עד שיביא לו מעות ויסתלק והיה המלוה אוכל כל פירותיה אפילו אכל כשיעור חובו אין מסלקין אותו בלא כלום שאם תסלק אותו בלא מעות הרי זה כמי שהוציא ממנו בדינין. ואין צריך לומר שאם אכל יתר על מעותיו אין מוציאין ממנו. וכן אין מחשבין משטר לשטר במשכונא. היתה הקרקע הממושכנת בידו של יתומים ואכל שיעור חובו מסלקין אותו בלא כלום. אבל יתר על חובו אין מוציאין ממנו היתר. ומחשבין לו משטר לשטר. כיצד מחשבין משטר לשטר הרי שהיתה שדה זו ממושכנת לו במאה דינר ושדה אחרת ממושכנת לו בשטר אחר במאה דינר ושתי השדות לאדם אחד ואכל מפירות השדה האחת בחמשים ומפירות השניה במאה

וחמשים אומרים לו הרי אכלת מן הפירות במאתים ואין לך כלום וכאילו השני שטרות שטר אחד ומשכונא אחת :

ב מקום שנהגו לסלק המלוה כל זמן שיביא לו מעות ה"ז כמו שפירש ואין צריך לפרש דבר זה. וכן מקום שנהגו שלא יסתלק המלוה עד סוף זמן המשכונא ה"ז כמו שפירש. וכל הממשכן סתם אינו יכול לסלקו עד י"ב חדש :

ג מקום שדרכן לסלק המלוה כל זמן שירצה הלוה והתנה עמו המלוה שלא יסתלק עד סוף זמן המשכונא ה"ז אינו יכול לסלקו. היה המנהג שאין המלוה מסתלק עד סוף זמנו וקבל המלוה עליו שיסלק בכל עת שיביא לו מעותיו ה"ז צריך לקנות מידו על כך :

ד המשכונה במקום שמנהגם לסלק המלוה בכל עת שיביא מעותיו אין בעל חוב של מלוה גובה ממנה כדרך שגובה מן הקרקע. ואין הבכור נוטל בה פי שנים. ושביעית משמטתה. וכשמסלק אותו אינו נוטל אפילו פירות שבשלו ונפלו לארץ. ואם הגביה אותו קודם שיסלקו קנה אותו. ומקום שאינו יכול לסלקו עד סוף זמנו בעל חוב גובה הימנו. והבכור נוטל פי שנים. ואין השביעית משמטתה :

ה אע"פ שמשכונא זו אסורה היא ואבק רבית כמו שביארנו. אפשר שיהיה מנהג זה בטעות או לעכו"ם או דרך כל מי שחוטא ומשכן באותה מדינה הואיל ואבק רבית הולכין אחר המנהג. ויש מי שהורה שזאת המשכונא בנכוי :

ו עכו"ם שמשכן חצרו לישראל וחזר העכו"ם ומכרה לישראל אחר אין הממשכן חייב להעלות שכר לישראל מעת שקנה הישראל אלא דר בחצר בלא שכר עד שיחזיר לו העכו"ם את המעות שיש לו על חצר זו שהרי הוא ברשות הממשכן בדיניהם עד שיתן לו מעותיו ויסתלק :

ז הממשכן בית או שדה ביד חבירו והיה בעל הקרקע אוכל פירותיה ואמר לו המלוה לכשתמכור קרקע זו לא תמכרנה אלא לי בדמים אלו ה"ז אסור. ואם אמר לו אל תמכרנה אלא לי בשוויה ועל מנת כן אני מלוה אותו ה"ז מותר :

ח מותר להרבות בשכר הקרקע. כיצד השכיר לו את החצר ואמור לו אם מעכשיו אתה נותן לי הרי היא לך בעשר סלעים בכל שנה. ואם תתן שכר חדש בחדש הרי היא בסלע בכל חדש ה"ז מותר :

ט המשכיר שדה לחבירו בעשרה כורים לשנה. ואמר לו תן לי מאתים זוז שאפרנס בהן את השדה ואני אתן לך י"ב כור בכל שנה ה"ז מותר מפני שאם יפרנס את השדה בדינרין אלו יהיה שכרה יותר. וכן אם

השכיר לו חנות או ספינה בעשרה דינרין בשנה ואמר לו תן לי מאתים זוז שאבנה בהן חנות ואציירנה ואכיירנה או אתקן בהן ספינה זו וכלי תשמישיה ואני אעלה לך י"ב דינר בכל שנה הרי זה מותר. אבל אם אמר לו תן לי מאתים זוז כדי להתעסק בהן בחנות או אוציאם בסחורה של ספינה או אשכור בהן מלחין ואני אעלה לך בשכר הרי זה אסור:

ז אסור להרבות בשכר האדם. כיצד לא יאמר לו עשה עמי היום מלאכה זו שהיא שוה כסף ואני אעשה עמך בשבוע אחר מלאכה שהיא שוה שתים:

יא מותר לאדם לומר לחבירו נכש עמי היום ואנכש עמך למחר. עדור עמי היום ואעדור עמך למחר. אבל לא יאמר לו נכש עמי ואעדור עמך עדור עמי ואנכש עמך. כל ימי גריד אחת וכל ימי רביעה אחת. ולא יאמר לו חרוש עמי בגריד ואני אחרוש עמך ברביעה. שהרי טורח החרשיה בימות הגשמים יתר וכן כל כיוצא בזה:

יב השוכר את הפועל בימי החורף לעשות עמו בימי הקור בדינר בכל יום ונתן לו השכר והרי שכרו שוה בימי החורף סלע בכל יום ה"ז אסור מפני שנראה כמלוח אותו היום כדי שיוזיל לו בשכרו. אבל אם אמר לו עשה עמי מהיום ועד זמן פלוני בדינר בכל יום אע"פ ששוה שכרו סלע בכל יום ה"ז מותר הוא מתחיל לעשות מעתה אינו נראה כנוטל שכר מעותיו שהקדים ונתן לו בשכרו:

הלכות מלוה ולוה - פרק שמיני

א אסור להרבות על המכר. כיצד המוכר לחבירו קרקע או מטלטלין ואמר. לו אם מעכשיו תתן לי הדמים הרי הן שלך במאה ואם עד זמן פלוני הרי הם שלך בעשרים ומאה: הרי זה אבק רבית שזה דומה כמי שנוטל עשרים בשביל שנתן לו מאה להשתמש בה עד זמן פלוני וכשיתבענו בדין אינו חייב ליתן אלא מה שהיה שוה בשעת המכר או יחזיר ממכרו מידו אם היה קיים. וכן אם מכר לו מטלטלין עד זמן פלוני במאה והיו שוין בשוק למי שקונה במעותיו מיד תשעים ה"ז אסור. ואינו נותן לו אלא תשעים או מחזיר מידו סחורתו אם היתה קיימת:

ב הלוקח מחבירו חפץ בשוהו על מנת שיתן לו מכאן ועד י"ב חדש. ה"ז רשאי לומר לו תן [לי] מיד בפחות ואינו חושש משום רבית:

ג חבית של יין שהיא שוה עתה דינר ומכרה לו בשנים עד הקיץ על מנת שאם תארע בה תקלה הרי היא ברשות המוכר עד שימכרנה הלוקח ה"ז

מותר. שאם אבדה או נשברה אינו משלם כלום. ואם לא מצא למכרה ולהרויח בה היה לו להחזירה לבעלים. וכן אם מכרה לו בשנים ואמר לו היתר על שנים יהיה שכרך בשביל שאתה מטפל למכרה ואם לא תמצא למכרה כמו שתמצא החזירה לי ה"ז מותר. אע"פ שאם אבדה או נגנבה או החמיצה תהיה ברשות הלוקח:

ד היו לו פירות שאם ירצה למכרן בשוק וליקח דמיהן מיד מוכרן בעשרה. ואם תבע אותן הלוקח לקנותן ויתן המעות מיד יקנה אותן ב"ב. ה"ז מותר למכרן ב"ב עד י"ב חדש. שאפי' הביא זה מעותיו עתה ב"ב היה קונה אותן וכן כל כיוצא בזה:

ה אסור לקנות פרי הפרדס קודם שיגמר ויתבשל. מפני שזה שמוכר בזול עתה בעשר הוא פרי ששנה עשרים כשיגמר נמצאת התוספת בשביל ההקפה. אבל אם קנה עגל בזול והיה אצל הבעלים עד שיגדיל ה"ז מותר שהרי אם מת או כחש ברשות הלוקח הוא והכחש והמיתה דבר מצוי תמיד:

ו הנותן מעות לבעל הכרם על השריגים ועל הזמורות לכשיכרתו שהם ביוקר והוא קונה אותן בזול עד שיבשו ויכרתו ה"ז צריך להפך בהן כשהם מחוברים שנמצא כקונה אילן לזמורותיו. ואם לא הפך נמצאו המעות הלואה והן לוקחין בזול מפני ההקפה ואסור:

ז שומרי השדות שנותנין להם חטים בשכרן בזול מן הגורן. כשיבאו לגורן צריכין להתעסק עמהן במלאכה בגורן כדי שיהיו החטים האלו שנטלו בסוף זמן השכירות. ואם לא עשו כך נמצאת השכירות אצל הבעלים כמלוה וזה שלקחן בזול מפני שאחרו שכרן עד הגורן:

ח אריסין שהיו בעלי השדות מסלקין אותן מן השדה בניסן ונותנין להם האריסין בכל זרע חומר ארבע סאין והניח זה אריסין בתוך שדהו עד אייר ונטל מהן שש סאין הרי זה מותר ואין שם רבית:

ט הלוקח חטים ארבע סאין בסלע וכן השער ונתן לו את המעות וכשבא לגבות את החטים לאחר זמן הוסיף לו במדה ונתן לו יתר. ה"ז מותר שהרי ברצונו הוסיף לו ואילו רצה לא הוסיף שהרי לא היה שם תנאי:

י מותר לאדם ליתן דמי חבית של יין לחבירו ולומר לו אם החמיצה מכאן עד יום פלוני ברשותך אבל אם הוזילה או הוקירה הרי היא שלי. שכיון שקיבל עליו הזול הרי זה קרוב לשכר ולהפסד וכן כל כיוצא בזה. וכן מותר לאדם לקנות מחבירו בתשרי מאה כדין של יין בדינר ואינו נוטלן עד טבת. וכשנוטלן בודק ומחזיר החומץ ולוקח היין הטוב שלא קנה ממנו אלא יין טוב ואלו שהחמיצו מתחלה היו ראויין להחמיץ אבל לא נודע הדבר עד אחר הזמן:

יא מקום שנהגו לשכור הספינה וליטול שכרה ואם נשברה שמין לו מה שפחתה ומשלם יתר על שכרה הרי זה מותר. וכן מותר להשכיר סיר של נחשת וכיוצא בו ונוטל השכר ודמי מה שפחת ממשקלו וכן כל כיוצא בזה:

יב אין מקבלין צאן ברזל מישראל מפני שהוא אבק רבית. וכיצד הן צאן ברזל הרי שהיה לו מאה צאן וקבלם ממנו להטפל בהן ויהיו הגזות והולדות והחלב לאמצע לשליש או לרביע עד שנה או עד שנתים כמו שהתנו ביניהם ואם מתו הצאן הרי המקבל משלם דמיהם ה"ז אסור שהרי בעל הצאן קרוב לשכר ורחוק להפסד. לפיכך אם קיבל עליו בעל הצאן שאם הוקרו או הוזלו או אם נטרפו הרי הן ברשותו ה"ז מותר וכן כל כיוצא בזה:

יג השם פרה מחבירו ואמר לו אם מתה הרי היא עתה עלי בשלשים דינרים ואני אעלה לך סלע בכל חדש מותר לפי שלא עשאה מחיים דמים אלא לאחר מיתה:

יד משכרת אשה לחברתה תרנגולת לישב על הביצים בשני אפרוחים ואין חוששין משום רבית:

טו מי שהיה נושה בחבירו ד' דינרים של רבית ונתן לו בהן חפץ ששואה חמשה כשמוציאין ממנו מוציאין ממנו חמשה הואיל ובתורת רבית בא לידו. וכן אם נתן לו בהן כסות או כלי מוציאין ממנו את הכלי עצמו ואותו הכסות עצמו. השכיר לו בהן מקום ששואה שכרו ג' דינרין כשמוציאין ממנו מוציאין ממנו ארבעה שהרי בארבעה שכר ממנו מקום זה שקיבל עליו:

הלכות מלוה ולוה - פרק תשיעי

א אין פוסקין על הפירות עד שיצא השער יצא השער פוסקין אע"פ שאין לזה יש לזה. כיצד היה השער לחטים קבוע לשוק ד' סאין בסלע הרי זה פוסק עמו על מאה סאין ונותן לו חמש ועשרים סלעים. ואם יתן לו מאה סאה של חטים אחר זמן בעת שיהיו החטים סאה בסלע אין בזה רבית כלל אע"פ שלא היה למוכר חטים כלל בעת שפסק. בד"א בשלא היה לו כלום מאותו המין בעת שפסק עליו. אבל אם היה למוכר מאותו המין כלום אע"פ שעדיין לא נגמרה מלאכתו הרי זה מותר לפסוק עליו אע"פ שעדיין לא יצא השער. כיצד היה הוא תחלה לקוצרים הרי זה פוסק על החטים אע"פ שעדיין הן גדיש. ופוסק על היין משיבצור הענבים ויתנם

בעביט ועל השמן משנתן זיתים במעטן ועל הסיד משישקענה בכבשן. וכן פוסק על כלי חרש משיעשה היוצר ביצים שלהן. בד"א בשהיה עפרן לבן אבל עפרן שחור פוסק על הכלים הנעשין ממנו אע"פ שלא נעשו מפני שהוא מצוי לכל ואע"פ שאין לזה יש לזה. וכן פוסק עמו על הזבל כל ימות השנה אע"פ שאין לו זבל מפני שהוא מצוי תמיד :

ב כל דבר שהוא מחוסר מלאכה אחת או שתיים פוסק עמו עליו. היה מחוסר שלש מלאכות אינו פוסק אלא א"כ יצא השער שכיון שהוא מחוסר שלש מלאכות הרי זה כמי שאין לו מאותו המין כלום וכמו לא בא לעולם עדיין. כיצד גדיש שהיה מחוסר הנחה בשמש שיבש ודישה וזרייה אינו פוסק עליו אלא א"כ יצא השער. היה יבש ואינו מחוסר אלא דישה וזרייה פוסק עליו. ביצים של יוצר שהיו מחוסרין לפיפה ויבוש והולכה לכבשן ושריפה והוצאה אינו פוסק עליהן היו יבשין ואינן מחוסרין אלא הולכה לכבשן ושריפה פוסק עליהן. והוא שיהיה דרך הלוקח להוציא אותו מן הכבשן. אבל אם היה המוכר הוא שמוציא הרי אלו מחוסרין ג' ואינו פוסק עליהן עד שיצא השער. וכן כל כיוצא בזה :

ג ההולך לחלוב את עזיו ולגזוז את רחליו ולרדות את כוורתו ומצאו חבירו ואמר לו מה שעזי חולבות מכור לך מה שרחלי גוזזות מכור לך מה שכוורת רודה מכור לך הרי זה מותר. אבל אמר לו מה שעזי חולבות כך וכך מכור לך בכך וכך. מה שרחלי גוזזות כך וכך מכור לך בכך וכך. מה שכוורת רודה כך וכך מכור לך בכך וכך אסור א"כ פסק עמו כשער שבשוק וכן כל כיוצא בזה :

ד אין פוסקין על שער של עיירות מפני שאין השער קבוע אלא על שער שבמדינה. היו החטים החדשות במדינה ארבע סאין בסלע וישנות שלש בסלע אין פוסקין עד שיצא השער לחדש ולישן. היו חטין של לקוטות ארבע סאין בסלע ושל בעל הבית שלש פוסק ללקוטות כשער לקוטות ולא יפסוק לבעל הבית עד שיקבע השער לבעל הבית :

ה כיון שנקבע השער מותר לפסוק על השער הגבוה. כיצד היו החטים נמכרות ד' סאין בסלע ופסק עמו שיתן לו החטים כשער הזול אם עמדו אחר כן י' סאין בסלע נותן לו י' סאין כשער שהיה בשוק שהרי פסק עמו בשער גבוה. נתן לו המעות סתם ולא פסק עמו בשער הגבוה והוזלו נותן כשער שהיו שוין כשנתן לו המעות ומי שחזר מקבל מי שפרע. בד"א בפוסק על דעת עצמו אבל אם היה שליח לאחרים בין המוכר בין הלוקח אינו נוטל אלא כשער הזול או מחזיר את הדמים ואינו מקבל מי שפרע בשליח שהרי המשלח אומר לתקן שלחתיך ולא לעוות כמו שביארנו :

ו היו החטים נמכרות ד' סאין בסלע ונטל את הדמים ונתן לו ה' בסלע אם יש לו חטים מותר. היו לו חטים חוב אצל אחרים ונטל המעות עד

שיגבה חטיו ויתן לו אסור שהרי הן מחוסרין גבייה וכאילו אינם והרי זה כקובע לו זמן והוזיל לו מפני שמקיפו :

ז היו החטים במדינה ארבע סאין בסלע ובכפרים שש בסלע ה"ז מותר ליתן סלע לתגר כדי שיביא שש סאין מן הכפר. והוא שיהיו ברשות הלוקח אם אבדו בדרך או נגנבו אבדו לו. ואדם חשוב אסור לעשות זה. ובמיני סחורה אסור לכל אדם לפי שאין מיני סחורה מצויין כפירות :

ח החמרים שנכנסו לעיר והרי החטים ד' סאין בסלע הוזילו ומכרו למכיריהן או לספסריהן חמש בסלע במעות שנתנו להן תחלה כשיכנסו לעיר עד שיפתחו שקיהן וימכרו לכל אדם הרי זה מותר שאין אלו מוכרין להם בזול מפני שנתנו מעות עתה ולא יקחו אלא לאחר זמן אלא מפני שמודיעין להם את השער ומסעדין אותם :

ט המוליך פירותיו ממקום למקום מצאו חבירו ואמר לו תנם לי ואני אעלה לך פירות שיש לי במקום פלוני באותו מקום אם יש לו שם מותר ואם לאו אסור. היה מוליך סחורה ממקום למקום אמר לו תנם לי ואני אעלה לך דמיה כמו ששנה באותו מקום אם היתה ברשות המוכר עד שהגיע לשם מותר ואם היתה ברשות לוקח אסור :

י הנותן לבעל הגנה דמי עשרה קשואין אלו דמי עשרה אבטיחים אלו והרי הן קטנים והתנה עמו שיתנם לו לכשיגדילו ה"ז מותר שהרי הוא מניחן והם גדלים מאליהן ואילו קצצן עתה כשהן קטנים לא היו באים אחרים תחתיהן וכן כל כיוצא בזה מדבר שאין בו הפסד ולא חסרון על המוכר :

הלכות מלוה ולוה - פרק עשירי

א כשם שמותר למוכר לפסוק על שער שבשוק כך מותר ללוות הפירות סתם ופורעין סתם בלא קביעת זמן על שער שבשוק. כיצד היה השער קבוע וידוע לשניהם ולוה מחבירו עשר סאין חייב להחזיר לו עשר סאין אע"פ שהוקרו החיטים שהרי כשלוה ממנו היה השער ידוע ואילו רצה היה קונה ומחזיר לו שהרי לא קבע לו זמן :

ב היה לו מאותו המין שלוה ה"ז מותר ללוות סתם בלא קביעת זמן ופורע סתם אע"פ שעדיין לא יצא השער. ואפילו היתה לו סאה בלבד לווה עליה כמה סאין. היתה לו טיפה אחת של שמן או של יין לווה עליה כמה גרבי יין ושמן. לא היתה לו מאותו המין כלום ולא נקבע שער השוק עדיין או שלא ידעו שער השוק ה"ז אסור ללוות סאה בסאה. וכן בשאר הפירות

לא ילוה אותן עד שיעשה אותן דמים. ואם לוח ולא עשה אותן [דמים] והוזלו מחזיר לו פירות כמדה שלוח או כמשקל ואם הוקר נוטל דמים שהיו שוין בשעת הלואה. אע"פ שיש לו מאותו המין או שהיה השער קבוע בשוק הרי זה אסור ללוות פירות בפירות עד זמן קבוע אלא לוח סתם ופורע באיזה זמן שיפרע:

ג לא יאמר אדם לחבירו הלוני כור חטים ואני אחזיר לך כור לגורן אלא אומר לו הלויני עד שיבא בני או עד שאמצא המפתח:

ד לוח פירות עד זמן קבוע אם הוזלו מחזיר לו פירות בזמן שקבע ואם הוקרו נותן לו דמים שהיו שוין בשעת ההלואה:

ה מלוה אדם את אריסיו חטים בחטים לזרע בין קודם שירד האריס לשדה בין אחר שירד. בד"א במקום שנהגו שיתן האריס את הזרע שהרי ביד בעל הקרקע לסלקו כל זמן שלא נתן אבל במקום שדרך בעל הקרקע ליתן את הזרע אם עדיין לא ירד האריס ה"ז מותר להלוות חטים בחטים שעדיין יש לו לסלקו נמצא בעת שירד לשדה ירד על דעת שיחזיר לו חטים שהלוהו. אבל אחר שירד לשדה הואיל ואינו יכול לסלקו הרי הוא ככל אדם ואסור להלוותו חטים בחטים לזרע אבל מלוהו סתם על שער שבשוק:

ו מי שהיה נושה בחבירו מעות ואמר לו תן לי מעותי שאני רוצה ליקח בהן חטים אמר לו צא ועשה אותן עלי כשער של עכשיו ויהיה לך אצלי חטים בהלואה. אם יש לו חטים כשיעור מעותיו מותר ואם אין [לו] אותו המין ה"ז אסור שלא אמרו חכמים שמותר לפסוק על שער שבשוק אע"פ שאין לו כלום מאותו המין אלא בנותן מעותיו לקנות בהן פירות אבל הרוצה להעמיד הלואתו על גב הפירות אסור עד שיהיו לו פירות. היה ללוה חטים ועשה הלואתו עליו חטים ובא אחר זמן ואמר לו תן לי חטים שאני רוצה למוכרן וליקח בדמיהן יין אמר לו צא ועשה אותן עלי יין כשער שבשוק עתה. אם יש לו יין הרי זה מותר ונעשית הלואתו אצלו יין ואם אין לו יין אסור. הרי שלא היה לו ועבר והחזיר ההלואה פירות אף על פי שקנה פירות אחר כך אינו חייב ליתן לו פירות אלא נותן לו מעות שהלוהו:

הלכות מלוה ולוה - פרק אחד עשר

א המלוה את חבירו בפני עדים או שאמר לעדים היו עלי עדים שאני חייב לזה מנה או אתם עדי שאני חייב לזה מנה זו נקראת מלוה על פה וא"צ לפורעו בעדים לפיכך אם טען ואמר אחר כך פרעתי נשבע היסט

ונפטר. אבל המלוה את חבירו בשטר צריך לפרעו בעדים לפיכך אם טען ואמר פרעתי שטר זה אינו נאמן אלא אומרים לו או הבא עדים או עמוד ושלם לו חובו. לפיכך האומר לעדים היו עלי עדים שאני חייב לזה מנה אין כותבין עדותן ונותנין למלוה שלא יחזירו למלוה על פה עדות בשטר עד שיאמר להן הלואה כתבו שטר וחתמו ותנו לו. אף על פי שאמר להן כך צריכין להמלך בו אחר שחתמו בשטר ואח"כ נותנין השטר ביד המלוה. קנו מידו שהוא חייב לו מנה הרי אלו כותבין ונותנין אע"פ שלא אמר להן כתבו שסתם קנין לכתובה עומד ואינן צריכין להמלך בו :

ב לוח שכתב שטר בכתב ידו והעיד בו עדים ונתנו למלוה הרי זה שטר כשר. וכן אם כתב שטר אע"פ שאין בו עדים ונתנו למלוה בפני עדים הרי זו מלוה בשטר והוא שיהיה כתב שאינו יכול להזדייף ויקראו אותו העדים שנמסר בפניהם. ויש מן הגאונים שהורה שצריך לומר לעדים שמסרו בפניהם חתמו והעידו שנמסר בפניכם :

ג הוציא עליו כתב ידו שהוא חייב לו ואין שם עדים אע"פ שהוחזק כתב ידו בבית דין הרי זה כמלוה ע"פ לכל דבר. ואם טען שפרע נשבע היסת ונפטר ואינו גובה בכתב זה לא מן היורשין ולא מן הלקוחות :

ד כל מלוה בשטר גובה אותה מן היורשין ומן הלקוחות כמו שיתבאר. ומלוה על פה גובה אותה מן היורשין ואינו גובה אותה מן הלקוחות לפי שאין קול לפיכך לא יטרוף בה. אבל מלוה שבשטר קול יש לה והלוקח הפסיד על עצמו שלא עד שידע שנכסיו של זה משועבדין במלוה שעליו. שכל נכסי הלואה תחת שיעבוד המלוה מן התורה :

ה המוכר שדהו בעדים ויצאת מתחת ידי הלוקח אע"פ שאין שם שטר ביד הלוקח הרי זה חוזר וטורף מנכסים משועבדים כמו שיתבאר שכל המוכר בפרהסיא מוכר וקול יש לו :

ו אין ההלואה שעל פה נגבית מן היורשין אלא באחד מג' דברים אלו כשחייב מודה בה וצוה בחליו שיש לפלוני עליו חוב עדיין. או שהיתה ההלואה לזמן ולא הגיע זמן לפרעה וחזקה היא שאין אדם פורע בתוך זמנו. או שנדוהו עד שיתן ומת בנדויו כל אלו גובין מן היורשין בלא שבועה. אבל אם באו עדים שהיה חייב לזה מנה או בפנינו הלואה אינו גובה מן היורש כלום שמא פרעו שהמלוה את חבירו בעדים אין צריך לפרעו בעדים. וכן אם מוציא כתב יד אביהן שהוא חייב לו אינו גובה בו כלום כמו שביארנו :

ז לוח שאין לו מטלטלין ויש לו קרקע אם נודע לבית דין שתולה מעותיו ביד אחרים כופין אותו למכור וליתן לבעל חובו. ואם לא נודע להם דבר זה מחרימין על מי שידע לו מטלטלין ולא יביאם ואח"כ יורדין לבינונית שבנכסיו ומגבין לבעל חובו כמו שיתבאר. בד"א בזמן שנפרעין מן הלואה

עצמו אבל הבא ליפרע מן היורש בין קטן בין גדול לא יפרע מן המטלטלין אפילו היו מופקדין או מלוה אצל אחרים שהמטלטלין אינן תחת שיעבוד בעל חוב מן התורה :

ח מצוה על היתומין לפרוע חוב אביהן מן המטלטלין שהניח ואם לא רצה היורש ליתן אין כופין אותו ואם תפס ב"ח מחיים גובה מהן. טען שמחיים תפסן והיורש טען שאחר מיתה תפס על היורש להביא ראיה או ישבע המלוה שכך וכך הוא חייב לו ויכול לטעון עד כדי דמיהן וכולל בשבועתו. שמחיים תפס. היו הדברים שתפס שטרות וטען שהן משכון בידו על חובו ושמחיים תפס על המלוה להביא ראיה שמחיים תפס. ואם לא הביא ראיה יחזיר ליורשים מפני שאינו טוען לקנות גופם אלא לראיה שבהן :

ט יתומים שגבו קרקע בחוב שהיה לאביהן אצל אחרים יש לבעל חוב של אביהם לחזור ולגבות אותה מהן שהרי קרקע זו של אביהם היא :

י ראובן שמכר שדה לשמעון באחריות וזקף שמעון דמי השדה עליו מלוה לראובן ומת ראובן ובא בעל חוב של ראובן לטרוף משמעון השדה ופייסו שמעון במעות והלך לו הדין נותן שיבאו יורשי ראובן ויתבעו שמעון במלוה שזקף עליו שהרי אינה משועבדת לב"ח של ראובן. לפיכך אם היה שמעון פקח נותן להן הקרקע שלקח מראובן במלוה שזקף על עצמו וחוזר וטורף אותה מהן מפני המעות שנתן לב"ח של ראובן כדי שלא יטרוף אותה ממנו שהרי באחריות לקחה מראובן :

יא כבר תקנו גאונים האחרונים כולם שיהיה ב"ח גובה מטלטלין מן היורשין וכן דנין ישראל בכל ב"ד שבעולם. אבל במערב היו כותבין בשטרי חובות שיש לגבות מן הקרקע ומן המטלטלין בין בחייו בין אחר מותו ונמצא גובה על תנאי זה יותר מן התקנה. וסייג גדול עשו בדבר שמא לא ידע הלוח בתקנה זו ונמצא ממון יתומים יוצא שלא כדין שאין כח בתקנת אחרונים לחייב בה יתומים :

הלכות מלוה ולוה - פרק שנים עשר

א אין נפרעין מן היורשין אלא א"כ היו גדולים אבל יורשין קטנים אין נפרעין מהן ש"ח :

ב ואפילו היה בו כל תנאי שבעולם לא יפרע בו המלוה כלום עד שיגדילו היתומים שמא יש להן ראיה ששוברין בו את השטר :

ג היתה המלוה רבית של עכו"ם שהרי הרבית אוכלת בנכסיהן מעמידין להם אפוטרופוס ונזקקין לנכסיהן ומוכרין ופורעין החוב. וכן אשה שתבעה כתובתה בין אלמנה בין גרושה מעמידים להם אפוטרופוס ונזקקין משום חן האשה כדי שיהיה לה כלום שתנשא בו האשה לאחר. לפיכך אם קפצה האשה ונשאת ואחר כך באת לתבוע כתובתה מנכסי יתומים אין נזקקין לה עד שיגדלו היתומים שהרי אין לה מזונות והרי נשאת:

ד הורו מקצת הגאונים שאם היו הנכסים כנגד הכתובה בלבד או פחותים ממנה אין נזקקין לה שהרי אין כאן זכות ליתומים שלא אמרו נזקקין לנכסי יתומים להפרע מהן הכתובה אלא כדי שלא יפחתו הנכסים מחמת המזונות וזאת הואיל והיא נוטלת הכל מה זכות יש ליתומים הקטנים בדבר זה עד שנוקקין להן ולא חשו לחן האשה:

ה צוה המורישן ואמר תנו מנה לפלוני נזקקין אחר שמעמידין להן אפוטרופוס לטעון טענתם. אמר תנו מנה זה לפלוני או שדה זו לפלוני נותנין ואין צריכים להעמיד להן אפוטרופוס:

ו נמצאת קרקע שאינה שלהן אלא טען הטוען שהיא גזל ביד מורישיו נזקקין להן ומעמידים להן אפוטרופוס לטעון ולדון. אם נמצאת גזולה מחזירים אותה לבעליה. וכן קטן שתקף בעבדיו וירד לתוך שדה חבירו וכבשה אין אומרין נמתין לו עד שיגדיל אלא מוציאים אותה מידו ולכשיגדיל אם יש לו עדים יביא עדיו:

ז קרקע שהיתה בחזקת קטנים ובא אחר וטען שהיא לקוחה ממורישיו ויש לו עדים שהחזיק בה ואכלה שני חזקה בחיי אביהן אין מוציאים אותה מידן עד שיגדילו שאין מקבלין עדים שלא בפני בעל דין והקטן כאילו אינו עומד כאן הוא חשוב. אבל אם הוציא שטר שהיא לקוחה בידו הרי זה מקיים את השטר ומוציאים אותה מידן אחר שמעמידים להם אפוטרופוס:

ח כשנזקקין ב"ד לנכסי יתומים למכור שמין את הקרקע ואח"כ מכריזין עליה שלשים יום רצופין או ששים יום שני וחמישי ומכריזים בבקר ובערב בשעת הכנסת פועלים ובשעת הוצאת פועלין וכל מי שרוצה לקנות יוליך הפועלין לבקר לו. ובשעה שמכריזין מסיימים את השדה במצריה ומודיעין כמה יפה ובכמה הוא שומה ומפני מה רוצים למכרה אם להגבות לב"ח או לכתובת אשה לפי שיש מי שרוצה ליתן לב"ח ויש מי שרוצה להגבות לאשה:

ט וכשכותבין האדרכתא על נכסי יתומים בין גדולים בין קטנים כותבין בה והכרנו שהנכסים האלו הן של פלוני המת. ואם לא כתבו כך הרי

אדרכתא זו פסולה ואין אוכלין בה פירות אפילו לאחר ששלמו
ההכרזות:

ז בית דין שמכרו שלא בהכרזה נעשו כמי שטעו בדבר משנה וחוזרים
ומוכרין בהכרזה. וב"ד שמכרו האחריות על היתומים:

יא ובית דין שהכריזו כראוי ובדקו יפה יפה ודקדקו בשומא אע"פ שטעו
ומכרו שוה מנה בסאתים או מאתים במנה הרי מכרן קיים. אבל אם לא
בדקו בשומא ולא כתבו אגרת בקורת שהיא דקדוק השומא וההכרזה
וטעו והותירו שתות או פחתו שתות מכרן בטל פחות משתות מכרן קיים.
וכן אם מכרו קרקע בעת שאינן צריכין להכריז עליה וטעו שתות או
הותירו שתות מכרן בטל אע"פ שהכריזו. פתות משתות מכרן קיים אע"פ
שלא הכריזו שאינן צריכין הכרזה באותו העת. איזהו העת שאינן צריכין
הכרזה בעת שימכרו קרקע לקבורה או למזון האשה והבנות או ליתן מנת
המלך אין צריכין הכרזה לפי שהדבר נחוץ. וכן ב"ד שמכרו דברים שאינן
טעונין הכרזה וטעו בשתות מכרן בטל פחות משתות מכרן קיים. ואלו הן
הדברים שאין מכריזין עליהם העבדים והשטרות והמטלטלין. העבדים
שמא ישמעו ויברחו. והשטרות והמטלטלין שמא יגנבו. לפיכך שמין אותן
בבית דין ומוכרין אותן מיד. ואם השוק קרוב למדינה מוליכין אותן
לשוק:

הלכות מלוה ולוה - פרק שלשה עשר

א מלוה שבא להפרע בשטר שבידו שלא בפני לוה אם יכולין ב"ד לשלוח
אליו ולהודיעו עד שיעמוד עמו בדין שולחין ומודיעין לו. ואם אי אפשר
להודיעו במהרה אומרים למלוה שישבע ויטול מנכסיו בין מן הקרקע בין
מן המטלטלים ואין חוששין לשובר. ודין זה תקנת חכמים הוא כדי שלא
יהיה כל אחד ואחד נוטל מעותיו של חבירו והולך ויושב לו במדינה אחרת
ונמצא נועל דלת בפני לוי:

ב שלש ראיות צריך להביא לב"ד ואחר כך יפרע שלא בפניו ראיה
ראשונה לקיים השטר שבידו ראיה שניה שבעל חובו במדינה אחרת ואינו
מצוי בכאן לעמוד עמו בדין. ראיה שלישית שאלו נכסים של פלוני הלוה
הם:

ג מלוה שבא לב"ד והביא משכון בידו ואמר זה משכוננו של פלוני הוא
ואני רוצה למכרו ולהפרע חובי אין ב"ד נזקקין לומר לו המתן עד שיבא
לוה ויטעון שאם רוצה לומר לקוח הוא בידי אומר ומשיאין לו עצה
למכרו בפני עדים כדי שידע לוה בכמה נמכר. וכן המלוה את חבירו על

המשכון ומת הלוח והמלוח בין שמת הלוח תחלה בין שמת מלוח תחלה הואיל והוא נפרע ממה שתחת ידו ואילו רצה לומר לקוח הוא בידי אומר הי"ז נשבע בנקיטת חפץ ונוטל כדרך כל הנשבעין ונוטלין. ומפני מה אינו נשבע היסת לפי שאינו נשבע על עצמו של משכון אלא על הממון שלוקח שאילו אמר על עצמו של חפץ זה אתה מכרתו לי אתה נתתו לי היה נשבע היסת ונפטר. אבל אם היו שם עדים שחפץ זה משכון בידו ולא ידעו על כמה וכמה אינו יכול ליטול אלא בשבועה והואיל ואין שם עדים ויכול לומר שלי הוא נאמן לומר יש לי עליו כך וכך בשבועה עצמה שהיה נשבע אם היו שם עדים שהוא משכון שאין אומרין מגו לפטרו משבועה אלא לפטרו מממון שלא יחזיר המשכון עד שיטול מה שטען :

ד המלוח את חבירו על המשכון ואבד או נגנב בלא אונס שהרי המלוח חייב בדמי המשכון כמו שביארנו. ואמר המלוח סלע הלוייתך עליו ושני דינרין היה שוה ולוח אומר סלע הלוייתני עליו ושקל היה שוה. הרי המלוח נשבע תחלה שבועת השומרין שאינו ברשותו והלוח נשבע היסת שהיה שוה כנגד החוב ונפטר. אמר המלוח סלע הלוייתך עליו ושקל היה שוה והלוח אומר סלע הלוייתני עליו ושלושה דינרין היה שוה ישבע המלוח תחלה שאינו ברשותו ואח"כ ישבע הלוח כמה היה שוה שהרי הודה במקצת וישלם הדינר. אמר הלוח סלע הלוייתני עליו ושתיים היה שוה והמלוח אומר סלע הלוייתך עליו וסלע היה שוה ישבע המלוח שאינו ברשותו וכולל בשבועתו שהיה המשכון כנגד החוב. אמר הלוח סלע הלוייתני עליו ושתיים היה שוה והמלוח אומר סלע הלוייתך עליו וחמשה דינרין היה שוה ישבע המלוח שאינו ברשותו ויכלול שוה יתר על ה' דינרים וישלם הדינר. סלע הלוייתך עליו ושני דינרין היה שוה והלוח אומר איני יודע דמיו ישבע מלוח שאינו ברשותו וכולל בשבועתו ששני דינרין היה שוה וישלם הלוח שאר החוב שהרי הוא יודע בוראי שהוא חייב לו ואינו יודע אם פרעו אם לא פרעו. סלע הלוייתני עליו ושתיים היה שוה והמלוח אומר איני יודע דמיו ישבע המלוח שאינו ברשותו ויכלול שאינו יודע שדמיו יתר על החוב אפילו פרוטה אחת ויפטר שהרי לא חייב עצמו בכלום. אבל אם אמר המלוח אני יודע שהיה שוה יתר על החוב אבל איני יודע כמה הי"ז משלם כל מה שטען הלוח בלא שבועה כמי שאמר חמשים יש לך בידי וחמשים איני יודע שהוא מחוייב שבועה ואינו יכול להשבע כמו שיתבאר. ויש לו להחרים על מי שטוען שקר :

ה המלוח את חבירו וקבע לו זמן לפרעו אע"פ שלא קנו מידו אינו יכול לתבעו עד סוף הזמן בין במלוח על פה בין במלוח בשטר בין שהלוחו על המשכון בין שמת לוח בין שמת מלוח. וסתם מלוח ל' יום בין בשטר בין על פה בין על המשכון. ואם התנה שיתבע בכל זמן שירצה יש לו לתבעו ביומו שתנאי ממון הוא :

ו טען המלוח ואמר היום סוף הזמן שקבעתי והלוח אומר עד י' ימים קבעת הלוח נשבע היסת. ואם היה שם עד אחד שהיום סוף זמנו הי"ז

נשבע שבועת התורה כשאר הטענות. זה אומר ה' ימים נשאר מן הזמן וזה אומר י' אומרים למלוה המתן עוד עד סוף החמשה וישבע היסת שנשאר עוד ה' ימים :

ז היתה המלוה בשטר וטען הלוה שזמן קבעת לי. יראה לי שישבע בעל חוב היסת שלא קבע לו זמן ויטול המלוה מיד :

ח המלוה נתנה ליתבע בכל מקום כיצד המלוה את חבירו בישוב ותבעו במדבר אינו יכול לדחותו אלא חייב לפרוע לו בכל מקום שיתבענו. בא הלוה לפרעו במדבר הרשות ביד המלוה אם רצה מקבל ואם רצה אומר לו איני נפרע אלא בישוב כדרך שנתתי לך בישוב והרי הן ברשותו עד שיפרענו בישוב :

הלכות מלוה ולוה - פרק ארבעה עשר

א הפוגם את שטרו. או שעד אחד מעיד על שטרו שהוא פרוע. והבא ליפרע שלא בפני הלוה. והטורף מיד הלוקח. והנפרעים מן היורש בין קטן בין גדול לא יפרע אלא בשבועה כעין של תורה (ואומר) לו כשיתבע השבע ואח"כ תטול. ואם היה החוב לזמן ותבע בזמנו יפרע שלא בשבועה. עבר זמנו לא יגבה אלא בשבועה :

ב התובע את חבירו לפרעו וטען הלוה שפרע שטר זה או מקצתו ובעל השטר אומר לא פרעת כלום אומרים לו שלם לו. טען הלוה ואמר ישבע לי שלא פרעתיו ויטול משביעין אותו בנקיטת חפץ שלא פרעו כלום או שלא פרעו אלא כך וכך ואחר כך יטול. ואם היה המלוה תלמיד חכם אין נזקקין לשבועתו :

ג הוציא עליו שטר מקויים והלוה טוען ואומר שטר מזויף הוא ומעולם לא כתבתי שטר זה. או שטען שחוב זה רבית הוא או אבק רבית. או שטען שהוא שטר אמנה או שאמר כתבתי ללוות ולא לויתי. כללו של דבר טוען טענה שאם הודה בעל השטר היה השטר בטל. והמלוה עומד בשטרו ואומר שזה שקר טוען ואמר הלוה ישבע לי ויטול ה"ז מחלוקת בין הגאונים יש מי שהורה שחייב בעל השטר להשביע כעין של תורה כמי שטען עליו שפרעו. ורבתי הורו שלא ישבע המלוה אלא אם טען עליו הלוה שפרעו בלבד. שהרי הודה בשטר ולפרעון הוא עומד. אבל כל אלו הטענות לא כל הימנו לבטל שטר מקויים אלא ישלם ואחר כך יטעון על המלוה במה שירצה שאם יודה יחזיר לו ואם כפר ישבע היסת ולזה דעתי נוטה :

ז המוציא שטר חוב על חבירו מלוה אומר לא נפרעתי כלום ולוה אומר פרעתי מחצה והעדים מעידים שפרעו כולו נשבע הלוה ונותן מחצה שהרי הודה במקצת ואינו כמשיב אבידה מפני שאימת השטר עליו. ואין המלוה גובה המחצה אלא מבני חורין שהרי הלקוחות אומרים אנו על העדים נסמוך והרי בטלו שטר זה:

ה הוציא עליו שטר חוב שאינו יכול לקיימו ואמר הלוה אמת שאני כתבתי שטר זה אבל פרעתי או אמנה הוא או כתבתי ללוות ועדיין לא לויתי וכל כיוצא בזה הואיל ואם רצה אמר לא היו דברים מעולם והרי מפיו נתקיים הרי זה נאמן וישבע היסת ויפטר. ואם קיימו המלוה אח"כ בב"ד הרי היא כשאר השטרות:

ו הוציא עליו שטר מקויים ואמר הלוה מזויף הוא ומעולם לא כתבתי או שטר אמנה הוא ואמר המלוה כן הדברים אבל שטר כשר היה לי ואבד אע"פ שהמלוה הוא ששבר את שטרו ואילו רצה אמר אינו מזויף שהרי נתקיים בב"ד אינו גובה בו כלום אלא נשבע הלוה היסת ונפטר שהרי זה השטר כחרס הוא חשוב:

ז שטר שלוה בו ופרעו אינו חוזר ולוה בו שכבר נמחל שעבודו ונעשה כחרס:

ח המוציא שטר חוב מקויים על חבירו ואמר הלוה הלא פרעתיך ואמר לו המלוה כן היה אבל חזרתי והחזרתי לך המעות והלויתי אותך פעם שניה הרי בטל השטר שנפרע והרי הוא כחרס. אבל אם אמר לו החזרתי לך המעות מפני שלא היו טובות עד שתחליפם לא בטל השטר ועדיין שעבודו קיים:

ט הוציא עליו שטר מקויים שיש לו עליו מנה ואמר לו הלוה הלא פרעתיך בפני פלוני ופלוני ובאו אלו והעידו שפרעו אבל לא הזכיר לו את השטר ואמר לו המלוה כן הוא שפרעת אבל חוב אחר פרעת שהיה לי אצלך הרי בטל השטר. בד"א כשהעידו שנתן לו בתורת פרעון אבל אם ראוהו נותן לו מעות ולא ידעו אם הוא בתורת פרעון או בתורת פקדון או בתורת מתנה. אם אמר בעל השטר לא היו דברים מעולם הרי הוחזק כפרן ובטל השטר. ואם אמר פרעון של חוב אחר הוא הרי זה נאמן ונשבע ונוטל מה שבשטר שהרי לא פרעו בעדים מתוך שיכול לומר מתנה נתנם לי נאמן לומר פרעון של חוב אחר הן. אמר לו הלוה והלא שטר חוב זה דמי שור שלקחתי ממך הוא ואתה גבית דמי בשרו. ואמר לו בעל השטר כן אני גביתי את דמיו מחוב אחר שהיה לי אצלך הואיל והודה מעצמו שדמי השור הוא החוב ומדמיו נפרע בטל השטר. ואע"פ שאין עליו עדים שפרע מדמיו ישבע הלוה היסת שפרעו וכן כל כיוצא בזה:

י הוציא עליו שטר חוב בעד אחד ולוה טען פרעתי הרי זה מחוייב שבועה ואיני יכול לישבע ומשלם. טען ואמר ישבע לי שלא פרעתי ה"ז נשבע שאפילו היו בשטר שני עדים ואמר ישבע לי שלא פרעתי הרי זה נשבע כמו שביארנו :

יא וכן הורו רבותי שהכופר במלוה על פה בבית דין ובא עד אחד שלוה ה"ז ישבע שבועת התורה. חזר ואמר כן היה לויתי ופרעתי או מחל לי או נתחייב לי ממקום אחר ה"ז מחוייב שבועה ואינו יכול לישבע ומשלם :

יב מי שטען שפרע השטר ואמר ישבע המלוה ויטול אומרים לו הבא מעותיו ואחר כך ישבע ויטול. אם אין לו כלום לשלם משביעין אותו כתקנת הגאונים שאין לו ולכשתשיג ידו יתן לבעל חובו וישביעו שלא פרע ואח"כ יתן לו :

יג מי שהיה לו חוב על חבירו בשטר ואבד השטר והרי העדים קיימין אע"פ שקנו מידו וטען שפרע ה"ז נשבע היסת. והורו רבותי שאפילו היה החוב לזמן ועדיין לא הגיע זמנו להפרע הואיל וכתבו לו השטר ואין בידו שטר והלוה טוען פרעתי נאמן ונשבע היסת שפרעו שאנו חוששין שמא פרעו ולפיכך קרע השטר או שרפו. וכן הורו רבותי שאפילו היה השטר יוצא מתחת ידי אחר והלוה טוען ממני נפל אחר שפרעתי אע"פ שהוא בתוך זמנו נשבע היסת ונפטר שכיון שאין השטר ביד המלוה אין שם חזקה :

יד שנים שהן אוחזין בשטר המלוה אומר שלי הוא והוצאתיו להפרע בו ממך והלוה אומר פרעתי וממני נפל. אם היה השטר שיכול לקיימו זה נשבע שאין לו בדמים אלו פחות מחציין וזה ישבע שאין לו בדמים פחות מחציין וישלם הלוה מחצה. ואם אינו יכול לקיימו ישבע הלוה היסת שפרעו וילך לו :

טו האומר לחבירו מנה יש לי בידך והלה אומר אין לך בידי כלום או שאומר פרעתיך אמר לו התובע השבע לי היסת אמר לו הנתבע והלא שטר יש לך עלי ואתה רוצה להשביע אותי תחלה ואחר כך תוציא השטר הפרוע ותגבה בו אומרים לו הבא השטר. אמר המלוה אין לי שטר עליו מעולם או שטר היה לי ואבד הורו רבותי שאומרים למלוה בטל כל שטר שיש לו קודם זמן זה ואחר כך תשביעהו היסת או החרם חרם סתם ולך ובקש עד שתמצא השטר :

הלכות מלוה ולוה - פרק חמשה עשר

א המלוה את חבירו בעדים ואמר אל תפרעני אלא בעדים בין שאמר לו בשעת הלואה בין שאמר לו אחר שהלוהו ה"ז צריך לפרעו בעדים מפני התנאי. טען הלוה ואמר לו וכן עשיתי ופרעתוך בפני פלוני ופלוני והלכו להם למדינת הים או מתו הרי זה נאמן ונשבע שבועת היסת ונפטר. וכן אם אמר אל תפרעני אלא בפני תלמידי חכמים או בפני רופאים ואמר לו בפניהם פרעתוך ואותן העדים שפרעתוך בפניהם מתו או הלכו להם למדינת הים הרי זה נאמן ונשבע היסת ונפטר. אבל אם אמר לו אל תפרעני אלא בפני פלוני ופלוני ואמר לו פרעתוך בפני אחרים ומתו או הלכו להם למדינת הים אינו נאמן שמפני טענה זו התנה עליו ואמר לו אל תפרעני אלא בפני ראובן ושמעון שהם עומדים עמו כדי שלא ידחה אותו ויאמר בפני אחרים פרעתי והלכו להם:

ב יש נוסחאות מן הגמרא שכתוב בהן שהאומר לחבירו אל תפרעני אלא בעדים ואמר לו פרעתוך בפני פלוני ופלוני והלכו למדינת הים אינו נאמן וטעות ספרים הוא ולפיכך טעו המורים על פי אותן הספרים וכבר חקרתי על הנוסחאות הישנות ומצאתי בהן שהוא נאמן והגיע לידי במצרים מקצת גמרא ישנה כתוב על הגוילים כמו שהיו כותבין קודם לזמן הזה בקרוב חמש מאות שנה ושתי נוסחאות מצאתי מן הגוילים בהלכה זו ובשתיהם כתוב ואם אמר פרעתי בפני פלוני ופלוני והלכו להן למדינת הים נאמן. ומפני טעות זו שאירע למקצת הספרים הורו מקצת גאונים שאם אמר לו אל תפרעני אלא בפני פלוני ופלוני ופרעו בפני אחרים שאינו נאמן אע"פ שהביא עדים שפרעו בפניהם וגם זו טעות גדולה והדין האמת שאם באו עדים שפרעו בפניהם נפטר ואין כאן מקום חשש. גם ההוראה הזאת על פי ספריהן שכתוב בהן באותו שאמר לחבירו פרעני בפני עדים ששנו הלכות והלך ופרעו בפני עדים וטעות ספרים הוא ומצאתי בגוילים כתוב אזל פרעיה ביניה לבין דיליה אע"פ שהספרים מוגהין כמו שביארנו כך יראה מדין הגמרא. ועוד דברים של דעת הן וכי מה היה לו לעשות אמר לו אל תפרעני אלא בעדים פרעו בעדים וכי יש לו לאסור את העדים בבית הסוהר כל ימיהם שלא ילכו ועוד אם מתו מה יעשה נמצא זה פורע פעם אחר פעם לעולם עד שיביא עדים א"כ נעשית עדות זו עדות בשטר ונמצא זה כיון שאמר אל תפרעני אלא בעדים נעשת מלוה בשטר ואין מי שעלה על לבו זה. אבל ודאי אם אמר בפני פלוני ופלוני הוא הפסיד על עצמו שפרע בפני אחרים והלכו להם. אבל אם באו והעידו שפרעו אין כאן בית מחוש וכזה ראוי לדון ולהורות:

ג התנה המלוה על הלוה שיהיה נאמן בכל עת שיאמר שלא פרעו ה"ז נוטל בלא שבועה אע"פ שטען שפרעו. ואם הביא עדים שפרעו אינו נוטל כלום:

ד התנה עליו שיהיה המלוה נאמן כשני עדים אע"פ שהביא עדים שפרעו ה"ז גובה ממנו בלא שבועה שהרי האמינו כשני עדים. ואפילו הביא מאה עדים (שפרעו הרי גובה ממנו בלא שבועה ואפילו הביא מאה עדים) שפרעו בפניהם

שהשנים כמאה. אבל אם אמר לו הרי אתה נאמן עלי כשלשה הואיל וירד למנין אם פרעו בפני ארבעה ה"ז פרוע. זה שהאמין המלוה כשני עדים מה תהיה תקנתו כשיפרע יקרע השטר או יעיד זה המלוה על עצמו שבטל כל שטר שיש לו על פלוני. או יעיד על עצמו שלא בפני הלוה שקיבל כל חוב שיש לו אצל פלוני:

ה הרי שפרעו וטען המלוה שלא נפרע ופרעו פעם שניה מפני התנאי הרי הלוה חוזר ותובע את המלוה בדין ואומר לו כך וכך אתה חייב לי מפני שפרעתוך שתי פעמים אם הודה ישלם ואם כפר ישבע שבועת היסת על כך שלא פרעו אלא פעם אחת וכן כל כיוצא בזה:

ו התנה הלוה שיהיה נאמן בכל עת שיאמר פרעתי אינו גובה בשטר זה לא מן היורש ולא מן הלוקח. ואפילו אמר לזה לא פרעתי אין המלוה טורף בשטר זה מן הלוקחות שמא עשו קנוניא על נכסיו של זה. טען הלוה בשטר זה ואמר פרעתי מקצתו והמלוה אומר לא פרע כלום משלם המקצת שהודה בו ונשבע שבועת היסת שהרי האמינו. ואם התנה עליו שיהיה נאמן בלא שבועת היסת אינו נשבע:

ז התנה המלוה שיהיה גובה בלא שבועה ה"ז גובה ממנו בלא שבועה. אבל אם בא לגבות מיורשיו ישבע ואחר כך יגבה. ואם התנה שיגבה אף מן היורש בלא שבועה גובה בלא שבועה. וכן אם התנה שיגבה מן העידית גובה מן העידית אף מן היורשין שכל תנאי שבממון קיים. בא לגבות מן הלוקח לא יטרוף אלא בשבועה שאין זה מתנה לאבד ממון חבירו:

הלכות מלוה ולוה - פרק ששה עשר

א החוב באחריות הלוה עד שיפרענו ליד המלוה או ליד שלוחו. אמר לו המלוה זרוק לי חובי והפטר וזרקו ואבד או נשרף קודם שיגיע ליד המלוה פטור. אמר לו זרוק לי חובי בתורת גיטין היו המעות קרובות ללוה הרי עדיין באחריותו. היו קרובות למלוה נפטר הלוה. מחצה על מחצה אם אבדו משם או נגנבו משלם הלוה מחצה:

ב היה ראובן חייב לשמעון מנה ואמר ללוי הולך לשמעון מנה זה שאני חייב לו אם בא לחזור אינו חוזר והוא חייב באחריותו עד שיגיע המנה לשמעון. החזיר לוי את המנה לראובן שניהן חייבין באחריותו עד שיגיע ליד שמעון כל חובו:

ג ראובן שהיה חייב לשמעון מנה ואמר שמעון לראובן מנה שיש לי בידך תנהו ללוי והיו שלשתן עומדין וקיבל לוי ונמצא ראובן עני ואין לו ממה

שיגבה ממנו הרי לוי חוזר בחוב של שמעון שזה הטעהו. ואם ידע לוי שהוא עני או שהיה עשיר באותה שעה והעני אינו יכול לחזור שהרי קיבל. טען לוי שהיה ראובן עני והטעהו ושמעון אומר עשיר היה והעני יראה לי שעל שמעון להביא ראיה ואח"כ יפטר מחוב לוי לא יהיה אלא שובר בידו אומרים לו קיים שוברך והפטר :

ז כבר ביארנו בהלכות מקח וממכר שראובן שלא היה לו אצל שמעון כלום והיה ראובן חייב ללוי מנה והמחהו אצל שמעון אע"פ שהמחהו במעמד שלשתן לא קנה. ואם רצה שמעון שלא יתן לא יתן ואם נתן חוזר וגובה מראובן שהרי על פיו נתן. וכן אם רצה לוי לחזור ולומר איני רוצה לגבות משמעון חוזר וגובה מראובן ואע"פ שנפרע מקצת משמעון חוזר וגובה השאר מראובן :

ח חנוני שהיה נותן לבעל הבית מן החנות כל מה שירצה בתורת הלואה ומקיפו עד שיתקבץ הכל ופורע לו ואמר לו בעל הבית תן לפועלים סלע או לבעל חובי מנה שיש לו אצלי ואני אתן לך והרי החנוני אומר נתתי והפועל או בעל חובו אומר לא לקחתי הרי הפועל או בעל חוב נשבע ונוטל מבעל הבית חובו וכן החנוני נשבע ונוטל מבעל הבית מה שטען שנתן שהרי הוא אמר לו ליתן. והפועל נשבע במעמד החנוני וכן החנוני במעמד הפועל או בעל חוב כדי שיכלמו זה מזה וכן כל כיוצא בזה ושבועה זו תקנת חכמים היא בנקיטת חפץ מפני שבאין שניהן ליטול. לפיכך אם מת החנוני נוטל בעל חוב בלא שבועה וכן אם מת פועל או בעל חוב החנוני נוטל בלא שבועה שהרי אין בעל הבית מפסיד כלום ואינו משלם אלא תשלום אחד :

ט החנוני אומר אתה אמרת ליתן לזה מנה או צוית ואמרת לי אם יבא פלוני תן לו ובעל הבית אומר לא אמרתי לך הרי בעל הבית נשבע היסת ונפטר והחנוני עושה דין עם זה שנתן לו. וכן אם אמר החנוני לבעל הבית המקיפו כתוב בפנקסי שיש לי אצלך מנה ובעל הבית אומר איני יודע נשבע בעל הבית היסת שאינו יודע ונפטר כדין כל טוען על חבירו לכל דבר ואין בזה תקנת חכמים :

י ראובן שהוציא שטר חוב שיש ללוי על שמעון וטען שלוי נתנו לו בכתיבה ומסירה ואבד השטר שהקנהו בו או שטען שהקנהו לו על גב הקרקע הרי זה גובה אותו משמעון הואיל ויוצא מתחת ידו. טען שמעון שפרע ללוי ואמר ישבע לי ישבע לוי לשמעון ואח"כ יגבה ראובן. הודה לו שפרע ישלם לוי לראובן. טען לוי שלא מכר ולא נתן שטר זה נשבע היסת ונפטר :

יא שטר שהיה ביד שלישי והוציא מתחת ידו בבית דין ואמר פרוע הוא נאמן אע"פ שהשטר מקויים שאילו רצה היה שורפו או קורעו. וכן אם מת השלישי ונמצא כתב יוצא מתחת ידי שלישי ששטר זה המונח אצלו

פרוע הוא הי"ז פרוע אע"פ שאין עדים על הכתב. אבל כתב שיצא מתחת ידי מלוה ששטר פלוני פרוע אפילו היה בכתב ידי המלוה אינו אלא כמשחק:

ט היו עדים על הכתב אם היו מקויימין הרי השטר פרוע. ואם אין עליו קיום ישאלו העדים החתומין על זה השובר. אם לא ידעו או שאין העדים מצויין הואיל ומתחת ידי המלוה או מתחת ידי יורשיו יצא אין השובר כלום:

י נמצא השטר בין שטרות פרועין הי"ז פרוע ואע"פ שאין עדים על הכתב הנמצא. וכן אם נמצא כתוב בגופו של שטר בין מפניו בין מאחוריו ואפילו במקצתו שטר זה פרוע או נפרע ממנו כך וכך עושין ע"פ הכתב ואע"פ שאין על הכתב עדים ואע"פ שיצא מתחת ידי המלוה שאילו לא נפרע לא היה כותב על השטר:

יא המוצא שטר בין שטרותיו ואין יודע מה טיבו יהיה מונח עד שיבא אליהו:

יב האומר לבניו שטר בין שטרותי פרוע ואיני יודע איזה הוא שטרותיו כולן פרועין. נמצא לאחד שם שני שטרות הגדול פרוע והקטן אינו פרוע אמר לחבירו שטר לך בידי פרוע הגדול פרוע והקטן אינו פרוע. חוב לך בידי פרוע כל שטרות שיש לו עליו כולן פרועין:

הלכות מלוה ולוה - פרק שבעה עשר

א מלוה שמת ובא היורש לתבוע את הלוח בשטר שעליו ואמר פרעתי לאביך והיורש אומר איני יודע אומרים לו עמוד ושלם לו. אמר ישבע לי הי"ז נשבע בנקיטת חפץ שלא פקדנו אבא על ידי אחר ושלא אמר לנו אבא בפיו ושלא מצינו בין שטרותיו של אבא ששטר זה פרוע וגובה:

ב מת הלוח אחר שמת המלוה ובא היורש להפרע מן היורש לא יפרע אלא בשבועה ואומר לו תחלה ישבע שלא פקדנו אבא ושלא אמר לנו אבא ולא מצינו בין שטרותיו של אבא ששטר זה פרוע ואפילו היה היורש קטן המוטל בעריסה כשמת מורישו הי"ז נשבע ונוטל. ואם צוה המלוה בשעת מיתתו ששטר זה אינו פרוע יפרע היורש בלא שבועה אפילו מן היורש:

ג מת הלוח תחלה ואחר כך מת המלוה אין יורשי מלוה נוטלין מיורשי לוח כלום שבשעה שמת הלוח נתחייב המלוה להשבע ואח"כ יטול כמו שביארנו וכבר מת ואין אדם מוריש שבועה לבניו שאינן יכולין להשבע

שלא נפרע אביהם כלום. ואם עבר הדיין והשביע יורשי מלוה וגבו את חובן אין מוציאין מידם לפיכך שטר חוב של יתומים הבאים להפרע מן היתומים שמת אביהן הלוח תחלה אין קורעין אותו ואין מגבין בו. אין גובין בו שאין אדם מוריש שבועה לבניו כמו שביארנו ואין קורעין אותו שמא יבא דיין שידון ויוציא בו :

ז אפילו היה שם ערב ומת הלוח תחלה לא יפרעו יורשי המלוה מן הערב. שאם תאמר יפרעו מן הערב הרי הערב חוזר ונפרע מיורשי לוח :

ח אין דנין מדין זה לכל הדומה לו אלא הרי הפוגם את שטרו ומת אע"פ שאינו גובה אלא בשבועה הרי בניו נשבעין שלא פקדנו אבא ולא צונו אבא ולא מצינו בין שטרותיו של אבא שכל השטר הזה פרוע וגובין את שאר השטר בין מן המלוה בין מיורשיו :

ט יורש שבא לגבות מן היורש ואמרו יורשי לוח אמר לנו אבא לא לויתי חוב זה הרי יורשי המלוה גובין שלא בשבועה שכל האומר לא לויתי כאומר לא פרעתי דמי. וכן מלוה שבא להפרע מיורשי לוח ואמרו אמר לנו אבא לא לויתי חוב זה ה"ז גובהו בלא שבועה אפילו האמינו בשטר כל זמן שאמר פרעתי שכל האומר לא לויתי כאומר לא פרעתי :

י יורש שבא להפרע מן הלוח בשטר שיש בו נאמנות ללוח כל זמן שיאמר פרעתי הרי הלוח נשבע היסת שפרע לשטר זה ונפטר אע"פ שלא כתב לו והרי אתה נאמן על יורשי שעיקר דשטר על תנאי זה היה. אם התנה עליו שיהא נאמן בלא שום שבועה אינו נשבע אפילו ליורשי מלוה :

יא יורש קטן שהיה שטי"ח לאביו ויצא עליו שובר אחר מיתת אביו אין קורעין את השטר ואין מגבין בו עד שיגדלו היתומים שמא שובר זה מזויף הוא ולפיכך לא הוציאו הלוח בחיי אביו :

יב המוציא שטר חוב על חבירו והיה כתוב בבבל מגבהו ממעות בבל. היה כתוב בארץ ישראל מגבהו ממעות ארץ ישראל מה שאין כן בכתובה. לא היה בשטר שם מקום והוציאו בבבל מגבהו ממעות בבל הוציאו בארץ ישראל מגבהו ממעות א"י. בא לגבות ממעות המקום שיצא בו השטר וטען הלוח שהמעות שאני חייב לו מכסף שהוא פחות מזה המטבע ישבע המלוה ויטול. היה בו כסף סתם מה שירצה לוח מגבהו. מכאן אתה למד ששטר שאין בו שם מקום שנכתב בו כשר לכל דבר. והוא הדין לשטר שאין בו זמן כלל שהוא כשר אע"פ שעדות זו אי אתה יכול להזימה שאין מדקדקין בדיני ממונות בדרישה וחקירה כמו שיתבאר כדי שלא תנעול דלת בפני לוויין. ולפיכך שטרי חוב המאוחרין כשרין אע"פ שאין אתה יכול להזימן כמו שיתבאר במקומו :

הלכות מלוה ולוה - פרק שמונה עשר

א המלוה את חבירו סתם הרי כל נכסיו אחראין וערבאין לחוב זה. לפיכך כשיבא לגבות תובע את בעל חובו תחלה אם מצא עמו נכסים בין מטלטלין בין קרקעות גובה מהן ברצון הלוה. ואם לא נתן הלוה מדעתו מגבין אותו ב"ד. לא הספיק לו כל הנמצא כנגד שטר חובו הרי זה גובה מכל הקרקעות שהיו ללוה אע"פ שהן עתה מכורין לאחרים או נתונים במתנה. הואיל ומכר הלוה או נתן אחר שנשתעבד בחוב זה ה"ז מוציא מיד הלקוחות או מיד בעלי המתנות וזהו הנקרא טורף. בד"א בקרקעות שהיו לו בעת שלוה. אבל נכסים הבאין לו לאחר שלוה לא נשתעבדו לב"ח ואינו טורפן. ואם התנה עליו שכל נכסים שיקנה יהיו משועבדין להפרע מהן וקנה אחר שלוה ומכר או נתן הרי בעל חוב טורף מהן:

ב אין כל הדברים אמורין אלא בקרקע אבל המטלטלין אין עליהן אחריות אפילו מטלטלין שהיו לו בעת שלוה שמכרן לשעתו אין בעל חוב טורף אותן. הקנה לבעל חובו כל המטלטלין על גב קרקע שיש לו להיותו נפרע מן הכל הרי זה טורף מאותן המטלטלין והוא שיכתוב לו בשטר חובו שהקניתי לך מטלטלין שיש לי על גב הקרקע שיש לי שלא כאסמכתא ושלא כטופסי השטרות. וכן אם כתב שכל נכסים שאני עתיד לקנות בין קרקעות בין מטלטלין הרי הן משועבדים לך להפרע מהן והמטלטלין קנויין לך על גב הקרקעות להפרע מהן שלא כאסמכתא ושלא כטופסי השטרות ה"ז טורף אף מן המטלטלין שקנה הלוה לאחר שלוה שכל תנאי שבממון קיים:

ג עשה שדהו אפותיקי לבעל חובו או לאשה בכתובתה והוא שיכתוב להן מכאן תגבו ושטפו נהר ה"ז גובה משאר נכסים וטורף אותן. ואם התנה עמו שלא יהיה לו פרעון אלא מזו אינו גובה משאר נכסים. וכן אם לוח ממנו ופירש שאין לו אחריות עליו הרי זה אינו גובה מן המשועבדין לעולם:

ד עשה שדהו אפותיקי לבעל חובו או לאשה בכתובתה ומכרה ה"ז מכורה וכשיבא ב"ח לגבות אם לא ימצא נכסים בני חורין יטרוף אותה. בד"א בשמכר לשעתה אבל מכרה ממכר עולם אינה מכורה:

ה עשה עבדו אפותיקי ומכרו הרי בעל חוב גובה ממנו מפני שיש לו קול. עשה שורו אפותיקי ומכרו אין ב"ח גובה ממנו וכן שאר המטלטלין מפני שאין להן קול:

ו עבד שעשאהו רבו אפותיקי ושחררו אע"פ שכתב לו לא יהיה לך פרעון אלא מזה יצא לחירות. וכן אם הקדישו שהחמץ והשחרור וההקדש מפקיעין מיד שיעבוד והרי ב"ח גובה חובו מן הלוה וכותב עליו שטר

בחובו וטורף מזמן זה השטר. ולמה הוא חייב לשלם מפני שגורם לאבד ממון חבירו וכל הגורם להזיק משלם כמו שבארנו במקומו. וכופין את רבו השני לשחררו מפני תקון העולם שלא ימצאנו בשוק ויאמר לו עבדי אתה:

ז המקדיש נכסיו אין בעל חוב יכול לטרוף מן ההקדש שההקדש מפקיע השיעבוד וכשפודין הקרקע מיד ההקדש אומדין כמה אדם רוצה ליתן בשדה זו על מנת שיתן לבעל חוב את חובו ולאשה כתובתה. לפיכך לכשתפדה ותצא לחולין ביד הלוקח יבא בעל חוב ויטרוף אותה או האשה בכתובתה כמו שביארנו בערכין:

ח בעל חוב שבא לטרוף אם יש מעות ללוקח יכול לסלקו וליתן לו דמי מה שהוא טורף וחוזר הלוקח ותובע למוכר. ואם עשה אותו אפותיקי אינו יכול לסלקו בדמים:

ט ראובן שהיה חייב לשמעון מאתים והיו לו שתי שדות ומכר אחת מהן ללוי במנה וחזר ומכר לו השניה במנה ובא שמעון וטרף אחת במנה וחזר לטרוף השניה במנה הנשאר לו והביא לו מאתים ואמר לו אם תרצה להיות השדה שטרפת שומה לך בכל המאתים שיש לך הרי מוטב ואם לאו הילך מאתים של חובך והסתלק הדין עם לוי. רצה שמעון ועמד בה אע"פ שקבלה במאתים אין לוי חוזר ותובע ראובן אלא במנה:

י מת ראובן והניח שדה אחת שוה מאה ובא שמעון וטרפה ונתנו לו היתומים מאה מן המטלטלין שהניח אביהן וסילקוהו ה"ז חוזר וטורף אותה בשאר חובו שמאה שנתנו לו מצוה עשו שמצוה על היתומים לפרוע חובות אביהם. ואם אמרו לו אלו במאה דמי השדה שטרפת אינו יכול לחזור ולטרוף אותה פעם אחרת בשאר חובו:

הלכות מלוה ולוה - פרק תשעה עשר

א כשירדין בית דין לנכסי הלוה לגבות מהן לא יגבו לבעל חוב אלא מן הבינונית שבקרקעותיו. ודין תורה שיגבה בעל חוב מן הזיבורית שנאמר **(דברים כד-א)** "בחוף תעמוד והאיש אשר אתה נושה בו יוציא" וגו' מה דרכו של אדם להוציא פחות שבכליו אבל תקנו חכמים בבינוניות כדי שלא תנעול דלת בפני לוויין. במה דברים אמורים בבא ליפרע מן הלוה עצמו אבל הבא ליפרע מן היורשין בין קטנים בין גדולים לא יפרע אלא מן הזיבורית:

ב אין נפרעים מנכסים משועבדין במקום שיש נכסים בני חורין ואפילו היו בני חורין זיבורית והמשועבדים בינונית או עידית בין שמכרם בין שנתנם. נשתדפו בני חורין ה"ז טורף מן המשועבדין שכיון שנשחתו כאילו אינם :

ג ראובן שמכר כל שדותיו לשמעון וחזר שמעון ומכר שדה אחת מהן ללוי ובא ב"ח של ראובן לטרוף רצה מזה גובה רצה מזה גובה. בד"א כשלקח לוי בינונית. אבל אם לקח עידית או זיבורית אינו טורף מלוי שהרי זה אומר לו מפני זה טרחתי ולקחתי שדה שאין דינך לגבות ממנו. וכן אם לקח לוי בינונית והניח אצל שמעון בינונית כמו הבינונית שלקח אינו טורף מלוי שהרי זה אומר לו הנחתי לך מקום לגבות ממנו :

ד כבר ביארנו שהנזקין שמין להן בעידית ובעל חוב בבינונית וכתובת אשה בזיבורית. היו לו עידית וזיבורית ניזקין בעידית בעל חוב [וכתובת אשה] בזיבורית. היו לו עידית ובינונית ניזקין בעידית ובעל חוב וכתובת אשה בבינונית. היו לו זיבורית ובינונית בלבד ניזקין ובעל חוב בבינונית וכתובת אשה בזיבורית :

ה מכרן לשלשה בני אדם בבת אחת הרי כולן נכנסו תחת הבעלים והניזקין טורפין מן העידית ובעל חוב טורף מן הבינונית וכתובת אשה טורפת מן הזיבורית. מכרן לזה אחר זה כולן טורפין מן האחרון לא הספיק טורפין משלפניו לא הספיק טורפין משלפני פניו. אפילו היה האחרון הוא שלקח הזיבורית שהרי הלוקח הקודם אומר לטורף הנחתי לך מקום לגבות ממנו :

ו מכרן לאחד זו אחר זו הרי הלוקח נכנס תחת הבעלים. בד"א שלקח עידית באחרונה אבל לקח זיבורית באחרונה כולן גובין מן הזיבורית שהרי אומר לטורף כשיבא לגבות מן השדה שלקח תחלה הרי הנחתי לך מקום לגבות ממנו. ולמה אינו אומר לו הטורף כך אם לקח עידית באחרונה ותגבה האשה ובעל חוב מן העידית שלקח באחרונה. שזו תקנה היא ללוקח והרי אומר לוקח להן אי אפשי בתקנה זו אלא כל אחד מכם יגבה מן הראוי לו :

ז מכרן לאחד זו אחר זו ומכר לו עידית באחרונה וחזר הלוקח ומכר זיבורית ובינונית ושייר עידית לפניו כולן גובין מן העידית שהרי אין לו במה ידחה אותם. מכר עידית והניח בינונית וזיבורית הניזקין טורפין מן העידית שביד לוקח השני ובעל חוב וכתובת אשה גובין מבינונית וזיבורית ששייר לפניו :

ח מי שלוח מאחד ואחר כך מכר הלוח נכסיו לשנים וכתב בעל חוב ללוקח שני דין ודברים אין לי עמך וקנו מידו אינו יכול לטרוף מלוקח ראשון שהרי אומר לו הנחתי לך מקום לגבות ממנו אצל בעל חובך מן

הנכסים שקנה לוקח שני אחרי ואתה הפסדת על עצמך שהרי סלקת עצמך מהן. והוא הדין לאשה בכתובתה אם כתבה לשני. אבדה כתובתה ואינה יכולה לטרוף. אבל אם כתבו לראשון טורפין מן השני. מכר הלוח שדה ללוקח ומכרה לוקח ראשון ללוקח שני וכתב המלוה ללוקח ראשון דין ודברים אין לי עמך וקנו מידו הרי ב"ח טורף מלוקח שני אותה השדה ולוקח ראשון טורף אותה מב"ח שהרי כתב לו ולוקח שני טורף אותה מלוקח ראשון שהרי הוא מכרה לו וב"ח חוזר וטורף משני וחוזרין חלילה עד שיעשו פשרה ביניהן וכן האשה בכתובתה:

הלכות מלוה ולוה - פרק עשרים

א מי שיש לו חובות הרבה כל שקדם חובו גובה תחלה בין מן הלוח עצמו בין מן הלקוחות. ואם קדם האחרון וגבה מוציאים מידו שכל שקדם חובו זכה. בד"א בקרקעות שהיו לו בעת שלוח אבל הקרקעות שקנה אחר שלוח מבעלי חובות הרבה אע"פ שכתב לכל אחד מהן מה שאני עתיד לקנות משועבד לך אין בהן דין קדימה אלא כולן שוין וכל שקדם וגבה זכה אע"פ שהוא אחרון:

ב לוה וכתב לו שאני עתיד לקנות משועבד לך ואחר כך קנה שדה וחזר ולוה מאחר הרי השדה משועבד לראשון והוא קודם לגבות. וכן אפילו היו מאה אין דין קדימה במטלטלין אלא כל שקדם וגבה מהן זכה אע"פ שהוא אחרון. קידם אחד משאר אדם ותפס מן המטלטלין של זה כדי לזכות לאחד מבעלי חובות לא זכה שכל התופס לבעל חוב במקום שיש עליו חוב לאחרים לא קנה. אבל אין עליו חוב לאחרים קנה לו. וכן אם אמר לו הלוח זכה בחפץ זה לפלוני זכה לו ואין אחד מבעלי חובות יכולין לגבות מאלו המטלטלין שכבר זכה בהן אחר:

ג שטרות שזמן כולן יום אחד או שעה אחת במקום שכותבין שעות כל שקדם מהן וגבה בין קרקע בין מטלטלין זכה:

ד באו כולן ביחד לגבות. וכן בעלי חובות שכל אחד מהן קודם לזמן חבירו שבאו לגבות מן המטלטלין שהרי אין בהן דין קדימה. או שבאו לגבות מקרקע שקנה הלוח לאחר שלוח מן האחרון שבהן ואין בנכסים כדי שיגבה כל אחד מהן את חובו מחלקין ביניהן. כיצד חולקין אם כשיתחלק הממון הנמצא על מנינם יגיע לפחות שבהן כשיעור חובו או פחות חולקים לפי מנינם בשוה. ואם יגיע לפחות שבהם יותר על חובו חולקים מכל הממון ביניהם כדי שיגיע לפחות שבהם כשיעור חובו וחוזרין הנשארים מבעלי חובות וחולקין היתר ביניהן כדרך הזאת. כיצד היו ג' חובות של זה מנה ושל זה מאתים ושל זה ג' מאות אם היה כל

הנמצא ג' מאות נוטלין מאה מאה. וכן אם נמצא שם פחות מג' מאות חולקין בשוה. נמצא שם יתר על ג' מאות חולקין ג' מאות בשוה ויסתלק בעל המאה ושאר הממון חולקין אותו השנים על אותה הדרך. כיצד נמצאו שם ה' מאות או פחות חולקין ג' מאות בשוה ויסתלק האחד וחוזרין וחולקין המאתים או הפחות בשוה ויסתלק השני. נמצא שם שש מאות חולקין שלש מאות בשוה ויסתלק בעל המנה וחוזרין וחולקין המאתים בין השנים בשוה ויסתלק בעל המאתים. ונותנין המאה הנשארים לבעל השלש מאות ונמצא בידו שלש מאות בלבד. ועל דרך זו חולקין אפילו הן מאה כשיבאו לגבות כאחת. ויש מן הגאונים שהורו שחולקין לפי ממונם:

ה ראובן ושמעון לכל אחד משניהם שטר חוב על לוי ראובן שטרו בה' בניסן ושמעון שטרו בניסן סתם והרי יש ללוי שדה שאינה כדי חוב של שניהם מורידין לתוכה ראובן שמא שטרו של שמעון בסוף ניסן היה. וכן אין שמעון יכול לטרוף מאייר ואילך שהרי הלוקח אומר לו שמא באחד בניסן הוא זמנו של שטרך והרי שדה בת חורין ביד ראובן שתגבה אותה ויבא ראובן שהוא אחר זמנך והוא שיש לו לטרוף ממנו. לפיכך אם כתבו הרשאה זה לזה טורפין מאייר ואילך מכל צד. והוא הדין בראובן ושמעון שמכר להן לוי שדה אחת בשני שטרות שטרו של זה בחמשה בניסן ושטרו של זה בניסן סתם:

הלכות מלוה ולוה - פרק אחד ועשרים

א בעל חוב גובה את השבח שהשביח הלוקח בין שהשביחו מחמת הוצאה בין ששבחו נכסים מאליהן. אלא שאם שבחו מאליהן טורף כל השבח ואם השביחו מחמת הוצאה גובה חצי השבח. כיצד ראובן שהיה לו חוב על שמעון מאתים ומכר שמעון ללוי שדה במנה והוציא עליה לוי הוצאות והשביחה והרי היא שוה מאתים. כשיבא ראובן לטרוף מלוי טורף ממנה במאה וחמשים של חצי השבח. ואם השביחה מחמת עצמה כגון שהוקרה בדמים או עלו בה אילנות גובה את כולה. הורו חכמים גדולים ואמרו לא יהא הלוקח רע כחו מהיורד לשדה חבירו שלא ברשות ששמין לו וידו על התחתונה לפיכך אם השביח מאה והוציא חמשים נוטל כל ההוצאה וחצי השבח היתר על ההוצאה והחצי עם הקרן טורף ב"ח [ודברים של טעם הם וכך ראוי לדון] וחוזר הלוקח וגובה את הקרן מנכסי שמעון אף מן המשועבדין שמכר או נתן מאחר זמן שמכר בו ללוי אבל השבח שטרף ממנו ב"ח בין בחציו בין בכולו אין לוי גובהו אלא מנכסים בני חורין של שמעון שתקנת עולם היא שלא יגבה השבח ולא הפירות שאכל הגזלן ולא מזון האשה והבנות מנכסים משועבדין שאלו דברים שאין להן קצבה. ומקולי כתובה שלא תטרוף אשה מן השבח כתובתה

ולמה יטרופ בעל חוב חצי השבח בלבד הבאה מחמת הוצאה עצמה לפי שהשבח בא לאחר שלוח מראובן ולאחר שמכר ללוי ונמצא ראובן ולוי כשני בעלי חובות לשמעון והשבח בנכסים שבאו לו אחר שלוח משניהם שהן חולקין כאחד כמו שביארנו. לפיכך ראובן שלוח משמעון מנה וכתב לו שאני עתיד לקנות וחזר ולוח מלוי מאתים וכתב לו שאני עתיד לקנות וקנה אחר כך שדה ומכרה ליהודה במאה וחמשים והשביחה יהודה בהוצאתו והרי היא שוה שלש מאות טורף שמעון ולוי הקרן וחולקין אותו בשוה ונמצא ביד זה ע"ה וביד זה ע"ה. וחוזרין שמעון ולוי ויהודה שלשתן וחולקין מאה וחמשים של שבת על הדרך שפירשנו. נמצא שמעון טורף מנה שלו משדה זו ולוי טורף מאה ושלישים ושבעה ומחצה ויהודה נוטל מן השבח שנים וששים ומחצה. וכזה הן חולקין אפילו הן מאה:

ב כל הפירות שאכל הלוקח אינן נטרפין ממנו. אבל הפירות המחוברין לקרקע אע"פ שאינן צריכין לקרקע כענבים שהגיעו להבצר הרי ב"ח גובה מהן כמו שגובה מן השבח:

ג מתנה ששבחה מחמת הוצאה אין בעל חוב גובה משבחה כלום אלא רואין כמה היתה שוה בשעת מתנה וגובה. ואם שבחה מאיליה ב"ח גובה את כולה. ואם קיבל הנותן אחריות המתנה הרי ב"ח גובה ממנה את השבח כדרך שגובין מן הלקוחות. ולמה יטרופ בעל חוב חצי השבח מן הלוקח ולא יטרופ ממקבל מתנה כלום מפני שהמוכר כותב ללוקח בשטר מכירה שאני מחוייב לך בקרן ובעמל שתעמול ובשבח שתשביח ועלי אחריות הכל ורצה הלוקח וקיבל דבר זה שהרי הלוקח ירד על תנאי זה שאם ילקח ממנו השבח יחזור על המוכר. ואפילו לא כתב כבר נודע שזה דין המוכר עם הלוקח. אבל המתנה שאין שם תנאי זה אינו גובה משבח שהשביחה בהוצאתו כלום:

ד וכן יתומים שהשביחו הנכסים אין ב"ח גובה מן השבח כלום. אבל אם שבחו נכסים מאליהן גובה את השבח כולו:

ה ב"ח שטרף בחובו מיד הלוקח מה שראוי לו מן הקרן וחצי השבח רואין הנשאר מן הקרקע אם יש בו תעלה ללוקח כגון שנשאר לו בשדה בית תשעה קבין ובגנה בית חצי קב ישתתפו בה שניהם. ואם לא נשאר לו דבר שאילו יחלק יהיה שם כולו עליו נותן לו בעל חוב את דמיו:

ו היתה השדה אפותיקי בעל חוב נוטל את כולה ורואין חצי השבח הנשאר ללוקח אם היה חצי השבח יתר על ההוצאה נוטל ההוצאה מבעל חוב שהרי אומר לו בעל חוב שדי הוא שהשביחה והנשאר לו מן השבח נוטל מן המוכר ואם היה חצי השבח פחות מן ההוצאה אין לו מן הטורף אלא דמי חצי השבח וחוזר וגובה מן המוכר חצי השבח שנטרף בלבד:

ז בע"ח שבא לטרוף מן היתומין יתומים אומרים אנו השבחנו ובעל חוב אומר שמא אביכם השביח על היתומים להביא ראיה. הביאו ראיה שהם השביחו שמין להן את השבח ואת ההוצאה ונוטלין הפחות שבשניהן ומעלה אותן בדמים. בד"א בשעשה שדה זו אפותיקי אבל אם לא עשהו אפותיקי אם רצו היתומין לסלק בעל חוב בדמים מסלקין אותו ואם רצו נוטלין מן הקרקע שיעור שבח שלהן :

הלכות מלוה ולוה - פרק שנים ועשרים

א סדר גביית החוב כך הוא כשיביא המלוה שטרו לבית דין ויתקיים אומרים ללוה שלם ואין יורדין לנכסיו תחלה עד שיתבענו. ואם טעה הדיין והוריד המלוה לנכסיו לוח קודם שיתבענו מסלקין אותו. אמר הלוה הריני משלם קבעו לי זמן כדי שאלוה מאחר או אמשכן או אמכור ואביא המעות קובעין לו זמן שלשים יום ואין מחייבין אותו ליתן משכון שאילו היו שם מטלטלים מיד היו ב"ד גובין מהן. ואם רצה המלוה להחרים על מי שיש לו מעות או מטלטלין ומפליג אותו בדברים ה"ז מחרים. ואין מחייבין הלוה להביא ערב עד שיתן. שלמו השלשים ולא הביא בית דין כותבין אדרכתא. וכן אם אמר בתחלה כשתבעו איני משלם כותבין אדרכתא על נכסיו מיד ואין קובעין לו זמן. וכן אם אין שם אלא מלוה על פה או שהודה כותבין אדרכתא על נכסיו בני חורין שיש לו :

ב טען ואמר שטר זה שנתקיים בפניכם מזוייף הוא אני אביא ראיה ואבטלנו והעד במקום פלוני והם פלוני ופלוני. אם נראה לדיינין שיש ממש בדבריו קובעין לו זמן להביא עדיו ואם נראה להם שאינו בא אלא בעלילות דברים ובטענות של דופי אומרים לו שלם ואח"כ אם יש לו ראיה יחזור. ואם היה המלוה אלם ושמא אינו יכול להוציאו מידו מניחין על ידי שלישי :

ג קבעו לו זמן להביא ראיה ולבטל השטר והגיע הזמן ולא בא ממתניין לו שני וחמישי ושני. לא בא כותבין עליו פתיחא ומשמתין אותו וממתניין לו והוא בנידויו תשעים יום. שלשים ראשונים שמא טורח ללוות. אמצעים שמא הוא טורח למכור. אחרונים שמא הלוקח ממנו טורח להביא מעות. שלמו תשעים יום ולא בא בית דין כותבין לו אדרכתא על נכסיו ומתירין לו נדויו :

ד אין כותבין אדרכתא עד ששולחין ומודיעין לו. והוא שיהיה קרוב בבית דין מהלך שני ימים או פחות. יתר על זה אין צריכין להודיעו. בד"א כשהיה כל התשעים יום נשמט ואומר עתה אביא ראיה ואבטל השטר.

אבל אמר איני בא לבית דין מיד כותבין אדרכתא על נכסיו בין על הקרקעות בין על המטלטלין. וכן אם היה השטר על הפקדון אין ממתנינן לו תשעים יום אלא כותבין אדרכתא על נכסיו מיד :

ה זה שאמרנו שאם לא בא בסוף התשעים כותבין אדרכתא על הקרקעות. אבל על המטלטלין אפילו אחר צ' יום כל זמן שהוא אומר עתה אביא ראיה ואבטל השטר אין מורידין המלוה למטלטלין שמא יאכל אותם ויביא זה ראיה ויבטל השטר ולא ימצא מה יטול. ואפילו היה למלוה קרקע שמא תכסיף או תשתדף :

ו כיצד כותבין האדרכתא אם לנכסים בני חורין הורידוהו אומרים איש פלוני נתחייב לפלוני בדין כך וכך ולא נתן לו מעצמו וכתבנו לו אדרכתא זו על שדה פלונית שלו. ואחר כך שמין לו שלשה מאותה שדה כנגד חובו ומכריזין עליה כפי מה שיראו עד שיפסקו המוסיפין. ומורידין אותו בחובו לחלק ששמו אותו וקורעין שטר החוב אם היה שם שטר. ואם לא היו לו נכסים בני חורין כותבין האדרכתא כך איש פלוני נתחייב לפלוני כך בשטר חוב שיש בידו ולא נתן לו חובו ולא מצאנו לו נכסים בני חורין. וכבר קרענו לשטר שהיה לו עליו ונתננו לפלוני רשות לדרוש ולחקור ולהיות ידו נטויה על כל הנכסים שימצאו לו וכל קרקעות שמכר מזמן פלוני והלאה יש לו להפרע לגבות חובו מן הכל :

ז ואחר שכותבין אדרכתא זו הולך המלוה ומחפש אם מצא לו נכסים בני חורין שמין לו מהן. מצא לו נכסים משועבדין מאחר זמן שטרו טורף מהן וקורעין שטר האדרכתא וכותבין לו שטר הטירפא :

ח כיצד כותבין איש פלוני בן פלוני זכה בדין לטרוף בחוב שפלוני חייב, לו שהוא כך וכך משדה פלונית שלקח פלוני בכך וכך מזמן פלוני. וכבר קרענו האדרכתא שהיתה בידו והרשינוהו לטרוף מזה בכך וכך :

ט ואחר שכותבין הטירפא לטרוף מורידין שלשה בקיאים לאותה שדה ושמין לו ממנה כשיעור חובו כפי מה שראוי לו מן הקרן וחצי השבח כמו שביארנו. ומכריזין עליה שלשים יום כדרך שמכריזין על נכסי יתומים :

י ואח"כ משביעין את הלוח שאין לו כלום כתקנת הגאונים אם היה הלוח עמנו במדינה. ומשביעין את הטורף בנקיטת חפץ שלא נפרע חוב זה ולא מחלו ולא מכרו לאחר. ואח"כ מורידין אותו לנכסי הלוקח בשומא שלו וכותבין הורדה :

יא וכיצד כותבין. אחר ששמנו לפלוני בשומא שהיתה בידו והכרזנו שלשים יום כראוי והשבענו את זה הטורף ואת בעל חוב הורדנוהו לשדה פלונית להיות משתמש בה כדרך שמשתמש אדם בקנינו :

יב ומאימתי אוכל הטורף פירות שדה זו משיפסקו ימי ההכרזה :

יג כל אדרכתא שאין כתוב בה קרענוהו לשטר ההלואה אינה אדרכתא. וכל טירפא שאין כתוב בה קרענוה לאדרכתא אינה טירפא. וכל שומא דלא כתוב בה קרענוה לטירפא אינה שומא :

יד שלשה שירדו לשום אחד אומר במנה ושנים אומרים במאתים או אחד אומר במאתים ושנים אומרים במנה בטל יחיד במיעוטו. אחד אומר במנה ואחד אומר בשמונים ואחד אומר במאה ועשרים נדון במאה. אחד אומר במאה ואחד אומר תשעים ואחד אומר מאה ושלושים נדון במאה ועשרה ועל דרך זו שמין ביניהן :

טו בית דין ששמו לטורף בנכסי לוקח וטעו בכל שהוא מכרן בטל שהרי הן כשליח לטורף וללוקח ויש להן רשות לתקן אבל לא לעוות כשליח וכל המורים כזה הורו :

טז בית דין ששמו לבעל חוב בין בנכסי לוח בין במשועבדין שביד הלוקח ולאחר זמן השיגה ידו של לוח או של נטרף או של יורשיהן והביאו לבעל חוב את מעותיו מסלקין אותו מאותה קרקע שהשומא חוזרת לבעלים לעולם. משום שנאמר [\(דברים ו-יח\)](#) "ועשית הישר והטוב" :

יז קרקע ששמו אותה לבעל חוב ואח"כ שמוה בית דין לבעל חוב של זה המלוה הרי זו חוזרת. לא יהא כחו גדול מכח ב"ח הראשון. מכרה בעל חוב או נתנה במתנה או ששמה לבעל חוב מדעתו או שמת והורישה אינה חוזרת. שמו קרקע לאשה ונשאת או ששמו ממנה ונשאת בעל בנכסי אשתו כלוקח הוא ולא מחזיר ולא מחזירין לו :

הלכות מלוה ולוה - פרק שלשה ועשרים

א שטרי חוב המוקדמים פסולין שהרי טורף בהן לקוחות שלא כדין ולפיכך קנסו אותו חכמים ולא יגבה בשטר מוקדם אלא מבני חורין גזירה שמא יטרוף בו מזמן ראשון שהקדימו :

ב שטרי חוב המאוחרין כשרין שהרי הורע כחו של בעל השטר שאינו טורף אלא מזמן השטר. ואע"פ שלא כתבו בו שהוא מאוחר הרי זה כשר :

ג שטר שכתבוהו ביום ונחתם בלילה הסמוך לו פסול מפני שהוא מוקדם. ואם היו עסוקים בענין עד שנכנס הלילה וחתמוהו אף על פי שקנו ממנו בלילה כשר:

ד שטר שזמנו כתוב בשבת או בעשרה בתשרי שטר מאוחר הוא וכשר. ואין חוששין שמא מוקדם הוא ובאחד בשבת או ביי"א בתשרי נכתב אלא מעמידין השטר על חזקתו שהדבר ידוע הוא שאין כותבין בשבת ולפיכך אחרוהו:

ה כותבין שטר ללוה אע"פ שאין המלוה עמו ואין כותבין למלוה עד שיהיה לוח עמו. בדי"א בשטר שיש בו קנין שהרי משעה שקנו מידו נשתעבדו נכסיו. אבל שטר שאין בו קנין אין כותבין אפילו ללוה עד שיהיה מלוה עמו ויתן השטר ביד המלוה בפנינו שמא יכתוב עתה ללוות ממנו בניסן ולא ילוה ממנו עד תשרי ונמצא המלוה טורף בשטר זה מניסן שלא כדין שלא הגיע לידו עד תשרי:

ו עדים שקנו מיד הלוה או המוכר וכיוצא בהן ונתאחרה כתיבת השטר זמן מרובה אם ידעו יום שקנו ממנו בו כותבין בשטר זמן הקנין ואע"פ שאינו זמן חתימתן ואין צריכין לומר ונתאחרה כתיבת ידינו עד יום פלוני. ואם לא ידעו יום שקנו בו כותבין זמנו של שטר משעת כתיבה. וכן מי שנמסרה להן העדות במדינה אחת וכתבו העדים במדינה אחרת אין מזכירין בשטר מקום שנמסרה בו העדות אלא מקום שכתבו בו חתימת ידן:

ז שטרי מקח וממכר שלא נכתבו בזמן אפילו המאוחרין פסולין שהרי אפשר לטרוף בהן שלא כדין. כיצד כגון שחזר המוכר וקנה השדה מיד הלוקח קודם שיגיע זמן השטר המאוחר ויוציא הלה השטר המאוחר ויאמר חזרתי ולקחתיה פעם שניה ממך ונמצא טורף שלא כדין. ולמה לא נחוש כן לשטר חוב המאוחר שמא יפרענו קודם שיגיע זמנו ויכתוב שובר ויחזור ויוציא השטר המאוחר ויטרוף בו שלא כדין לפי שכל הכותב שטר מאוחר תקנתו שיכתוב השובר סתם שכל זמן שיצא השטר ישבור אותו זה השובר. ואם לא עשה כן וכתב השובר בזמן הפרעון הוא הפסיד על עצמו:

ח מי שמכר שדהו באונס ומסר מודעא. או שקדם ומכר או נתן לאחר קודם שימכור לאנס. הרי המעות של אנס אצל המוכר כמלוה על פה ואינו טורף בשטר מכר שבידו כלום מפני שאין דין שטר זה שיכתוב ולא נכתב אלא מפני האונס וכן כל כיוצא בזה:

ט אפשר לטרוף שיטרוף בלא שטר אלא בעדות על פה. כיצד כגון שיש לו עדות שזו גזולה מאביו הרי יש לו להוציא בעדים אלו ואין כאן שטר.

וכן אם העידו לו שנגמר הדין לאביו לטרופ מנכסי פלוני בכך וכך מזמן פלוני ומת אביו ועדיין לא טרף הרי הבן טורף בעדות זו :

ז לפיכך אין כותבין שני שטרות מכר על שדה אחת שמא יעשה הלוקח קנוניא עם בעל חוב ויטרופ שלא כדין. כיצד יבא זה ויטרופ שדה זו בעדות שהעידו לו מחמת אביו ויחזור הלוקח ויטרופ בשטר המכר שבידו מן הלוקחות שלקחו אחריו ויקרע שטר המכר שבידו ויחזור בקנוניא ויעמוד בשדה שנטרפה ממנו ויבא הוא שטרפה בעצמה ויטרופ אותה פעם אחרת בעדות עדיו ויוציא הלה שטר המכר השני ויטרופ בו לקוחות אחרים שלא כדין. אם כן מי שנאבד לו שטר המכר ועדיו קיימין כיצד יעשה יכתבו שטר שני ויאמרו בו שטר זה אין גובין בו לא מנכסים משועבדים ולא מנכסים בני חורין ולא כתבנוהו אלא להעמיד שדה זו ביד פלוני הלוקח כדי שלא יוציאה מידו המוכר ולא יורשיו :

ח בשטרי החובות אינו כן אע"פ שעדיו קיימין וקנו מידו וחזר בשעתו ואמר שטר שכתבתם לי עתה אבד או נשרף אין כותבין לו שטר שני שמא פרעו או מחלו. ואפילו היה החוב לזמן ואינו גובה בעדים אלו כלום אלא אם הלוח אומר לא היו דברים מעולם שזה הוחזק כפרן בעדותן כמו שיתבאר :

ט מי שבלה שטר חובו והרי הוא הולך להמחק מעמיד עליו עדים ובא לב"ד והם עושין לו קיום. אבל עדי השטר עצמן אין כותבין לו שטר אחר אע"פ שנמחק בפניהם. אבל באין לבית דין וב"ד עושין לו קיום :

י כיצד מקיימין שטר זה כותבין שטר אחר ואומרים אנו בית דין פלוני ופלוני ופלוני הוציא פלוני בן פלוני שטר נמחק לפנינו וזמנו ביום פלוני ופלוני ופלוני עדיו. ואם כתבו והוזקנו לעדותן של עדים ונמצאת מכוונת גובה בשטר זה שכתבו לו ואין צריך קיום אחר. ואם לא כתבו כן צריך להביא ראיה על העדים הראשונים עד שתקיים עדותן :

יא שטר חוב שנתקרע כשר. נמחק או נתטשטש אם רשמו ניכר כשר. נקרע קרע ב"ד ה"ז פסול. איזהו קרע ב"ד שתי וערב :

יב מי שפרע מקצת חובו אם רצה מחליף וכותבין לו ב"ד שטר אחר בשאר החוב מזמן ראשון אבל לא עדי השטר. ואם רצה יכתוב שובר :

יג הבא לפרוע חובו ואמר המלוה אבד לי השטר ה"ז יכתוב לו שובר ויפרע כל חובו. ויש ללוה להחרים סתם על מי שכובש שטרו וטוען שאבד. ואם טען הלוה טענת ודאי ואמר השטר אצלו ועתה הניחו בכיסו הורו רבותי שישבע המלוה היסת שאבד השטר ואח"כ יפרע חובו ויכתוב שובר :

יז מי שהוציא שטר חוב במנה ואמר עשו לי ממנו שנים בחמשים חמשים אין עושין שזכות הוא ללוה להיות הכל בשטר אחד שאם יפרענו מקצת נמצא שטרו פגום. וכן אם הוציא שני שטרות בחמשים חמשים ואמר עשו לי אותן במאה אין עושין לו אלא עושין לו קיום לכל אחד ואחד שזכות הוא ללוה להיות שנים שלא יכוף אותו בדין בפעם אחת לגבות הכל:

יח הוציא שטר חוב במאה ואמר קרעוהו וכתבו לי שטר אחר בחמשים אין שומעין לו שמא פרעו הכל וכתב לו שובר על שטר של מאה וכשיחזור ויוציא קיום זה על שטר חמשים ויוציא הלוה השובר יאמר לו זה שטר אחר הוא:

הלכות מלוה ולוה - פרק ארבעה ועשרים

א כבר ביארנו ששטר חוב שיש בו קנין כותבין אותו ללוה אע"פ שאין המלוה עמו. וכן כותבין שטר למוכר אע"פ שאין הלוקח עמו. וכן כותבין שובר למלוה אע"פ שאין הלוה עמו ושובר לאשה אף על פי שאין בעלה עמה וגט לאיש אע"פ שאין אשתו עמו. אבל אין כותבין שטרי אירוסין ונישואין ושטרי אריסות וקבלנות ושטר ברירת הדיינין או שטר טענת בעלי דינין וכל מעשה ב"ד אלא מדעת שניהם. וכל השטרות האלו צריכין להזהר בתקונן כשאר השטרות:

ב ומי נותן שכר הסופר. בשטרי הלואה הלוה נותן שכר. ובשטרי מקח וממכר הלוקח נותן שכר. והאשה נותנת שכר הגט. והחתן נותן שכר שטר האירוסין או הנישואין. והמקבל וכן האריס או השכיר נותן שכר השטר. אבל שטר ברירת הדיינין או טענות בעלי דינין שניהם נותנין שכר:

ג אחד השטרות הנכתבין לאחד שלא בפני חבירו ואחד השטרות שאין כותבין אותן אלא מדעת שניהם ושניהן עומדין כגון שטר שכותבין למלוה או ללוקח כולן צריכין שיהיו העדים מכירין השמות שבשטר שזה הוא פלוני בן פלוני וזהו פלוני בן פלוני שמא יבואו שנים ויעשו קנוניא וישנו שמותיהן בשמות אחרים ויודו זה לזה:

ד כל מי שהוחזק שמו בעיר שלשים יום אין חוששין לו שמא שם אחר יש לו והוא שינהו כדי לרמות ולעשות קנוניא שאם אתה אומר כן אין לדבר סוף. לפיכך מי שלא הוחזק שמו בעיר שלשים יום ובא ואמר כתבו עלי שטר שאני חייב לפלוני או לזה כך וכך דינרין. אין כותבין לו עד שיביא ראיה שזה שמו או יוחזק:

ה כל שטר שיצא לפנינו ויטעון הלוה ויאמר איני חייב כלום שמא רמאי אחר העלה שמו כשמי והודה לזה או שאמר לא לזה אני חייב כלום אלא לאחר וזה רמאי הוא והעלה שמו כשם בעל חובי. מאחר שלא הוחזק שם שנים ששמותיהן שוין אין חוששין לדבריו שחזקה הוא שאין העדים חותמין על השטר אלא אי"כ מכירין אלו הנזכרים בו. וכן חזקה שאין חותמין על השטר אלא אי"כ נודע להם בודאי שאלו שהעידו על עצמן גדולים ובני דעת. ואין העדים חותמין על השטר אלא אם כן יודעים לקרות ולחתום:

ו עדים שאין יודעין לחתום וקרעו להן נייר חלק וחתמו על הרשום מכין אותן מכת מרדות והשטר פסול:

ז ראש ב"ד שהיה יודע ענין השטר וקרא השט"י לפניו הסופר שלו הואיל והוא מאמין אותו ואימתו עליו הרי זה חותם על השטר אע"פ שלא קראהו הוא בעצמו ואין שאר העם רשאים לעשות כן עד שיקרא העד השטר מלה מלה:

ח שנים שהיו בעיר שם כל אחד מהן יוסף בן שמעון אינן יכולין להוציא שטר חוב זה על זה ולא אחר יכול להוציא עליהן שטר חוב אלא אי"כ באו עדי השטר בעצמן ואמרו זהו השטר שהעדנו עליו וזהו שהעדנו לו בהלואה. וכן אין מגרשין נשותיהן אלא זה בפני זה. וכן אם נמצא לאחד בין שטרותיו שובר ששטרו של יוסף בן שמעון פרוע שטרות שניהן שעליו פרועין. וכיצד יעשו אלו ששמותיהן שוין ושמות אביהן שוין ישלשו. היו שמות אבות אבותיהן שוין יכתבו סימניהן. היו דומין זה לזה בצורתן יכתבו יחוסן. היו שניהם לויים שניהם כהנים יכתבו דורות:

ט הוציא עליו שטר שכתוב בו אני פלוני בן פלוני לויתי ממך מנה אע"פ שאין בו שם המלוה כל מי שיצא שטר זה מתחת ידו גובה בו ואינו יכול לדחותו ולומר של אחר הוא ונפל. וכן שני יוסף בני שמעון הדרין בעיר אחת שהוציא אחד מהן שטר חוב על אחד מבני העיר אינו יכול לדחותו ולומר לו לפלוני שהוא כשמך אני חייב וממנו נפל השטר אלא הרי זה שיצא מתחת ידו גובה ואין חוששין לנפילה:

י שנים שהוציאו כל אחד משניהם שטר חוב על חבירו אין האחרון יכול לומר לראשון אילו הייתי חייב לך היאך אתה לוח ממני אלא זה גובה חובו וזה גובה חובו. היה זה במאה וזה במאה ויש לזה עידית ולזה עידית או לזה בינונית ולזה בינונית לזה זיבורית ולזה זיבורית אין נזקקין להן אלא כל אחד ואחד עומד בשלו. היה לזה עידית ובינונית ולזה זיבורית זה גובה מן הבינונית וזה גובה מן הזיבורית:

יא הוציא שטר חוב על חבירו והלה מוציא שטר שמכר לו השדה אם היו במקום שנותן הלוקח המעות ואח"כ כותב לו המוכר את השטר הרי שטר

חובו של זה בטל שהרי אומר לו אילו הייתי חייב לך היה לך לפרוע חובך. אבל במקום שכותבין ואחר כך נותנין הרי שטר החוב קיים שהרי זה אומר מכרתי לך את השדה כדי שיהיה לך נכסים ידועים שאגבה מהן חוב שלי:

הלכות מלוה ולוה - פרק חמשה ועשרים

א המלוה את חבירו ואחר שהלוהו אמר לו אחד אני ערב. או שתבע את הלוה בדין ואמר לו אחר הנח ואני ערב. או שהיה חונק את חבירו בשוק ליתן לו ואמר לו הנח ואני ערב אין הערב חייב כלום. ואפילו אמר אני ערב בפני ב"ד. אבל אם קנו מידו שהוא ערב ממון זה כל אלו הפנים בין בפני ב"ד בין בינו לבין המלוה נשתעבד:

ב אמר לו בשעת מתן מעות הלוהו ואני ערב נשתעבד הערב ואינו צריך קנין. וכן אם ב"ד עשו אותו ערב נשתעבד אע"פ שלא קנו מידו. כגון שהיו ב"ד רוצין לגבות מן הלוה ואמר להם הניחוהו ואני ערב לכם הואיל ויש לו הנאה שהאמינוהו ב"ד באותה הנייה שעבד עצמו:

ג המלוה את חבירו ע"י ערב אע"פ שהערב משתעבד למלוה לא יתבע את הערב תחלה אלא תובע את הלוה תחלה אם לא נתן לו חוזר אצל הערב ונפרע ממנו. בד"א בשאין נכסים ללוה. אבל אם יש נכסים ללוה לא יפרע מן הערב כלל אלא מן הלוה. היה הלוה אלם ואין ב"ד יכולין להוציא מידו או שלא בא לדין ה"ז נפרע מן הערב תחלה ואח"כ יעשה הערב דין עם הלוה אם יכול להוציאו מידו יוציא או ישמתוהו ב"ד עד שיתן לו:

ד התנה המלוה על הערב ואמר לו על מנת שאפרע ממי שארצה אם יש נכסים ללוה לא יפרע מן הערב. אמר על מנת שאפרע ממי שארצה תחלה או שהיה קבלן הרי זה יתבע את הערב הזה או את הקבלן תחלה ויפרע מהן אף על פי שיש נכסים ללוה:

ה איזהו ערב ואיזהו קבלן אמר לו תן לו ואני נותן לך זהו קבלן שיש למלוה להפרע ממנו תחלה אע"פ שלא פירש ולא אמר על מנת שאפרע ממי שארצה. אבל אם אמר לו הלוהו ואני ערב הלוהו ואני פורע הלוהו ואני חייב הלוהו ואני נותן הלוהו ואני קבלן. תן לו ואני קבלן תן לו ואני פורע תן לו ואני חייב תן לו ואני ערב. כולן לשון ערבנות הן ואינו תובעו תחלה ולא נפרע ממנו במקום שיש נכסים ללוה עד שיפרש ויאמר ממי שארצה אפרע:

ו ערב של כתובה אע"פ שקנו מידו פטור מלשלם שהרי מצוה עשה ולא חסר ממון. ואם היה האב ערב לכתובת בנו וקנו מידו חייב. וקבלן של כתובה חייב:

ז ראובן שמכר לשמעון שדה ובא לוי וקיבל אחריות עליו לא נשתעבד לוי שזו אסמכתא היא. ואם קנו מידו שהוא ערב לשלם דמי מכר זה כל עת שירצה שיתבענו לשמעון הרי זה חייב וכזה הורו רבותי:

ח וכן הערב או הקבלן שחייבו עצמן על תנאי אע"פ שקנו מידו לא נשתעבד מפני שהוא אסמכתא. כיצד כגון שאמר לו תן לו ואני אתן לך אם יהיה כך וכך או אם לא יהיה. שכל התולה שיעבוד שאינו חייב בו באם יהיה ואם לא יהיה לא גמר והקנה קנין שלם ולפיכך לא נשתעבד:

ט שנים שלוו בשטר אחד או שלקחו מקח אחד. וכן השותפין שלוו אחד מהן או לקח בשותפות הרי הן ערבאין זה לזה אע"פ שלא פירש:

י שנים שערבו לאחד כשיבוא המלוה ליפרע מן הערב יפרע מאי זה מהן שירצה. ואם לא היה לאחד כדי החוב חוזר ותובע השני בשאר החוב:

יא ואחד שערב לשנים כשיפרע למלוה יודיעו על חוב איזה משניהם פורע כדי שיחזור עליו:

יב האומר לחבירו ערוב לפלוני כך וכך ואני ערב לך הרי זה כמי שאמר לו הלוהו ואני ערב. וכשם שנשתעבד הערב למלוה כך נשתעבד ערב לערב ראשון. ודין הערב עם המלוה ודין ערב ראשון עם השני דין אחד הוא:

יג מי שלא פירש קצב הדבר שערב כגון שאמר לו כל מה שתתן תן לו ואני ערב או מכור לו ואני ערב או הלוהו ואני ערב יש מן הגאונים שהורה אפילו מכר לו בעשרת אלפים או הלוהו מאה אלף נשתעבד הערב בכל. ויראה לי שאין זה הערב חייב כלום שכיון שאינו יודע הדבר ששיעבד עצמו בו לא סמכה דעתו ולא שיעבד עצמו ודברים של טעם הם למבין:

יד מי שאמר לחבירו הלוהו ואני ערב לגופו של לוח זה לא ערב לעצמו של ממון אלא כל זמן שתרצה אביאנו לך. וכן אם אמר לו אחר שהלוהו ותבעו הניחהו כל זמן שתבענו אביאנו לך וקנו מידו על זה אם לא יביא זה הלוה יש מן הגאונים שהורה שהוא חייב לשלם. ויש מי שהורה שאפילו התנה ואמר אם לא אביאנו או שמת או שברח אהיה חייב לשלם הרי זו אסמכתא ולא נשתעבד ולזה דעתי נוטה:

הלכות מלוה ולוה - פרק ששה ועשרים

א המלוה את חבירו בשטר ואחר שהעידו העדים בשטר בא ערב וערב את הלוה אע"פ שקנו מידו ונשתעבד לשלם כמו שביארנו כשיבא המלוה להפרע מנכסי הערב הזה אינו טורף מנכסים משועבדים. היה הערב בגופו של שטר קודם חתימת העדים אם כתבו פלוני ערב שהרי אינו מעורב עם הלוה במלוה אינו גובה ממנו מן המשועבדים אבל אם כתוב בשטר פלוני לוה מפלוני כך וכך ופלוני ערב שהרי ערבו לוה עם ערב בשטר וקנו מידו של ערב ואח"כ חתמו עדים בשטר ה"ז נפרע מנכסי ערב המשועבדים :

ב מלוה שתבע את הלוה ולא מצא לו נכסים אינו יכול להפרע מן הערב עד אחר שלשים יום מיום שנתחייב הערב לשלם לא יהיה כח זה פחות מן הלוה עצמו וכזה הורו המורים, ואם התנה עמו הכל לפי התנאי :

ג מלוה שבא לתבוע את הלוה ולא מצא לו נכסים אינו יכול לדחותו ולומר לך אצל הקבלן הרי יש לך לתבוע אותנו תחלה אלא תובע כל מי שרצה תחלה. ואם נשא הקבלן המעות מיד המלוה ונתנו ביד הלוה אין למלוה ביד הלוה כלום. היה הלוה במדינה אחרת שאינו יכול להודיעו ולא לילך אליו או שמת הלוה והניח יתומים קטנים שאין ב"ד נזקקין לנכסיהן ה"ז תובע את הערב תחלה שהרי אין הלוה מצוי :

ד מלוה שתבע את הלוה ומצאו שהוא עני אינו יכול להפרע מן הערב עד שישבע הלוה בתקנת אחרונים שאין לו כלום שמא יעשו קנוניא על נכסיו של ערב :

ה מי שהיה ערב לחבירו במלוה על פה ובא המלוה לתבוע את הערב והרי הלוה במדינת הים. אומר לו הערב הבא ראיה שלא פרעך הלוה ואני אשלם לך :

ו ערב שקידם ונתן לבעל חוב את חובו הרי זה חוזר וגובה מן הלוה כל מה שפרע על ידו אף על פי שהיתה מלוה על פה או בלא עדים כלל. בד"א כשאמר לו הלוה בעת שנעשה לו ערב ערבני ושלם. אבל אם עמד ברשות עצמו ונעשה לו ערב או קבלן או שאמר לו הלוה ערבני ולא הרשהו שיתן ויפרע החוב אין הלוה חייב לשלם לו כלום. וכן הפרע שטר חובו של חבירו שלא מדעתו אפילו היה החוב על המשכון אין הלוה חייב כלום ונוטל משכונו בחנם והרי אבד זה הנותן את מעותיו שמא היה הלוה מפייס את המלוה ומוחל לו. מת הלוה וקידם הערב ופרע החוב קודם שיודיע את היורשים אם נודע לנו שלא פרע הלוה שטר חובו קודם שימות כגון שהודה בו קודם או שנדוהו ומת בנדויו או שלא הגיע זמן המלוה להגבות ה"ז חוזר וגובה מן היורשין כל מה שפרע. היה המלוה עכו"ם אין היורשין חייבין לשלם שמא אביהן נתן ליד הערב כל החוב שהיה עליו

מפני שהעכו"ם תובע את הערב תחילה ולפיכך פרע זה מדעתו קודם שיודיע היתומים. אבל אם הודיען שהעכו"ם תובע אותו והרי הוא נותן חייבין לשלם:

ז כל ערב שבא ליטול מה שפרע בין שבא להפרע מיורשי לוח בין מלוח עצמו הי"ז צריך להביא ראיה שפרע ואין מציאת שטר החוב שעליו ביד הערב ראיה שמא נפל השטר מיד המלוה ולא פרע זה כלום:

ח האומר לחבירו ערבת לי והוא אומר לא ערבותי. או שאמר הערב ללוח אתה הרשיתני לערוב אותך וליתן והוא אומר מדעתך ערבת או לא ערבת כלל. או שאמר הערב פרעתי המלוה בפניך והלה אומר לא פרעת. או שאמר לו כן פרעת ונתתי לך מה שפרעת. או שאמר המלוה ערבת לי מאתים והוא אומר לא ערבותי אלא מנה. מכל אלו הטענות וכיוצא בהן המוציא מחבירו עליו הראיה. או ישבע הנתבע שבועת היסת או שבועת התורה אם הודה במקצת כשאר כל טענת הממון:

ט עבד או אשת איש שלוו או שערבו את אחרים ונתחייבו לשלם. כשישתחרר העבד ותתגרש האשה או תתאלמן ישלמו:

י קטן שלוח חייב לשלם כשיגדיל ואין כותבין עליו שטר אלא הרי היא מלוה על פה אע"פ שקנו מידו שאין קנין מיד הקטן כלום:

יא קטן שערב את אחרים הורו הגאונים שאינו חייב לשלם כלום אף כשיגדיל וזה שנתן את מעותיו על פי הקטן אבד את מעותיו שאין לקטן דעת כדי לשעבד עצמו בדבר שאינו חייב בו ולא בערבנות ולא בכל כיוצא בזה ודין אמת הוא וכן ראוי לדון:

יב האשה שלוחה בשטר או ערבה בשטר ונשאת חייבת לשלם אחר שנשאת. ואם היתה מלוה על פה אינה משלמת עד שתתגרש או שתתאלמן שרשות בעל כרשות לוקח הוא כמו שביארנו בכמה מקומות. ואם היו אותן מעות ההלואה עצמן קיימין יחזירו אותן למלוה:

הלכות מלוה ולוה - פרק שבעה ועשרים

א שטר שכתוב בכל לשון ובכל כתב אם היה עשוי כתיקון שטרי ישראל שאינן יכולין להזדייף ולא להוסיף ולא לגרוע והיו עדיו ישראל ויודעין לקרותו הרי הוא כשר וגובין בו מן המשועבדין. אבל כל השטרות שחותמיהן עכו"ם הרי אלו פסולין חוץ משטרי מקח וממכר ושטרי חוב והוא שיתן המעות בפניהם ויכתבו בשטר לפנינו מנה פלוני לפלוני כך וכך

דמי המכר או מעות החוב. והוא שיהיו עשויין בערכאות שלהם. אבל במקום קבוץ פליהן בלא קיום השופט שלהם לא יועילו כלום. וכן צריכין עדי ישראל שיעידו על אלו העכו"ם שהן עדי שטר ועל זה השופט שלהן שקיים עדותן שאינן ידועין בקבלנות שוחד. ואם חסרו שטרי העכו"ם דבר מכל אלו הרי הן כחרס. וכן שטרי [חוב] והודאות ומתנות ופשרות ומחילות שהן בעדים שלהן אע"פ שיש בהן כל הדברים שמנינו הרי הן כחרסים. והורו רבותי שאפילו שטרי חוב שלהן שנתנו המעות בפניהם פסולין ולא הכשירו אלא שטרי מקח וממכר שנתנו המעות בפניהם ואין אני מודה בזה. אם לא ידעו דייני ישראל לקרות שטר זה הנעשה בערכאות של עכו"ם נותנו לשני עכו"ם זה שלא בפני זה וקורין לו שנמצא כל אחד מהן כמסיח לפי תומו וגובה בו מבני חורין אבל אין טורפין בו מפני שאין לו קול שהרי לא ידעו הלקוחות במה שנעשה בעכו"ם:

ב שטר שעדיו עכו"ם שמסרו הלוח ליד המלוה או המוכר ליד הלוקח בפני שני עדים מישראל אע"פ שאינו עשוי בערכאות של עכו"ם ואין בו כל הדברים שמנינו ה"ז גובה מבני חורין, והוא שיהיו העדים שמסר בפניהם יודעין לקרותו וקראוהו בשמסרו בפניהן ויהיה כתיקון שטר ישראל שאינו יכול להזדייף ולא להוסיף ולא לגרוע. ולמה לא יגבה בו מן המשועבדים מפני שאין לו קול:

ג תיקון שטרי ישראל כך הוא כל השטרות כולן צריך שיחזור מענינו של שטר בשיטה אחרונה [אלא] שאין למדין משיטה אחרונה שמא היו העדים מרוחקין מגופו של שטר בכדי השיטה ובא זה המזייף וכתב באותו הריוח שיטה זו:

ד עדים שהיו מרוחקין מן הכתב שתי שיטין פסול פחות מכאן כשר. שתי שיטין שאמרו בכתב ידי עדים ולא בכתב ידי סופר שכל המזייף אינו הולך אחר הסופר אלא אחר העדים. ושתי שיטין אלו הן ואירן כגון למ"ד על כ"ף. היו העדי' מרוחקין מן הכתב יתר על שתי שיטין והיה הריוח שבין הכתב והעדים מלא בעדים פסולין או קרובים הרי זה כשר שהרי אינו יכול להזדייף. ואם מלאהו בשריטה של דיו פסול שמא העדים על השריטות חתמו ולא על גופו [של שטר]. היה השטר כולו עם עדיו בשיטה אחת הרי זה כשר:

ה היה השטר בשיטה זו והעדים בשיטה שניה פסול שמא אלו העדים היו מרוחקין מן השטר כשר שיטה אחת וחתך כל השטר וכתב זה השטר באותה השיטה ונמצאו כל אלו העדים חתומים עליה. וכן אם היה השטר ושני עדים בשיטה אחת ושני עדים אחרים בשיטה שניה ואמר אני נתכוונתי לרבות העדים אין מקיימין שטר זה מעדים של מטה בשיטה שניה אלא מעדים של מעלה. שמא בשיטה שהיתה בין העדים של מטה ובין השטר שחתך כתב שטר זה ושני עדיו:

י קיום ב"ד צריך שיהיה סמוך לכתב ידי עדים או סמוך לצד השטר או מאחוריו כנגד הכתב. ואם היה בין הקיום והשטר ריוח שיטה אחת פסול שמא יחתוך השטר שנתקיים ויזייף באותה שיטה שטר ושני עדי. ונמצא הקיום על שטר מזויף:

י הרחיק את הקיום מן השטר יתר על שתי שיטין ומלא כל הריוח שריטות דיו כשר שהרי אינו יכול לזייף ואין חוששין לב"ד שיקיימו קיום על השריטות אלא על גופו של שטר:

ח כל המחקין כולן צריך שיכתוב קיומיהן בסוף השטר ויאמר אות פלונית או מלה פלונית או שיטה פלונית על מחק או תלויה והכל קיים. ואם היה המחק במקום שריר וקיים ובשיעור שריר וקיים אע"פ שחזר וקיימו פסול שמא מחקו וכתב דבר שזייף וחזר וקיימו בריוח שבין הכתב והעדים:

ט שטר הבא הוא ועדיו על המחק כשר. ואם תאמר מוחק וחוזר ומוחק אינו דומה מי שנמחק פעם אחת לנמחק שתי פעמים. ואם תאמר שמא נמחק ב' פעמים מקום העדים ואחר שכתב השטר חוזר ומוחקו וכותב כל מה שירצה שהרי הוא ועדיו כולו שוה מפני שנמחק הכל שתי פעמים כבר תקנו חכמים שלא יהיו העדים חותמין על שטר מחוק א"כ נמחק בפניהם:

י שטר הבא הוא ועדיו על המחק והקיום מלמטה על הנייר אין מקיימין אותו מעדי הקיום אלא מעדים שלמעלה שמא הקיום היה רחוק מן השטר הרבה והיה הריוח מלא שריטות של דיו וחתך גוף השטר ומחק השריטות וכתב השטר ועדיו על המחק:

יא שטר הבא על הנייר ועדיו על המחק פסול שמא ימחוק השטר ויזדייף ונמצא הוא ועדיו על המחק. ואם כתבו העדים אנחנו העדים חתמנו על המחק והשטר על הנייר כשר וכותבין כן בין עד לעד כדי שלא יזייף:

יב שטר הבא על המחק ועדיו על הנייר פסול. ואפילו כתבו העדים אנחנו עדים חתמנו על הנייר והשטר על המחק. מפני שהוא מוחק אותו פעם ב' וכותב כל מה שירצה וכיון שכולו נמחק ב' פעמים אינו ניכר. שאילו היה בו מקום הנמחק פעם אחת ומקום הנמחק שתי פעמים היה ניכר. ומתקון השטרות להתבונן בשטר בואויין וזייניין שלו שלא יהו דחוקין בין התיבות שמא זייף והוסיף זו. ולא יהיו מרוחקין שמא מחק אות אחת כגון ה"א או חי"ת והניח רגלה האחת מקום וא"ו וכל כיוצא בזה מדקדקין בו בכל לשון ובכל כתב:

יג משלש ועד עשר אין כותבין בסוף שיטה שמא יזייף ויחזיר השלש לשלשים והעשר עשרים. ואם נזדמן לו בסוף שיטה מחזיר הדבור בגופו של שטר פעמים רבות עד שיבא באמצע השיטה :

יד שטר שכתבו מלמעלה מנה ומלמטה מאתים מלמעלה מאתים ומלמטה מנה הכל הולך אחר התחתון. ולמה אין הולכין אחר הפחות שבשניהם לפי שאין האחד תלוי בחבירו שאם היה כתוב בו ק' שהן מאתים או מאתים שהן ק' היה נוטל ק'. אבל ב' דברים שאין האחרון תלוי בראשון הלך אחר אחרון. היה בו מלמעלה שם ולמטה שם קרוב לו הלך אחר התחתון א"כ למה כותבין את העליון שמא תמחק אות אחת מן התחתון וילמד מן העליון כגון שהיה בעליון חנני או ענני ובתחתון חנן או ענן בידוע שהוא השם העליון. אבל לא ילמוד תחתון מעליון בשתי אותיות :

טו כתוב בו מלמעלה ספל ומלמטה קפל הכל הולך אחר התחתון שהקפל פחות מן הספל. כתוב בו מלמעלה קפל ומלמטה ספל חוששין שמא זבוב הסיר רגל הקוף ונעשית סמ"ך ואינו גובה אלא במדת קפל הקטנה וכן כל כיוצא בזה שיד בעל השטר על התחתונה. מעשה בשטר שהיה כתוב בו שש מאות וזוז אחד והרי הדבר ספק אם שש מאות זוז וזוז אחד או שש מאות אסתירא וזוז. אמרו חכמים יטול שש מאות אסתירא וזוז שיד בעל השטר על התחתונה. א"כ למה לא נאמר שש מאות פרוטה וזוז לפי שהפרוטות כולל אותן הסופר זוזין ואחר כך כותבין וכן כל כיוצא בזה בכל זמן ובכל מקום לפי דרכם הידוע על פיו עושין :

טז שטר שכתוב בו אסתירא מאה מעי או שכתוב בו מאה מעי אסתירא הלך אחר פחות שבלשונות ואינו נוטל אלא אסתירא אחת שיד בעל השטר על התחתונה. מפני שהוא המוציא מחבירו ואינו מוציא אלא בדבר שאין בו ספק. לפיכך כל שטר שיש בו משמע שתי לשונות שמא כך או שמא כך אינו נוטל אלא הפחות שבשתיהן. ואם תפס בעליונה אין מוציאין מידו אלא בראיה ברורה :

יז כתב בו מטבע זהב אין פחות מדינר זהב. זהב דינרין או דינרין זהב אין פחות משוה שני דינרין של זהב. זהב בדינרין אין פחות משוה שני דינרין של כסף מן הזהב. וכן כל כיוצא בזה :

מצות עשה אחת היא והיא דין טוען ומודה או כופר: וביאור מצוה זו
בפרקים אלו:

הלכות טוען ונטען - פרק ראשון

א הטוען את חבירו במטלטלין והודה לו במקצת הרי זה משלם מה שהודה בו ונשבע על השאר מן התורה שנאמר (שמות כב-ח) **"אשר יאמר כי הוא זה"**. וכן אם כפר בכל ואומר לא היו דברים מעולם ועד אחד מעיד [שהוא חייב לו] הרי זה נשבע מן התורה. ומפי השמועה למדו שכל מקום ששנים מחייבין אותו ממון אחד מחייבו שבועה. וכן למדו מפי השמועה שעד אחד לכל עון ולכל חטאת אינו קם אבל קם הוא לשבועה:

ב אין לך מחוייב שבועה מן התורה חוץ משלשה. מי שהודה במקצת המטלטלין. ומי שחייבו עד אחד. והשומר. שהרי נאמר בשומר (שמות כב-ז) **"שבועת ה' תהיה בין שניהם"**. וכבר ביארנו שבועת השומרין בהלכות שכירות. וכל אחד מן השלשה נשבע ונפטר מלשלם. אבל כל הנשבעין ונוטלין כגון שכיר ונחבל ופוגם את שטרו וכיוצא בו. וכן כל הנשבעין בטענת ספק כגון השותפין והאריסין כולן נשבעין בתקנת חכמים. וכל אלו השבועות אע"פ שהן מדברי סופרים הרי הן כעין של תורה בנקיטת חפץ:

ג הטוען מטלטלין על חבירו וכפר בכל ואמר לא היו דברים מעולם. או שהודה במקצת ונתנו מיד ואמר אין לך בידי אלא זה והילך. או שאמר אמת שהיה לך אצלי אבל מחלת לי או נתת לי או מכרת לי או החזרת לי לך או שטענו חטים והודה לו בשעורים בכל אלו פטור משבועת התורה. אבל חכמי הגמרא תקנו שישבע הנתבע בכל אלו שבועת היסת ויפטר. ואינה כעין של תורה לפי שאין בהן נקיטת חפץ. וכבר ביארנו דרך שבועה של תורה ודרך שבועת היסת בהלכות שבועות:

ד כל מי שנתחייב שבועה מן התורה הרי זה נשבע ונפטר. ואם לא רצה להשבע יורדין לנכסיו וגובין מהם כל מה שתבע חבירו עליו. שהרי התובע אומר לו איני זו מדין תורה או השבע או תן לי. ויש לו להחרים על מי שטען עליו דבר שאינו כן ונותן. אבל מי שנתחייב שבועה מדבריהן אם היה מן הנשבעין ונוטלין אינו יכול להפך את השבועה שהרי הנתבע אומר לו השבע וטול כמו שתקנו לך. ואם לא רצה להשבע ילך לו. והורו רבותי שאם אמר התובע איני רוצה בתקנה זו שתקנו לי חכמים אלא הריני כשאר התובעים הרי זה משביע את הנתבע היסת. ואם רצה להפכה על התובע מחייבין את התובע להשבע או ילך לו:

ה היה מחוייב שבועה מדבריהם מן הנשבעין ונפטרין כגון הנשבעין על טענת ספק או מן הנשבעין היסת ולא רצה להשבע משמתין אותו שלשים יום אם לא בא ולא תבע נידויו מלקין אותו מכת מרדות. וכל מי שחלה עליו שמתא שלשים יום מכין אותו מכת מרדות ואחר כך מתירין נדויו. ואין יורדין לנכסיו לפי שאינו מחוייב שבועה מן התורה:

ו כל המחוייב שבועת היסת אם רצה להפוך השבועה על התובע הרי התובע נשבע היסת ונוטל מחבירו. ואין לך מי שנשבע היסת ונוטל מחבירו אלא זה שנהפכה עליו שבועת היסת. ואין לך שבועה שתהפך אלא שבועת היסת בלבד. אבל שבועה של תורה או של דבריהם שהיא כעין של תורה אין הופכין שבועתן:

ז אין משביעין שבועת היסת אלא על טענת ודאי אבל על טענת ספק פטור. כיצד כמדומה לי שיש לי אצלך מנה או שאמר מנה הלוייתך וכמדומה לי שלא פרעתני. אמר לי אבא שיש לי אצלך מנה או צוה לי בפני עדים שיש לי אצלך מנה. דבר פלוני נגנב מביתי ולא היה שם אלא אתה קרוב בעיני שאתה גנבתו. חשבתי מעות ומצאתי חסר שמא אתה הטעיתני בחשבון. והנתבע אומר אין לך בידי כלום הרי זה פטור אף משבועת היסת וכן כל כיוצא בזה:

ח כור חטים יש לי בידך בודאי והנתבע אומר איני יודע שמא יש לך שמא אין לך הרי הנתבע ישבע שבועת היסת שאינו יודע ונפטר. לפי שלא חייב עצמו בודאי וכן כל כיוצא בזה. כור חטים יש לי בידך בודאי והנתבע אומר איני יודע אם חטים הוא או שעורים הרי זה נשבע היסת שאינו יודע ומשלם שעורין וכן כל כיוצא בזה:

ט מנה יש לי בידך בודאי והנתבע אומר כן היה לך בידי אבל איני יודע אם החזרתי לך או עדיין לא החזרתי לך חייב לשלם ולא ישבע התובע כלל אפילו שבועת היסת. מפני שהוא יודע בודאי שהוא חייב והרי זה טוען אותו טענת ודאי ונסתפק אם נפטר או לא נפטר וכן כל כיוצא בזה. אבל אם אין לו תובע והודה מעצמו ואמר גזלתיך או הלוייתני מנה. אביך הפקיד אצלי מנה ואיני יודע אם החזרתיו או לא החזרתיו. אינו חייב לשלם. ואם בא לצאת ידי שמים חייב לשלם:

י מנה לי בידך אין לך בידי כלום השבע היסת ולך השבע אתה היסת וטול. ואמר התובע איני רוצה להשבע הרי הנתבע אומר לו השבע וטול או תלך בלא כלום. ואין שם הפוך אחר ויש לו להחרים סתם על מי שהוא חייב לי ולא יתן לי:

יא הורו רבותי שכל מי שנתחייב שבועה בין של תורה בין של דבריהם אפילו היסת. יש לו להחרים סתם קודם שישבע על מי שיטעון עליו דבר שאינו חייב בו כדי שישביע אותו בחנם ויענה המשביע אמן ואחר ישבע.

ותקנה טובה לבעלי דינין כדי שימנעו מטענת שקר ולא יגרמו להוציא שם שמים לבטלה ולא ישיאו שמע שוא :

יב כל מי שנתחייב שבועה בין של תורה בין של דבריהם מגלגל עליו המשביע כל מה שירצה מדברים שאם יודה בהן יתחייב ממון. ועד היכן כח גלגול עד שיאמר ובכלל שבועה זו שלא נמכרת לי בעבד עברי ועדיין עבדי אתה. וכבר ביארנו שאין מגלגלין על השכיר :

יג מי שנתחייב שבועה אפילו היסת והתחיל התובע לגלגל עליו דברים אחרים שלא טען אותם. וראה הנתבע כך ואמר איני רוצה להשבע אלא הריני משלם הטענה הראשונה שנתחייבתי על כפירתה שבועה. אין שומעין לו אלא אומרים לנתבע או תן לו כל מה שגלגל עליך מטענות הודאיות או השבע והפטר :

יד הטוען את חבירו טענות הרבה אין משביעין אותו על כל טענה וטענה אלא שבועה אחת על הכל. נתחייב שתי שבועות על שתי טענות קלה וחמורה. משביעין אותו על החמורה ומגלגלין בה שאר דברים :

טו כל הטוען את חבירו טענה שאם הודה אינו חייב לשלם ממון. אע"פ שכפר אין מחייבין אותו שבועת היסת ולא חרם סתם. כיצד אמרת שתתן לי מנה לא היו דברים מעולם אין משביעין אותו היסת ולא חרם שאילו הודה בדבר זה אינו חייב כלום. אתה קללת אותי אתה הוצאת עלי שם רע לא היו דברים מעולם אין מחרימין על זה. וכן כל כיוצא בזה מדברים אלו :

טז אתה חבלת בי לא היו דברים מעולם. הרי זה נשבע היסת שאע"פ שאינו משלם קנס על פי עצמו משלם שבת ורפוי ובשת. אתה ביישתני לא היו דברים מעולם. אם היו במקום שגובין בו קנסות הרי זה נשבע היסת. שאילו הורה היה משלם הבושת :

יז במה דברים אמורים שהמודה בקנס פטור כשהודה בדבר שחייב עליו קנס כגון שאמר חבלתי בזה. אבל אם אמר חבלתי בזה והביא עלי עדים בבית דין וחייבוני ליתן כך וכך בנזקי הרי זה חייב לשלם. לפיכך אם טען הטוען שבית דין חייבוך לשלם לי מאה דינרין משום שחבלת בי והוא אומר לא היו דברים מעולם. הרי זה נשבע היסת וכן כל כיוצא בזה :

א כל חשוד על השבועה אין משביעין אותו לא שבועת התורה ולא שבועה מדבריהם ולא שבועת היסת. ואפילו רצה התובע אין שומעין לו :

ב אחד הנשבע לשקר שבועת בטוי. או שבועת עדות. או שבועת הפקדון. או שבועת שוא. הרי הוא חשוד על השבועה. וכן כל הפסול לעדות משום עבירה בין פסלנות של תורה כגון בעלי רבית. ואוכלי נבלות. וגזלנין. בין פסלנות של דבריהם כגון משחק בקוביא ומפריחי יונים הרי הוא חשוד על השבועה ואין משביעין אותו :

ג אין אדם נעשה חשוד עד שיבאו עליו עדים שהוא עבר עבירה שנפסל בה. אבל המודה מפי עצמו שהוא חשוד ושעבר עבירה שנפסל בה. אע"פ שחוששין לו ואין ראוי לעשותו עד בתחלה. אם נתחייב שבועה משביעין אותו שהרי אומרים לו אם אמת אתה אומר השבע ולא מפני שעברת עבירה אסור לך להשבע באמת. ואם שקר אתה אומר הודה לבעל דינך. אבל הנחשד בעדים אין אנו מאמינים אותו שישבע :

ד תקנת חכמים היא שכל המחוייב שבועה מן התורה על טענת ודאי. אם היה חשוד הרי התובע נשבע מדבריהם ונוטל מה שטען. היו שניהם חשודין חזרה שבועה למחוייב לה שהוא הנתבע ומתוך שאינו יכול לישבע משלם. היה החשוד שומר וטען שאבד הפקדון או נגנב שכנגדו אינו יכול להשבע וליטול שהרי אינו טוענו ודאי שאכלו. לפיכך אם טען בעל הפקדון ואמר בפני שלח יד בפקדוני או פשע בו הרי התובע נשבע בתקנת חכמים ונוטל :

ה נתחייב החשוד שבועה מדבריהם אם היה מן הנשבעין ונוטלין אינו יכול להשבע וליטול אלא הנתבע שכנגדו ישבע היסת ויפטר. וכן פוגם שטרו וכל כיוצא בזה שהיה חשוד וטען הלוח שפרעו ואמר ישבע לי הרי הנתבע נשבע היסת ויפטר מן השטר :

ו היה החשוד מן הנשבעין בטענת ספק אינו נשבע ואין שכנגדו נשבע לפי שלא נתחייב זה שבועה מן התורה. ולפי שאין התובע טוענו טענת ודאי כדי שישבע על טענתו :

ז נתחייב החשוד שבועת היסת אין שכנגדו נשבע ונוטל. ששבועת היסת עצמה תקנה היא ולא עשו לה תקנה אחרת שישבע התובע אלא הרי הנתבע נפטר בלא שבועה :

ח מי שנתחייב שבועת היסת והיה התובע חשוד. אין הנתבע יכול להפוך עליו השבועה שהרי אין יכול להשבע. אלא ישלם או ישבע היסת. ואין שומעין לזה לתלות בדבר שאי אפשר. והרי זה כמי שהפך שבועתו על הקטן שאין שומעין לו אלא או ישבע היסת או ישלם :

ט מי שנתחייב שבועה בין של תורה בין של דבריהם ונשבע ונטל או נשבע ונפטרה. ואחר כך באו עליו עדים שהוא חשוד. אין שבועתו שנשבע כלום ויש לבעל דינו להוציא מידו מה שנטל או ישבע זה שכנגדו ויטול ממנו :

י לעולם כזה דנין לחשוד עד שילקה בבית דין. אם היו עליו עדים שלקה ועשה תשובה יחזור לכשרותו בין לעדות בין לשבועה :

יא מי שטען על חבירו וכפר בו ונשבע בין שבועת התורה בין שבועת היסט. ואחר כך באו עדים והעידו עליו שעל שקר נשבע הרי זה משלם והוחזק חשוד על השבועה. וכבר בארנו בשבועות שכל הנשבע על ממון חבירו ועשה תשובה חייב להוסיף חומש :

יב טענו שיש לו חוב אצלו בעדים וקנין ואמר כן היה ופרעתו. או שאמר איני חייב לך כלום ונשבע ואחר כך באו עדי הקנין. או הוציא השטר ונתקיים הרי זה משלם ואינו חשוד. שהרי לא העידו שלא פרעו ולא אמר הנתבע לא היו דברים מעולם וכן כל כיוצא בזה :

הלכות טוען ונטען - פרק שלישי

א אין מודה במקצת חייב שבועה מן התורה עד שיודה בפרוטה או יתר ויכפור בשתי מעין כסף או יתר. וכמה היא פרוטה משקל חצי שעורה של כסף נקי. וכמה הם שתי מעין משקל שתיים ושלישים שעורות כסף מזוקק :

ב כל כסף האמור בתורה היא שקל הקדש והוא עשרים מעה וכל כסף של דבריהן ממטבע ירושלים שהיה הסלע שלהן אחד משמנה בו כסף והשאר נחושת כמו שבארנו. אבל המעה היא היתה כסף נקי אפילו בירושלים והיא כסף של ירושלים. ולפי שזה שהצריכו להיות כפירת הטענה שתי כסף היא מדבריהם עשו אותה שתי כסף של ירושלים שהן שתי מעין ולא עשו אותה שני שקלים בשקל הקדש. זהו הדבר הנראה בשעור כפירת הטענה. ורבותי הורו שכפירת הטענה הוא משקל תשע עשרה שעורות וחצי שעורה מן הכסף. ויש לי כמה ראיות לסתור אותה הדרך שתפסו עד שיצא להם זה החשבון. ויראה לי שהוא טעות :

ג שתי מעין ופרוטה יש לי בידך אין לך בידי אלא פרוטה חייב. אין לך בידי אלא שתי פרוטות פטור מפני שכפר בפחות משתי מעין. מנה לי בידך אין לך בידי אלא חצי פרוטה פטור שכל המודה בפחות מפרוטה כאילו לא הודה בכלום :

ד מאה תמרים יש לי בידך אין לך בידי אלא תשעים. רואים אם היו שוין שם העשר שכפר בהן שתי מעין נשבע ואם לאו פטור. חמשה או ששה אגוזים יש לי בידך אין לך [בידין] אלא אגוז אחד רואין אם שוה האחד פרוטה נשבע ואם לאו פטור וכן כל כיוצא בזה :

ה במה דברים אמורים בכסף או במיני סחורות ופירות וכיוצא בהן. אבל הכלים אין משערין את דמיהן ואפילו הן עשר מחטין בפרוטה וטענו שתי מחטין הודה באחת וכפר באחת חייב. שנאמר [\(שמות כב-ו\)](#) "כסף או כלים" כל הכלים ככסף. טענו כסף וכלים והודה בכלים וכפר בכסף אם יש בכפירה שתי מעין חייב ואם לאו פטור. הודה בכסף וכפר בכלים אם הודה בפרוטה חייב וכן כל כיוצא בזה :

ו העיד עליו עד אחד אפילו לא כפר אלא פרוטה הרי זה נשבע שכל מי ששנים מחייבים אותו ממון אחד מחייבו שבועה. כיצד פרוטה או שוה פרוטה יש לי בידך אין לך בידי כלום ועד אחד מעיד שיש לו הרי זה נשבע. וכן בשבועת השומרים אפילו הפקיד אצלו פרוטה או שוה פרוטה וטען שאבדה נשבע. וכל פחות מפרוטה אינו ממון ואין בית דין נזקקין לו. וכן כל הנשבעין ונוטלין נשבעין ונוטלין מפרוטה ומעלה :

ז הורו רבותי שהנשבעין ונוטלין אינן צריכין טענת שתי כסף. ואני אומר שצריך הנתבע שיכפור בשתי מעין ואחר כך ישבע התובע בתקנת חכמים ויטול. שהרי הנשבעין בטענת ספק צריך שיהיה ביניהם כפירת שתי מעין ואחר כך ישבע מספק :

ח אין מודה במקצת חייב שבועה עד שתהיה הודיה ממין הטענה. כיצד כור חטים יש לי בידך אין לך בידי אלא לתך חטים חייב. אבל אם אמר לו אין לך בידי אלא כור של שעורים פטור שהמין שטענו לא הודה לו בו והמין שהודה לו בו לא טענו. דינר זהב יש לי בידך פקדון לא הפקדת אצלי אלא דינר כסף. מעה כסף הפקדתי אצלך לא הפקדת אצלי אלא פרוטה פטור שטענו מין אחד והודה לו במין אחר. וכן אם אמר לו עשרה דינרים מצריות הפקדתי אצלך לא הפקדת אצלי אלא עשרה צוריות פטור וכן כל כיוצא בזה :

ט מנורה גדולה יש לי בידך אין לך בידי אלא מנורה קטנה הרי זה פטור. אבל אם טענו מנורה בת עשר ליטרין והודה לו במנורה בת חמש ליטרין הרי זה מודה במקצת מפני שיכול לגררה ולהעמידה על חמש. וכן אם טענו אזור גדול ואמר לו אין לך בידי אלא אזור קטן פטור. אבל אם טענו יריעה בת עשרים אמה והודה לו ביריעה בת עשר אמות הרי זה נשבע מפני שיכול לחתכה ולהעמידה על עשר וכן כל כיוצא בזה :

י כור חטים יש לי בידך אין לך בידי אלא כור שעורים פטור אף מדמי שעורים. שהרי אומר לו אין לי בידך שעורים ונמצא זה דומה למי שאמר

לחבירו בבית דין מנה לך בידי ואומר לו האחר אין לי בידך שאין בית דין מחייבין אותו ליתן לו כלום. ואם תפס התובע דמי השעורים אין מוציאין מידו:

יא הטוען את חבירו שני מינין והודה באחד מהן הרי ההודיה ממון הטענה ונשבע. כיצד כגון כור חטין וכור שעורין יש לי בידך אין לך בידי אלא כור חטין חייב. התחיל הטוען ואמר כור חטין יש לי בידך וקודם שישלים דבריו ואמר כור שעורים יש לי בידך אמר לו הנטען אין לך בידי אלא כור שעורים. אם נראה לדיינין שהנטען הערים חייב שבועה. ואם לפי תומו פטור:

יב כור חטין יש לי בידך אמר לו הן וכור שעורים אמר לו אין לך בידי שעורין. הרי זה פטור ואין זה מודה במקצת עד שיאמר לו בבת אחת כור חטים וכור שעורין יש לי בידך ואמר לו הנטען אין לך בידי אלא כור שעורים וכן כל כיוצא בזה:

יג מלא עשרה כדין שמן יש לי בידך אין לך בידי אלא עשרה כדין בלא שמן פטור. שהרי טענו שמן והודה לו בחרסים. עשרה כדין שמן יש לי בידך אין לך בידי אלא עשרה כדין ריקנין חייב שבועה שהרי טענו הכדין והשמן והודה לו בכדין וכן כל כיוצא בזה:

יד מנה לי אצלך הלואה לא היו דברים מעולם ולא לויתי ממך אבל חמשים דינרין יש לך בידי פקדון או משום נזק וכיוצא בו הורו רבותי שזה מודה במקצת וישבע. שהרי טענו שהוא חייב לו מאה והודה לו שהוא חייב חמשים ומה לי נתחייב לו משום הלואה או משום פקדון או משום נזק. ולזה דעתי נוטה:

טו מנה וכלי יש לי בידך אין לך בידי אלא הכלי והא לך. הרי זה פטור ונשבע היסת שאין לו אצלו אלא זה. אמר בעל הכלי אין זה הכלי כולל בשבועתו שזה כליו. הודה הנטען שאין זה כליו ונתחלף לו באחר הרי זה חייב שבועה. כל מקום שנאמר בענין זה פטור הרי זה פטור משבועת התורה וחייב שבועת היסת כמו שבארנו כמה פעמים:

הלכות טוען ונטען - פרק רביעי

א אין מודה במקצת חייב שבועה מן התורה עד שיטעננו בדבר שבמדה או במשקל או במנין ויודה לו בדבר שבמדה או שבמשקל או שבמנין. כיצד עשרה דינרין יש לי בידך אין לך בידי אלא חמשה. כור חטים יש לי בידך אין לך בידי אלא לתך. שתי ליטרין של משי יש לי בידך אין לך בידי

אלא רוטל הרי זה חייב וכן כל כיוצא בזה. אבל אם אמר לו כיס מלא דינרין מסרתי לך לא מסרת לי אלא חמשים. מאה דינרין מסרתי לך לא מסרת לי אלא צרור של דינרין ולא מנית אותן בפני ואיני יודע מה היה בו ומה שהנחת אתה נוטל הרי זה פטור וכן כל כיוצא בזה:

ב בית מלא תבואה מסרתי לך והלה אומר לא מסרת לי אלא עשרה כורין. עשרה כורין מסרתי לך איני יודע כמה הם שהרי לא מדדתם בפני אלא מה שהנחת אתה נוטל פטור:

ג בית זה מלא עד הזיז מסרתי לך והלה אומר עד החלון חייב. וכן כל כיוצא בזה:

ד אין מודה במקצת חייב שבועה עד שיודה בדבר שאפשר לו לכפור בו. כיצד מי שטען חבירו ואמר מאה דינרין יש לי אצלך חמשים שבשטר זה וחמשים בלא שטר. אין לך בידי אלא חמשים שבשטר אין זה מודה במקצת שהשטר לא תועיל בו כפירתו והרי כל נכסיו משועבדין בו ואפילו כפר בו היה חייב לשלם. לפיכך נשבע היסת על החמשים:

ה שטר שכתוב בו סלעים ולא הזכיר מנין. מלוה אומר חמש סלעים שיש לי בידך הם הכתובים בו והלוה אומר אין לך בידי אלא שלש והם הכתובים בשטר. אע"פ שאין מחייבין אותו בשטר זה אלא בשתים והרי הודה בסלע שאפשר לכפור בה הרי זה פטור מפני שהוא כמשיב אבדה ותקנת חכמים היא שכל ששיב אבדה לא ישבע כמו שביארנו במקומו. וכן האומר לחבירו אמר לי אבא שיש לי בידך מנה והלה אומר אין לך בידי אלא חמשים הרי זה משיב אבדה ופטור אף משבועת היסת. ואין צריך לומר אם הודה מעצמו ואמר מנה היה לאביך בידי ונתתי לו חמשים דינרין ונשאר לו חמשים שזה פטור אף משבועת היסת. אבל יורש שטען ואמר אני יודע בודאי שיש לאבי בידך או ביד אביך מנה והוא אומר אין לו בידי אלא חמשים או אין לך ביד אבי אלא חמשים הרי זה מודה מקצת וישבע:

ו מנה לי בידך על משכון זה אין בידי עליו אלא חמשים הרי זה מודה וישבע. אין המשכון שוה אלא חמשים או פחות הרי זה נשבע ומשלם החמשים שהודה בהן. היה המשכון שוה מאה או יתר הואיל והמלוה יכול לטעון עליו עד כדי דמיו הרי המלוה נשבע ונוטל מדמי המשכון. היה שוה שמונים נשבע המלוה שאין לו פחות משמונים ונוטל מן המשכון. ונשבע הלוה מן התורה על העשרים שכפר בהן. כפר בכל ואמר אין זה משכון אלא פקדון ואין לו אצלי כלום נשבע המלוה שאין פחות משמונים ונשבע הלוה היסת על העשרים:

ז מנה לי בידך והלה אומר חמשים ודאי יש לך בידי אבל החמשים איני יודע אם אני חייב בהן או לאו הרי זה מחוייב שבועה מפני שהודה

במקצת ואינו יכול להשבע במקצת שכפר בו שהרי אינו יודע לפיכך משלם המנה בלא שבועה וכן כל כיוצא בזה. ויש לו להחרים על מי שטוען עלי דבר שאינו יודע בודאי שאני חייב בו :

ח מנה לי בידך והרי עד אחד מעיד עליו והנטען אומר כן הוא אבל אתה חייב לי כנגד אותו מנה הרי זה מחוייב שבועה ואינו יכול לישבע ומשלם. ומפני מה אינו יכול לישבע שהרי הוא מודה במה שהעיד בו העד ואין הנשבע בהעדאת עד אחד נשבע עד שיכחיש את העד ויכפור בעדותו וישבע על כפירתו. לפיכך שטר שיש בו עד אחד וטען שפרעו. וכן כפרן שבא עליו עד אחד וטען שפרע או החזרתני לך הפקדון הרי זה מחוייב שבועה ואינו יכול להשבע ומשלם. מעשה באחד שחטף לשון כסף מחבירו בפני עד אחד ואמר אחר כן חטפתי ושלי חטפתי ואמרו חכמים הרי זה מחוייב שבועה ואינו יכול להשבע ומשלם וכן כל כיוצא בזה :

ט מנה הלוייתך לא היו דברים מעולם הביא עד אחד שלוח ממנו בפניו. הואיל ואילו היו שנים היה מוחזק כפרן ומשלם כמו שיתבאר הרי זה נשבע על פי עד אחד שכל מקום ששנים מחייבין אותו ממון אחד מחייבו שבועה. חזר ואמר פרעתי משלם בלא שבועה כמו שבארנו :

י מנה לי בידך אין לך בידי כלום והעדים מעידין עליו שעדיין יש לו אצלו חמשים. פסקו כל הגאונים הלכה שישלם חמשים וישבע על השאר שלא תהא הודיית פיו גדולה מהעדאת עדים :

הלכות טוען ונטען - פרק חמישי

א ואלו דברים שאין נשבעין עליהן מן התורה. הקרקעות והעבדים השטרות וההקדשות אע"פ שהודה במקצת או שיש עליו עד אחד או ששמר וטען טענת השומרין הרי זה פטור. שנאמר (שמות כב-ו) "כי יתן איש אל רעהו" פרט להקדש. כסף או כלים פרט לקרקעות ולעבדים שהוקשו לקרקעות. וכן יצאו שטרות שאין גופן ממון ככסף וככלים ואינן אלא לראיה שבהן. ועל כלן נשבע שבועת היסת אם היתה שם טענת ודאי. חוץ מן ההקדשות שאע"פ שאינו חייב עליהם שבועה מן התורה תקנו חכמים שישבע עליהם כעין של תורה כדי שלא יזלזלו בהקדשות :

ב שתי שדות מכרת לי לא מכרתי לך אלא אחת. שני עבדים או שני שטרות יש לי בידך אין לך בידי אלא שטר אחד או עבד אחד הרי זה נשבע היסת. וכן אם טען ואמר חצר זו או עבד זה או שטר זה שיש לי בידך שלי הוא ואתה מכרתו לי והנטען אומר לא היו דברים מעולם. בין שהביא הטוען עד אחד בין שלא הביא הרי זה נשבע היסת ונפטר. וכן החופר

בשדה חבירו בורות שיחין ומערות והפסידוה והרי הוא חייב לשלם בין שטענו שחפר והוא אומר לא חפרתי או שטענו שחפר שתי מערות והוא אומר לא חפרתי אלא אחת או שהיה שם עד אחד שחפר והוא אומר לא חפרתי כלום. הרי זה נשבע היסת על הכל :

ג טענו כלים וקרקעות בין שהודה בכל הקרקעות וכפר בכל הכלים בין שהודה בכל הכלים וכפר בכל הקרקעות בין שהודה במקצת הקרקעות וכפר במקצתן עם כל הכלים. בכל אלו נשבע היסת. אבל אם הודה במקצת כלים וכפר במקצתן עם כל הקרקעות מתוך שהוא חייב שבועה על מקצת הכלים שכפר בהן נשבע אף על הקרקעות שטענו עמהן שהכל טענה אחת. וכן הדין בטענו כלים ועבדים או כלים ושטרות הכל דין אחד הוא :

ד טענו ענבים העומדות ליבצר ותבואה יבשה העומדת להקצר והודה במקצתן וכפר במקצתן הרי זה נשבע עליהם כשאר המטלטלין. והוא שאינן צריכין לקרקע שכל העומד להבצר הרי הוא כבצור לענין כפירה והודייה. אבל אם היו צריכים לקרקע הרי הן כקרקע לכל דבר ואין נשבעין עליהן אלא היסת :

ה הטוען על חבירו ואמר לו שני חדשים שכנת בחצרי ואתה חייב לי שכר שני חדשים והוא אומר לא שכנתי אלא חדש אחד הרי זה מודה במקצת. ואם היה שכר החדש שכפר בו שוה שני כסף נשבע שאין הטענה בגוף הקרקע אלא בשכרה שהוא מטלטלין :

ו שטר מסרתי לך ועשרה דינרין היו לי בו ראייה לא היו דברים מעולם ישבע היסת. הפך עליו הרי זה נשבע היסת שהיתה בו ראייה לעשרה דינרים ואבדו באבדת השטר ויטול. ואם אמר הנתבע אמת מסרת לי ואבד הרי זה פטור אף משבועת היסת שאפילו פשע בו ואבד פטור כמו שבארנו בהלכות חובל :

ז האומר לחבירו שטר שיש לי בידך זכות יש לי בו וזה אומר איני מוצא שטרי או איני יודע אם יש לך בו ראייה או לא כופין אותו להוציאו :

ח טען שאבד השטר מחרימין אותו חרם סתם. טען זה שהוא יודע בודאי שהשטר שיש לו בו זכות אצלו הרי זה נשבע היסת שאינו אצלו ושאבד ממנו וכזה הורו רבותי :

ט אין נשבעין על טענת חרש שוטה וקטן. אחד הבא בטענת עצמו או בטענת אביו לפי שזה המקצת שהודה בו לקטן אינו אלא כמשיב אבדה. וכן אם כפר בכל ובא עד אחד והעיד לקטן אינו נשבע שזה עד אחד ואין שם תובע שתביעת קטן אינה תביעה גמורה. נמצאת אומר קטן שאמר לגדול מנה לי בידך. או אבא היה לו בידך והלה אומר אין לך בידי אלא

חמשים או אין לך בידי כלום ועד אחד מעידו שיש לו הרי זה פטור משבועת התורה. אבל אם שמר לקטן וטען שאבד הרי זה נשבע שבועת השומרין לפי שאינו נשבע מחמת טענה. וכן אם הודה שהיה שותף לקטן או אפוטרופוס עליו יעמידו בית דין אפוטרופוס לקטן וישבע השותף וכיוצא בו בטענת שמא :

י הורו רבותי שאין נשבעין על טענת קטן שבועה של תורה אבל שבועת היסת נשבעין. ואפילו היה קטן שאינו חריף לענין משא ומתן נשבעין היסת על טענתו. שלא יהיה זה נוטל ממונו כשהוא קטן וילך לו בחנם ולזה דעתי נוטה ותקון עולם הוא. נמצאת למד שהקטן שטען על הגדול בין שהודה במקצת בין שכפר בכל בין שהיה שם עד בין שלא היה שם עד. הרי זה נשבע היסת ואינו יכול להפוך על הקטן שאין משביעין את הקטן כלל. ואפילו חרם סתם אינו מקבל לפי שאינו יודע עונש השבועה :

יא קטן שטענו הגדול. אם טענו בדבר שיש לו הנייה לקטן כגון עסק משא ומתן והודה הקטן נפרעין מנכסיו. ואם אין לו ימתין עד שיהיה לו וישלם. ואם כפר הקטן ממתנין עד שיגדיל וישבע היסת. ואם טענו בדבר שאין לקטן הנייה כגון נזקין וחבלות אע"פ שמודה ואע"פ שיש לו ממה ישלם פטור ואפילו לאחר שהגדיל. ואם היה התובע מן הנשבעין ונוטלין כגון השכיר וכיוצא בו שיש הנייה לקטן שישתכר לו שכיר הרי זה נשבע ונוטל מן הקטן. אבל חנוני שנשבע על פנקסו אינו נשבע ונוטל מן הקטן. שאין לקטן בזה הנייה שהרי חייב ליתן לפועליו ונשבעין ונוטלין ממנו. וזה החנוני הפסיד על נפשו שנתן ממונו על פי קטן וכן כל כיוצא בזה :

יב החרש והשוטה אין נזקקין להן לכל טענה לא לטענתן על אחרים ולא לטענת אחרים עליהן לא לשבועה קלה ואין צריך לומר שבועה חמורה או תשלומין. אבל הסומא הרי הוא כבריא לכל דבר בענינים אלו ונשבע כל מיני שבועות ונשבעין על טענתו :

הלכות טוען ונטען - פרק ששי

א בעלי דינין שבאו לבית דין טען האחד ואמר מנה יש לי אצל זה שהלויתיו או שהפקדתי אצלו או שגזל ממני. או שיש לי אצלו בשכר וכן כל כיוצא בזה. והשיב הנטען ואמר איני חייב כלום. או אין לך בידי כלום. או שקר אתה טוען. אין זו תשובה נכונה אלא אומרים בית דין לנטען השב על טענתו ופרש התשובה כמו שפירש זה טענתו ואמור אם לוית ממנו אם לא לוית. הפקיד אצלך או לא הפקיד. גזלתו או לא גזלתו. שכרתו או לא שכרתו. וכן שאר הטענות. ומפני מה אין מקבלים ממנו תשובה זו. שמא טועה הוא בדעתו ויבא להשבע על שקר שהרי אפשר

שהלוהו כמו שטען והחזיר זה את החוב לבנו או לאשתו או שנתן לו במתנה כנגד החוב וידמה בדעתו שנפטר מן החוב. לפיכך אומרים לו היאך תאמר איני חייב כלום שמא אתה מתחייב מן הדין לשלם ואין אתה יודע אלא הודע לדיינין פירוש הדברים והם יודיעוך אם אתה חייב או אין אתה חייב. ואפילו היה חכם גדול אומרים לו אין לך הפסד שתשיב על טענתו ותודיענו כיצד אין אתה חייב לו מפני שלא היו דברים מעולם או מפני שהיו והחזרת לו שהרי אנו דנין במתוך שיכול לומר בכל מקום. וכן אם טען הטוען ואמר זה חייב לי מנה. או מנה יש לי אצלו. אומרים לו מאי זה פנים. הלויית אותו. או הפקדת אצלו. או הזיק ממונד. אמור היאך נתחייב לך שהרי אפשר שידמה לו שהוא חייב לו והוא אינו חייב כגון שחשדו שגנבו או שאמר לו שאתן לך מנה וכיוצא בזה. הרי שטען עליו שהלוהו מנה והשיב זה ואמר לו לא היו דברים מעולם ואחר כך הביא הטוען עדים שהלוהו בפניהם וחזר הנטען ואמר כן היה ולויתי ופרעתי אין מקבלין ממנו אלא הוחזק כפרן ומשלם. אבל אם השיב איני חייב או אין לך בידי כלום או שקר אתה טוען וכן כל כיוצא בזה והלך התובע והביא עדים שהלוהו בפניהם ואמר [\(הנתבע\)](#) כן היה אבל חזרתי לו פקדונו או פרעתי חובו לא הוחזק כפרן ונשבע היסת ונפטר:

ב ראוהו עדים שמנה לו מעות ולא ידעו מה הן. ותבעו בדין ואמר לו תן לי מעותי שהלויתך ואמר מתנה נתת לי או פרעון היו הרי זה נאמן ונשבע היסת ונפטר. אמר לא היו דברים מעולם ואחר כך באו עדים שמנה לו בפניהם הוחזק כפרן. ולעולם אין אדם מוחזק כפרן עד שיכפור בבית דין ויבאו שני עדים ויכחישוהו במה שכפר:

ג מנה הלויתך כפר בבית דין ואמר לא היו דברים מעולם. ובאו שני עדים שלוח ממנו מנה ופרעו. והמלוה אומר לא נפרעתי הרי זה חייב לשלם. שכל האומר לא לויתי ובאו עדים שלוח כאומר לא נפרעתי דמי. ונמצא הלוה אומר לא נפרעתי והעדים מעידים אותו שפרעו הודאת בעל דין כמאה עדים דמי ואין המלוה חייב שבועה שהרי הוחזק זה כפרן. וכן אם הוציא עליו כתב ידו שהוא חייב לו ואמר לא היו דברים מעולם וזה אינו כתב ידו. אם הוחזק כתב ידו בבית דין או שבאו עדים שהוא כתב ידו הרי זה הוחזק כפרן ומשלם:

ד מנה הלויתך והוא לי בידך אמר לו הנטען והלא נפרעתיך בפני פלוני ופלוני. ובאו עדים ואמרו לא היו דברים מעולם. לא הוחזק כפרן שאין העדים זוכרין אלא דבר שהם עדים בו לפיכך לא הוחזק כפרן וישבע הלוה היסת ויפטר. כיוצא בו תן לי מנה שהלויתך ואתה עמדת בצד עמוד זה ואמר הנטען לא עמדת בצד עמוד זה מעולם ובאו עדים שעמד לא הוחזק כפרן. שאין אדם משים דעתו לדברים שאין בהן ממש וכן כל כיוצא בזה:

ה תן לי מנה שהלויתך והרי העדים ואמר הנטען נפרעתיך בפני פלוני ופלוני אומרים ללוה הביאם והפטר. לא באו או שמתו או שהלכו למדינה

אחרת. ישבע היסת שפרעו שאין אנו מצריכים אותו להביאן אלא לברר דבריו ולהפטר אף משבועה שהמלוה את חבריו בעדים אינו צריך לפרעו בעדים כמו שבארנו :

י אמר לו בפני עדים מנה לי בידך אמר לו הן למחר תבעו בדין והביא עדים ואמר משטה הייתי בך ואין לך בידי כלום פטור ונשבע היסת שאין בידו כלום. ואפילו אמר לא היו דברים מעולם שהרי לא אמר להם אתה עדי ודבר שאינו עדות אין אדם זוכרו. ולפיכך אם אמר לא היו דברים מעולם לא הוחזק כפרן :

יז ולא עוד אלא אפילו הטמין לו עדים אחורי הגדר ואמר לו מנה לי בידך אמר לו הן רצונך שיעידו בך פלוני ופלוני אמר לו לא שמא תכפני בדין למחר ואין לי מה אתן לך ולמחר תבעו בדין באלו העדים. בין שטען ואמר משטה הייתי בו בין שאמר לא היו דברים מעולם הרי זה נשבע היסת ונפטר. שאין כאן עדות עד שיאמר הלוה אתם עדי או יאמר המלוה בפני הלוה וישתוק הלוה אבל בעדות הזה לא הוחזק כפרן. מעשה באחד שהיו קורין אותו קב רשו כלומר שיש עליו חובות הרבה. אמר מי הוא שאני חייב לו אלא פלוני ובא אותו פלוני ותבעו ואמר הוא איני חייב לו כלום. ואמרו חכמים ישבע היסת ויפטר. וכן אחד היו אומרים עליו שהוא בעל ממון. בשעת מיתתו אמר אילו היה לי ממון לא הייתי פורעו לפלוני ולפלוני. ואחר מיתתו באו פלוני ופלוני לתבוע ואמרו חכמים אין להם כלום. שהאדם עשוי להראות עצמו שאינו בעל ממון ושלא הניח בניו בעלי ממון וכל כיוצא בדברים אלו :

יח אע"פ שהמטמין עדים אינה עדות וכן המודה מעצמו ועדים שומעין אותו. וכן האומר לחבירו בפני עדים מנה לי בידך ואמר לו הן. בכל הדברים וכיוצא בהן כשיבאו לבית דין אומרים לנתבע למה לא תתן מה שיש לו אצלך. אמר אין לו אצלי כלום. אומרים לו והלא אתה אמרת בפני אלו כך וכך או הודית מעצמך. אם עמד ושלם מוטב ואם לא טען אין טוענין לו. אבל אם טען ואמר משטה הייתי בו או לא היו דברים מעולם או שלא להשביע את עצמי נתכוונתי פטור ונשבע היסת כמו שבארנו :

הלכות טוען ונטען - פרק שביעי

א המודה בפני שנים שיש לפלוני אצלו מנה ואמר להן בדרך הודיה לא דרך שיחה. אע"פ שלא אמר אתם עדי ואע"פ שאין התובע עמו הרי זה עדות. תבעו בדין אם אמר לא היו דברים מעולם אין שומעין לו ומשלם על פיהם. ואם היה עד אחד נשבע הואיל ואמר דרך הודיה. טען כשבאו

אלו העדים ואמר שלא להשביע את עצמי הודיתי נאמן ונשבע היסת. ואם כשהודה בפניהם היה התובע עמו אינו יכול לטעון ולומר כדי להראות שאיני עשיר הודיתי. אבל אם טען שנתן נאמן ונשבע היסת:

ב כל המודה בפני שנים אינו יכול לחזור ולומר משטה הייתי בו ואין צריך לומר אם הודה בפני שלשה. אבל מחייבין אותו ליתן בהודית פיו. שכל האומר בדרך הודיה הרי זה כאומר אתם עדי. אבל אין כותבין אלא אם כן אמר להם כתבו וחתמו ותנו לו וצריכין להמלך בו כמו שבארנו. וכן אם הודה בבית דין אחר ששלחו לו כמו שיתבאר הרי אלו כותבין. והוא שיהיו בית דין מכירין את שניהם כדי שלא יערימו שניהם לחייב איש אחר:

ג בית דין של שלשה שהיו יושבין מעצמן במקום הקבוע להן ובא התובע וקבל לפניהם ושלחו שליח אצל הנתבע ובא והודה בפניהם הרי אלו כותבין ונותנין לבעל דינו. אבל אם לא היו קבועין ולא שלחו לו אפילו קבץ אותן והושיב השלשה והודה בפניהן ואמר להן הוו עלי דיינין ובא אחר כך התובע ואמר כתבו לי הודייתי אין כותבין שמא יתן לו ונמצא זה תובע אותו בשטר. במה דברים אמורים במטלטלין. אבל אם הודה בקרקעות אפילו בפני שנים אע"פ שלא קנו מידו ולא אמר להם כתבו ותנו הרי אלו כותבים ונותנין שאין כאן לחוש שמא יתן לו ונמצא תובעו פעם שנייה:

ד שטר הודיה שיצא ולא היה כתוב בו אמר לנו כתבו וחתמו ותנו לו. הרי זה כשר שחזקה היא שאילו לא אמר להם כתבו וחתמו ותנו לא היו נותנין. היה כתוב בשטר הודה פלוני בפנינו בית דין. אם אין כתוב בו שהיו שלשה או דברים ששומעין מכלל שהיו שלשה חוששין שמא שנים היו וטעו ודימו שההודיה בשנים הודיה בבית דין ולפיכך אין דנין בו דין שטר:

ה כבר בארנו שהודיה בבית דין או עדות בבית דין כמלוה הכתובה בשטר ולפיכך כותבין ונותנין לבעל דינו. במה דברים אמורים בשלא קבל את הדין עד ששלחו והביאוהו כמו שבארנו. אבל שנים שבאו לדין ותבע אחד מהן את חברו ואמר מנה לי בידך ואמר לו הנתבע הן יש לך בידי. בין שאמרו הדיינין חייב אתה ליתן לו בין שאמרו צא תן לו ויצא ואמר פרעתי נאמן וישבע היסת שפרעו. לפיכך אם התובע חזר לדיינים ואמר כתבו לי הודייתי אין כותבין לו שמא פרעו. וכן מי שנתחייב שבועה בבית דין ויצא ואמר נשבעתי נאמן ואין משביעין אותו שנשבע. היו העדים מעידין אותו שלא נשבע הוחזק כפרן לאותה שבועה ואינו נאמן לעולם לומר נשבעתי עד שיודה לו בעל דינו או יביא עדים שנשבע בפניהם:

ו שנים שבאו לדין ונתחייב האחד לשני ואמרו לו צא ותן לו ויצא וחזר ואמר פרעתי ועדים מעידים אותו שלא פרעו הוחזק כפרן לאותו ממון.

אמרו לו חייב אתה ליתן לו ויצא וחזר ואמר פרעתי ועדים מעידין אותו שלא פרעו לא הוחזק כפרן שזה נשמט מהן עד שיחקרו דינו. לפיכך אם חזר פעם אחרת וטען שפרעו זה הממון שנתחייב בו בפניהם ולא היו שם עדים שמכחישים אותו פעם שניה הרי זה נשבע היסת שפרעו ונפטר. לפיכך היו בקיאי הדעת שבספרד כשיודה הלוח או כשיתחייב שבועה בבית דין אומר לו בפני בית דין היו עלי עדים שלא יפרעני או שלא ישבע לי אלא בפני עדים:

ז מי שהודה בבית דין שאני חייב לזה התובע מנה ואחר כך אמר נזכרתי שפרעתי לו חובו זה שהודיתי בו והרי עדים. הרי זה עדות מועלת ועושין על פיהם שהרי לא הכחיש עדין ואינו כאומר לא לויתי מעולם:

ח יש לטוען בבית דין לחזור ולטעון טענה אחרת להכחיש הטענה הראשונה וסומכין על טענתו האחרונה. ואע"פ שלא נתן אמתלא לטענה הראשונה. ואע"פ שיצא מבית דין וחזר יש לחזור ולטעון ולהפך כל הטענות שירצה עד שיבאו עדים. אבל מאחר שיבאו עדים ויכחישו טענתו האחרונה שסמך עליה אינו יכול להשיאו לטענה אחרת אלא אם כן נתן אמתלא לטענה שסמך עליה. ויש במשמעה כמו שהשיא בזאת הטענה האחרת. והוא שלא יצא מבית דין. אבל אם יצא מבית דין אינו יכול לחזור ולטעון אחר שבאו עדים. שמא אנשים רעים למדוהו טענות של שקר וכן כל כיוצא בזה:

הלכות טוען ונטען - פרק שמיני

א כל המטלטלין בחזקת זה שהן תחת ידו. אע"פ שהביא התובע עדים שהמטלטלין הללו ידועין לו. כיצד בגד זה או כלי זה שבידך או שבתוך ביתך שלי הוא. או הפקדתיהו אצלך. או השאלתיהו לך. והרי העדים שהן יודעין אותו מקודם ברשותי. והנתבע אומר לא כי אלא אתה מכרתו לי או נתתו לי במתנה הרי זה הנתבע נשבע היסת ונפטר:

ב טען שהוא משכון בידו יכול לטעון עד כדי דמיו ונשבע בנקיטת חפץ ונוטל כמו שביארנו:

ג במה דברים אמורים בדברים שאינן עשויין להשאיל ולהשכיר. כגון בגדים ופירות וכלי תשמיש הבית ודברים של סחורה וכיוצא בהן. אבל דברים העשויין להשאיל ולהשכיר אף על פי שהן תחת ידו של זה ואע"פ שלא השאילו כלי זה ולא השכירו לו בעדים הרי הן בחזקת בעליהן. כיצד ראובן שהיה לו כלי העשוי להשאיל ולהשכיר ויש לו עדים שהוא ידוע לו והרי אותו הכלי תחת יד שמעון וראובן טוען שהוא שאול או שכור.

ושמעון טוען אתה מכרתו לי אתה נתת לי במתנה אתה משכנתו בידי אינו נאמן. אלא ראובן נוטל כליו ונשבע היסת על טענת שמעון. ואפילו מת שמעון הרי ראובן נוטל כליו. והורו הגאונים שישבע היסת שטוענין ליורש:

ז במה דברים אמורים כשהיה כלי זה נראה ועומד ביד שמעון. אבל אם ראובן טען ואמר לשמעון. כלי פלוני יש לי בידך ושכור הוא הוציאו אלי והרי יש לי עדים שהוא ידוע לי. ואמר לו שמעון אתה מכרתו לי אתה נתת לי במתנה נאמן ונשבע שמעון היסת ונפטר. מתוך שיכול לומר לא היו דברים מעולם ואין בידי כלום נאמן לומר שישנו אצלי ואתה מכרתו לי:

ח אין כל הדברים האלו אמורים אלא שהיה בעל הכלי טוען אני הפקדתיו אצלך או השאלתיהו אצלך. אבל אם טען שכלי זה היה שלי ונגנב או אבד או נגזל והביא עדים שהוא ידוע לו וזה שתחת ידו אומר איני יודע אבל אחרים מכרוהו לי או נתנוהו לי במתנה. אף על פי שהוא מדברים שעשויין להשאיל ולהשכיר מעמידין אותו ביד זה שהוא בידו ואינו נשבע כלל שהרי אין לו טוען:

י יצא לבעלים הראשונים חזקה מכליהן שנגנבו. ישבע זה בנקיטת חפץ כמה הוציא ויטול ויחזור הכלי לבעלים הראשונים כמו שבארנו בהלכות גניבה. טען אתה מכרתו לי או נתת לי במתנה. אע"פ שיצא לו שם גניבה אם לא היה מדברים העשויין להשאיל ולהשכיר הרי זה נשבע היסת ויעמוד הכלי בידו. מכאן אתה למד לכל מי שיש לו מטלטלין בידו אע"פ שיכול לומר שלקוחין הן בידי וישבע היסת ויפטר. אם אמר שלך הן אבל חייב אתה לי כך וכך ישבע בנקיטת חפץ ואחר כך יטול כדין כל הנשבעין ונוטלין:

י מי שהיו בידו דברים העשויין להשאיל ולהשכיר אע"פ שהודה ואמר לו יודע אני שהם שלך אבל פלוני מכרם לי או נתנם לי במתנה אין מוציאין אותן מידו. אפילו הביא זה עדים שהיו ידועין לו שאדם עשוי למכור את כליו:

כ טען זה עליו ואמר שאני השכרתים לך או השאלתים לך מוציאין אותן מידו. ואם היו מדברים שאינן עשויין להשאיל ולהשכיר הרי זה נשבע היסת שלא השאיל לו ולא השכיר לו אלא מפלוני לקח ויעמיד כליו בידו:

ט אל תטעה בין דברים העשויין להשאיל ולהשכיר לדברים שדרך להשאיל ולהשכיר כמו שטעו רבים וגדולים שכל הדברים ראויין להשאיל ודרך להשאיל אפילו חלוקו של אדם ומצעו ומטתו ראויין להשאיל. אבל דברים העשויין להשאיל ולהשכיר הם הכלים שבני אותה מדינה עושין אותן מתחלת עשייתן כדי להשאילן ולהשכירן וליטול שכון והרי הן

לבעליהן. כמו קרקע שאוכל פירותיה והגוף קיים כך אלו הכלים עיקר עשייתן כדי ליהנות בשכרן. כגון היורות הגדולות של נחשת שמבשלין בהן בבית המשתאות. וכגון כלי נחשת הטוח בזהב ששוכרין אותו לכלה להתקשט בו. שעשיית אלו הכלים אינן למכירת עצמן ולא להשתמש בהן בעל הבית בביתו אלא להשאילן לאחרים כדי ליהנות כנגדן או להשכירן וליטול שכרן. וכן אם היה לאדם משאר הכלים ויש לו עדים שהוא משכירו תמיד ומשאילו והוחזק לו שהוא להשאיל ולהשכיר הרי הן ככלים העשויין להשאיל ולהשכיר :

2 וכלי שהפסדו מרובה משכרו ובני אדם מקפידין עליו שלא ישאלוהו הרי הוא בחזקת שאינו עשוי להשאיל ולהשכיר כגון סכין של שחיטה. לפיכך אפילו באו בני אדם והעידו שהשאילו או השכירו זה אין מבטלין בהן חזקתן אלא הרי הן ככל הכלים. ראיה לדברינו שהרי רבא הוציא זוג שעושין בו הסרבל וספר הגדה בדברים העשויין להשאיל ולהשכיר. ולולי שנתברר לו בעדים שהן מדברים העשויים להשאיל לא הוציא מתחת ידי יתומים. הא שאר הזוגות ושאר הספרים אינן בכלל דין זה אע"פ שהן ראויין להשאיל ולהשכיר. ודבר זה עיקר גדול בדין והוא דבר של טעם שראוי לסמוך עליו ולדון בו וברור הוא למוצאי דעת וראוי לדיין לשום אותו לנגד עיניו ולא ילוז :

הלכות טוען ונטען - פרק תשיעי

א האומן אין לו חזקה בכלים שתחת ידו. אחד כלים העשויים להשאיל ולהשכיר ואחד שאר כלים. כיצד ראה כליו ביד האומן והביא עדים שהן יודעין שהכלי זה שלו והוא טוען ואומר לתקן נתתיו לך. והאומן אומר לא בא לידי אלא במכירה או מתנה. או שטען אתה נתתו לי אתה מכרתו לי אחר שבא לידי לתקנו. אף על פי שמסרו לו שלא בעדים בעל הכלי נאמן ומוציאין אותו מיד האומן וישבע בעל הבית היסת על טענתו. ויש גאונים שדנו אע"פ שלא הביא בעל הבית עדים שזה הכלי שלו הואיל וראה כליו ביד האומן והרי האומן מודה לו שהיה שלו ומכרו לו נאמן. אבל אם אמר לא היו דברים מעולם ושלי הוא הכלי נאמן האומן ונשבע היסת. ואם הביא בעל הבית עדים שהכלי הזה ידוע לו אין האומן נאמן. ודין זה פלא הוא בעיני :

ב לא ראה הכלי ביד האומן אלא טען ואמר כלי פלוני נתתיו לו לתקן והאומן אומר חזרת ומכרתו או נתתו לי האומן נשבע היסת ונפטר מתוך שיכול לומר לא היו דברים מעולם. . ואפילו מסרו לתקן בעדים האומן נאמן מתוך שיכול לומר החזרתי שהמפקיד אצל חבירו בעדים אינו צריך להחזיר לו בעדים. לפיכך נשבע האומן היסת ונפטר ואין מחייבין אותו

להוציא הכלי. ואם הוציאו הואיל ונראה הרי בעל הבית מביא עדים שהוא שלו ונוטלו אע"פ שמסרו לו בלא עדים כמו שבארנו. לפיכך אם טען האומן ואמר שתיים קצצת לי בשכרי ובעל הבית אומר לא קצצתי לך אלא אחת אם היה הכלי נראה בפניהם הואיל והאומן אין לו בו חזקה ואינו יכול לטעון שהוא לקוח בידו הרי בעל הבית נשבע בנקיטת חפץ על הקציצה כמו שבארנו בשכירות ונותן. ואם אין הכלי נראה בפניהם הואיל והאומן נאמן לומר לקוח הוא בידי יכול לטעון עד כדי דמיו ונשבע בנקיטת חפץ ונוטל כדרך כל הנשבעין ונוטלין כמו שבארנו :

ג אומן שירד מאומנותו ובן האומן הרי הן כשאר כל אדם ויש להן חזקה בכל המטלטלין כמו שבארנו :

ד מי שנכנס לביתו של חבירו בפני בעל הבית ויצא וכלים טמונין תחת כנפיו והעדים רואין אותו. ולאחר זמן תבעו בעל הבית ואמר לו החזר לי כלים שהשאלתיך והרי העדים והוא אומר לקוחין הן בידי אינו נאמן. ונשבע בעל הבית היסת על טענתו שלא מכרן ולא נתנן ויחזירו בית דין הכלים לבעל הבית. במה דברים אמורים בבעל הבית שאינו עשוי למכור את כליו. וזה שהוציא הכלים תחת כנפיו אין דרכו להצניע. ואותן הכלים אין דרך בני אדם להצניען. לפיכך חייב להחזיר לפי שלא הצניען אלא לכפור בהן. אבל בעל הבית העשוי למכור את כליו אע"פ שאין זה צנוע ואין דרך אותן הכלים להטמינן תחת הכנפים הרי זה נשבע היסת שהן לקוחין בידו. וכן אם יצא בהן מגולין בפני עדים אע"פ שאין בעל הבית עשוי למכור את כליו הרי זה נאמן לומר לקוחין הן בידי. שמא נצטרכו לו מעות ומכר ובלבד שלא יהיו מדברים העשויים להשאיל ולהשכיר. אבל דברים העשויין להשאיל ולהשכיר לעולם הן בחזקת בעליהן כמו שבארנו. ואע"פ שהוציאן מגולין ואע"פ שבעל הבית הזה עשוי למכור את כליו הואיל ויש לו עדים שזה הכלי עשוי להשאיל ולהשכיר בלבד ידוע הוא לו, מוציאין אותו מיד זה על כל פנים עד שיביא ראיה שמכרו לו או נתנו לו במתנה כדין קרקעות :

ה אפילו מת זה שהכלי תחת ידו מוציאין אותו מיד היורש בלא שבועה שכיון שאין לאביו לטעון שלקחו או שהוא משכון, כך אין זה יכול להשביעו. ואם טען היורש טענת ודאי ואמר בפני נתנו לאבי או מכרו לו הרי בעל הבית נשבע היסת כשאר כל הנשבעין. וכבר בארנו שיש מי שהורה שישבע בעל הבית היסת ואחר כך יחזיר כליו מיד היורש ואין דעתי נוטה לזה :

ו מי שלקח קרדום ואמר הריני הולך לגזור דקלו של פלוני שמכרו לי וכרת הדקל הרי זה בחזקתו. שאין אדם מעיז פניו וכורת אילן שאינו שלו. ואם טענו הבעלים שלא מכרוהו נשבע זה הכורת היסת שהוא שלו ונפטר. וכיון שנכרת הרי הוא כשאר כל המטלטלין. וכן היורד לשדה חבירו ואכל פירותיה שנה או שנתים והבעלים טוענין שזה ירד שלא

ברשות וגזלן הוא ואכל והרי העדים שאכל והיורד אומר ברשותך ירדתי לאכול פירותיה. הרי זה האוכל נאמן ונשבע היסת על כך חזקה היא שאין אדם מעיז פניו ואוכל פירות שאינן שלו. אע"פ שהקרקע בחזקת בעליהן אין הפירות בחזקת הבעלים. שאין אדם מוכר פירות שדהו בשטר כדי שנאמר לזה שאכל הבא שטרך. ואין צריך לומר שאם אכל פירותיה שנים רבות שמתוך שיכול לומר לקוחה היא בידי נאמן לומר לפירות ירדתי וישבע היסת:

ז שנים שהיו אוחזין בכלי אחד או שהיו רוכבין על גבי בהמה אחת. או שהיה אחד רוכב ואחד מנהיג או יושבין בצד ערמה של חטים ומונחות בסמטא או בחצר של שניהם זה אומר הכל שלי וזה אומר הכל שלי כל אחד משניהן נשבע בנקיטת חפץ שאין לו בזה הדבר פחות מחציו ויחלוקו. ושבועה זו תקנת חכמים היא כדי שלא יהיה כל אחד תופס בטליתו של חברו ונוטל בלא שבועה:

ח זה אומר כולה שלי וזה אומר חציה שלי האומר כולה שלי ישבע שאין לו בה פחות משלשה חלקים. והאומר חציה שלי ישבע שאין לו בה פחות מרביע. וזה נוטל שלשה חלקים וזה נוטל רביע מכאן אתה למד לכל הנשבעין ליטול בין שבועה קלה בין שבועה חמורה שאינו נשבע על מה שטוען אלא על מה שנוטל אע"פ שטוען יותר:

ט היו שנים אדוקין בטלית זה אומר כולה שלי וזה אומר כולה שלי. זה נוטל עד מקום שידו מגעת וזה נוטל עד מקום שידו מגעת והשאר חולקין בשוה אחר שנשבעין. ויש לכל אחד לגלגל על חברו שכל מה שנטל כדין נטל:

י היה זה אוחז בחוטין שבשפת הטלית וזה בחוטין שבשפת האחרת חולקין כלה בשוה אחר שנשבעין. וכל חלוקה האמורה כאן בדמים לא שיפסידו עצמו של כלי או של טלית או שימיתו הבהמה:

יא היה אוחז האחד את כולה וזה מתאבק עמו ונתלה בה הרי זה בחזקת האוחז את כולה:

יב באו שניהם אדוקין בה ושמטה האחד מיד חברו בפנינו ושתק השני אף על פי שחזר וצוח אין מוציאין אותה מידו כיון ששתק בתחלה הרי זה כמודה לו. חזר השני ותקפה מראשון אע"פ שהראשון (לא) צוח מתחלה ועד סוף חולקין:

יג באו שניהם אדוקין בטלית ואמרנו להם צאו וחלקו את דמיה יצאו וחזרו והרי היא תחת יד אחד מהן זה טוען הודה ונסתלק ממנה וזה טוען שמכרתיו לו או נתגבר עלי וחטפה המוציא מחבירו עליו הראיה. ואם לא הביא ראיה ישבע זה שהיא שלו ויפטר וכן כל כיוצא בזה:

הלכות טוען ונטען - פרק עשירי

א בהמה או חיה שאינה שמורה אלא מהלכת בכל מקום ורועה. אינה בחזקת זה שתפסה מאחר שהיא ידועה לבעלים. כיצד הביא התובע עדים שהבהמה הזאת ידועה לו וזה התופס טוען אתה נתתה לי אתה מכרתה לי אינו נאמן. שאין היותה תחת ידו ראייה שהרי היא הלכה מעצמה ונכנסה ברשותו. לפיכך אם לא הביא ראייה תחזור הבהמה לבעליה וישבע היסת על טענה זו:

ב היתה הבהמה שמורה או מסורה לרועה אף על פי שהביא זה עדים שהיא שלו הרי היא בחזקת זה שהיא תחת ידו ואם טען אתה מכרתה או נתתה לי ישבע התופס היסת שהיא שלו ויפטר:

ג לפיכך מי שתפס בהמת חבירו שהיתה שמורה או ביד רועה. והבעלים טוענין היא יצאת מעצמה ובאה אצלך או פקדון היא בידך או שאולה היא לך. והתופס אומר כן הוא אינה שלי אבל אתה חייב לי כך וכך או אתה משכנתה בידי על כך וכך או הזקת אותי נזק שאתה חייב לשלם כך וכך יכול לטעון עד כדי דמיה מתוך שיכול לומר לקוחה היא בידי וישבע בנקיטת חפץ ויטול:

ד וכן העבדים שיכולין להלך אינן בחזקת זה שהן תחת ידו אלא כיון שהביא הטוען עדים שזה ידוע שהוא עבדו והלה טוען אתה מכרתו לי אתה נתתו לי במתנה אינו נאמן ויחזור העבד לבעליו וישבע הטוען שלא מכר ולא נתן. הביא זה הנטען שתפס העבד עדים שיש לזה העבד אצלו שלש שנים רצופות מיום ליום והוא משתמש בו כדרך שהעבדים משמשין את רבן הואיל ולא מיחה בו בכל אלו השנים הרי זה נאמן ומעמידין אותו בידו אחר שישבע היסת שלקחו ממנו או נתנו לו במתנה. אבל עבד קטן שאינו יכול להלך על רגליו מפני קטנותו הרי הוא כשאר המטלטלין וכל מי שיהיה ברשותו הרי הוא בחזקתו והמוציא מחבירו עליו הראיה:

ה הטוען את חבירו ואמר בגד או בהמה או עבד זה שבידך שלי הוא או שאול או גזול או הפקדתיו אצלך או שכור לך. והנטען אמר לא כי אלא זה ממוני וירושתי והביא הטוען עדים שהעידו שהן יודעין שזה החפץ או העבד או הבהמה ידועה שהיא היתה לזה. חזר הנטען ואמר כן היה שלך אבל אתה נתתו לי או מכרתו לי וזה שאמרתי ירושתי לא שירשתי מאבותי אלא שהיא שלי כאילו ירשתי הרי זה נאמן ונשבע היסת שכבר ביארנו שיש לטוען לחזור לטעון דבר הנשמע:

ו ספינה וכיוצא בה שהיו שנים נחלקין עליה זה אומר כולה שלי וזה אומר כולה שלי ובאו לבית דין ואמר אחד תפסוה עד שאביא עדים אין תופסין אותה. ואם תפסוה בית דין והלך ולא מצא עדים ואמר הניחוה בינינו וכל המתגבר יטול כשהיה דינה מקדם אין שומעין להן ואין מוציאים אותה בית דין מידן עד שיביאו עדים או עד שידו זה לזה או יחלקו ברצונם ובשבועה כמו שביארנו :

הלכות טוען ונטען - פרק אחד עשר

א כל הקרקעות הידועות לבעליהן אע"פ שהן עתה תחת יד אחרים הרי הן בחזקת בעליהן. כיצד ראובן שהיה משתמש בחצר כדרך שהעם משתמשין בחצרותיהן. דר בה ומשכירה לאחרים ובונה וסותר. ואחר זמן בא שמעון וטען עליו ואמר לו חצר זו שתחת ידך שלי היא ושכורה היא בידך או שאולה. והשיבו ראובן שלך היתה ואתה מכרתה לי או נתתה לי במתנה. אם אין עדים לשמעון שהיתה ידועה לו נשבע ראובן היסת ויעמוד במקומו. אבל אם הביא שמעון עדים שחצר זו שלו היתה הרי היא בחזקת שמעון ואומרים לראובן הבא ראיה שמכרה לך או נתנה לך. ואם לא הביא ראיה מסלקין אותו ממנה ומחזיקין אותה לשמעון אע"פ שאין ראובן מודה לשמעון שהיא היתה שלו שהרי יש עדים לשמעון :

ב במה דברים אמורים שמצריכין ראובן להביא ראיה או יסתלק בשלא נשתמש בה זמן מרובה. אבל אם הביא עדים שאכל פירות קרקע שלש שנים רצופות ונהנה בכולה כדרך שנהנין כל אדם באותה קרקע. והוא שיהיה אפשר לבעלים הראשונים שידעו בזה שהחזיק ולא מיחו בו. מעמידין אותה ביד ראובן וישבע ראובן היסת שמכרה לו שמעון או נתנה לו ויפטר. מפני שאומרים לו לשמעון אם אמת אתה טוען שלא מכרת ולא נתת למה היה זה משתמש שנה אחר שנה בקרקעך ואין לך עליו לא שטר שכירות ולא שטר משכונה ולא מחית בו. טען ואמר מפני שלא הגיע אלי הדבר שהרי הייתי במדינה רחוקה אומרים אי אפשר שלא יגיע לידך הדבר בשלש שנים וכיון שהגיע לך היה לך למחות בפני עדים ותודיע אותם שפלוגי גזל אותי למחר אתבענו בדין הואיל ולא מחית אתה הפסדת על עצמך. לפיכך אם היתה מלחמה ושבוש דרכים בין המקום שהיה בו ראובן ובין המקום שהיה בו שמעון אפילו אכלה ראובן עשר שנים מוציאים אותה תחת ידו וחוזרת לשמעון מפני שיכול לומר לא ידעתי שזה משתמש בקרקעי :

ג הביא ראובן עדים שהיה שמעון בא בכל שנה ועומד במקום זה שלשים יום או פחות. אומרים לשמעון מפני מה לא מחית כשבאת אבדת זכותך. טען שמעון ואמר טרוד הייתי בשוק ולא ידעתי שזה בתוך חצרי הרי זו

טענה. שכל שלשים יום יהיה אדם טרוד בשוק. ואם עמד יותר משלשים יום ולא מיחה אבד את זכותו. ויראה לי שהדין זה אינו אלא בכפרים שהעם טרודין בשווקים שלהן:

ד ומפני מה אין אומרין לראובן אם אמת הדבר שמכר לך או נתן לך במתנה למה לא נזהרת בשטר שלך. מפני שאין אדם נזהר בשטרו והולך כל ימיו וחזקה שאין אדם נזהר בשטר אלא עד שלש שנים. וכיון שרואה שאין אדם ממחה בו שוב אינו נזהר:

ה הרי שמיחה שמעון במדינה רחוקה מפני מה לא יטעון ראובן ויאמר לא שמעתי שמיחה בי כדי שאזהר בשטר. מפני שאומר לו חברך יש לו חבר וחבירו יש לו חבר וחזקה שהגיע אליך הדבר וכיון שידעת שמיחה בך בתוך שלש שנים באמת היה לך שטר ולא נזהרת בו אתה הפסדת על עצמך:

ו לפיכך אם מיחה שמעון בפני עדים ואמר להם אל תוציאו דבר זה מפיכם אין זה מחאה. אבל אם אמרו העדים מעצמן אין דבר זה יוצא מפינו הרי גם זו מחאה. שהדבר שאין אדם מצווה עליו אומרו שלא בכוונה. וכן אם צוה לעדים ואמר להם אל תודיעוהו או שאמרו הן מעצמן אין אנו מודיעין אותו גם זו מחאה היא. אע"פ שאינן מודיעין אותו מודיעין הם לאחרים ודבר זה יגיע אליו:

ז כיצד המחאה אומר בפני שנים פלוני שהוא משתמש בחצרי או בשדי גזלן הוא ולעתיד אני תובע אותו בדין. וכן אם אמר להם שכורה היא בידו או משכונה. ואם יטעון עלי שמכרתי או נתתי אני תובע אותו בדין וכן כל כיוצא בזה הרי זו מחאה. אע"פ שלא מיחה במדינה זו שהחזיק בה זה. אבל אם אמר להן פלוני משתמש בחצרי גזלן הוא אין זו מחאה. שהרי ראובן אומר כשמעתי אמרתי שמא חרף אותי בלבד ולפיכך לא נזהרתי בשטרי:

ח מחאה בפני שנים מחאה וכותבין אע"פ שלא אמר להם כתובו. וכיון שמיחה בשנה ראשונה אינו צריך לחזור ולמחות בכל שנה ושנה. אבל צריך שלא יהיה בין מחאה למחאה שלש שנים גמורות. לפיכך צריך למחות בסוף כל שלש שנים. ואם מיחה ועמד שלש שנים גמורות ואחר כך מיחה אינה מחאה:

ט הביא ראובן עדים שזה שמעון בעל השדה קבץ פירות שדה זו ונתנם לי תעמוד השדה ביד ראובן ואפילו טען ששמעון מכרה לו או נתן לו היום שאילו לא מכר או נתן לא היה משמש את ראובן בשדה זו ונותן לו פירותיה:

י טען שמעון ואמר אמת היה הדבר ולפירות הורדתיו ושליו היו הפירות אבל הגוף לא מכרתי נאמן וחוזר לשמעון אלא אם כן אכלה ראובן בפניו שלש שנים ולא מיחה בו כמו שביארנו :

הלכות טוען ונטען - פרק שנים עשר

א שלש שנים שאמרנו מיום ליום אפילו היו חסרים יום אחד לא החזיק ומסלקין אותו ממנה. במה דברים אמורים בקרקעות שהן עושין פירות תמיד כגון הבתים והחצרות והבורות והשיחין והמערות והחנויות והפונדקות והמרחצאות והשובכות ובתי הבדין ושדה בית השלחין שמשקין אותם תמיד וזורעין בה ונוטעין והגנות והפרדסין. וכן עבדים המהלכין כמו שבארנו. אבל שדה הבעל שהיא שותה ממי גשמים בלבד ושדה אילן אינה מיום ליום אלא כיון שאכלו שלש תבואות ממין אחד הרי אלו כשלש שנים. כיצד היתה שדה תמרים וגדר שלש גדרות או שדה ענבים ובצר שלש בצירות או שדה זיתים ומסק שלש מסיקות הרי אלו כשלש שנים והחזיק. ואפילו היו האילנות רצופין ולא היה ביניהן הרחקה כראוי שהרי סופן ליבש הואיל ואוכלן שלש תבואות החזיק :

ב הביא עדים שהיה דר בחצר זו שלש שנים או ששכרה שלש שנים הרי זו חזקה. טען בעל החצר ואמר שמא לא שכן בה ביום ובלילה או שמא אלו שהשכירו להם לא שכנו בה ביום ובלילה הרי זו טענה. אומרים למחזיק או תביא עדים ששנים אלו גמורות ביום ובלילה או הסתלק. אפילו באו עדים ואמרו לנו השכיר ואנו דרנו בה ביום ובלילה וטען בעל השדה ואמר יביאו עדים שדרו בה ביום ובלילה. צריכין אלו השוכרין להביא ראיה שדרו בה תמיד. שזה הדבר תלוי בהן ואין תלוי בטענת המחזיק כדי שיעידו לו :

ג היה זה המחזיק או העדים שדרו בה מן הרוכלין המחזרין בעיירות וכיוצא בהן. טוענין אותו לכתחלה וכשיביא עדי חזקה אומר לו הבא עדים שהיית מחזיק בה ביום ובלילה. במה דברים אמורים בחצרות ובתים וכיוצא בהן שהן עשויות לדור בתוכן ביום ובלילה. אבל החנויות של תגרים וכיוצא בהן שאין דרין בהן אלא ביום כיון שדר בה שלש שנים ביום הרי זה חזקה :

ד שלש שנים שאמרנו צריך שיהיו רצופות זו אחר זו. הרי שהחזיק בשדה וזרעה שנה והובירה שנה וזרעה שנה והובירה שנה. אפילו עשה כן כמה שנים לא החזיק. היה דרכן של בני אותו המקום להוביר אע"פ שמקצתן זורעין שנה אחר שנה ומקצתן זורעין שנה ומובירין שנה הרי זה החזיק

שהרי הוא אומר לא הוברתי אותה אלא כדי שתעשה הרבה בשנת הזריעה :

ה שני שותפין שהחזיקו בשדה שש שנים האחד אכלה ראשונה ושלישית וחמישית. והשני אכלה שניה ורביעית וששית לא עלתה חזקה לאחד מהם. שהרי בעל הקרקע אומר כיון שלא ראיתי ולא שמעתי שהחזיק בה אדם אחד שנה אחר שנה מפני זה לא מחיתי. לפיכך אם כתבו אלו השותפין שטר ביניהן שישתמשו בה שנה אחר שנה כיון שעבר שלש שנים עלתה להן חזקה. שהשטר יש לו קול והואיל ולא מיחה אבד זכותו. והוא הדין לעבד שהחזיקו בו שנים ונשתמשו בו שנה אחר שנה אם כתבו שטר ביניהן הרי החזיקו :

ו אכלה שנה זה המחזיק ומכרה ואכלה הלוקח שנה ומכר ללוקח שני ואכלה שנה. אם מכרו זה לזה בשטר שלשתן מצטרפין והרי זו חזקה מפני שלא מיחה. ואם מכרו שלא בשטר אינה חזקה שהבעלים הראשונים אומרים כיון שלא עמד בה איש אחד שלש שנים לא הוצרכתי למחות :

ז אכלה האב שנה והבן שתים האב שנים והבן שנה האב שנה והבן שנה והלוקח מן הבן שנה הרי זו חזקה והוא שלקח בשטר :

ח אכלה בפני האב שהיה בעל השדה שנה ובפני בנו שתים. או בפני האב שתים ובפני הבן שנה. או בפני האב שנה ובפני בנו שנה ובפני לוקח מן הבן שנה. הרי זו חזקה. והוא שמכר הבן זו השדה בכלל שדותיו שהרי לא הכיר המחזיק שנמכרה ולפיכך לא נזהר בשטרו. אבל אם מכר הבן שדה זו בפני עצמה אין לך מחאה גדולה מזו :

ט נרה שנה אחר שנה אפילו כמה שנים הואיל ולא נהנה בה אינה חזקה. וכן אם פתח בה שבילי המים ופתח ושדד בלבד הואיל ולא אכל פירות אינה חזקה :

י זרעה ולא הרויח כלום אלא זרע כור ואסף כור לא החזיק שהרי לא נהנה :

יא אכלה שחת לא החזיק. ואם היה המקום דרכן לזרוע לשחת מפני שדמיו יקרין הרי זו חזקה :

יב אכלה ערלה שביעית וכלאים אף על פי שנהנה בעבירה הרי זו חזקה :

יג היה המקום שהחזיק בו סלע או חלמיש שאינו ראוי לזריעה צריך ליהנות בו בדבר הראוי לה כגון שישטח בו הפירות או יעמיד בו בהמה

וכיוצא בזה. ואם לא נהנה בו בכל אותן השלש שנים בדבר הראוי לו לא החזיק:

יד היה מעמיד בהמה במקום מסויים מחצר חבירו או שהיה מגדל שם תרנגולין או מעמיד שם תנור וכירים וריחים. או שנתן שם זבלו. בין שהעמיד שם מחיצה בין שלא העמיד. אם נשתמש בדברים אלו וכיוצא בהן שלש שנים ביום ובלילה וטען על בעל החצר ואמר אתה נתת לי מקום זה או מכרתו לי הרי זו חזקה:

טו שדה שהיא מוקפת גדר ובא זה שהחזיק בה וזרע חוץ לגדר ונהנה בכל מקום שאינו שמור. אע"פ שאכלו שנה אחר שנה לא עלתה לו חזקה. שהבעלים טוענין ואומרין כיון שראינו שזרע במקום מופקר אמרנו כל מה שזרע חית השדה תאכלנו ולפיכך לא מחיתי. והוא הדין לכל הזרע מקום שאינו שמור אלא רגל חיה ויד כל אדם מצויין בו:

טז אכלה כולה חוץ מבית רובע החזיק בכולה חוץ מאותו בית רובע שלא נהנה בו. אפילו היה חלמיש בתוך השדה הואיל ולא נשתמש בו כראוי לו אין לזה בו חזקה:

יז החזיק אחד באילנות ואכל פירותיהן ואחד החזיק בקרקע וזרעה ואכל פירותיה וכל אחד משניהם טוען שהכל שלי ואני לקחתי. זה שהחזיק באילנות ואכלן שלש שנים יש לו האילנות וקרקע שצריכין לו והוא כמלא האורה וסלו חוצה לכל אילן ואילן. וזה שהחזיק בקרקע יש לו שאר הקרקע:

יח וכן האוכל כל פירות אילן שלש שנים וטען על בעל האילן אתה מכרת לי אילן זה וקרקעו הרי זה יש לו קרקע כעובי האילן עד התהום:

יט שדה אילן שהיו בו שלשים אילנות בתוך בית שלש סאין ואכל עשרה בשנה ראשונה ועשרה בשנה שניה ועשרה בשנה שלישית הוחזק בכל. והוא שהיו עשרה שאכל מפוזרות בכל בית השלש סאין ולא הוציאו שאר האילנות פירות. אבל אם הוציאו שאר האילנות פירות ולא אכלן לא הוחזק אלא במה שאכל:

כ במה דברים אמורים בשאכל הוא מקצת הפירות ובזזו העם שאר הפירות. אבל אם מניח פירותיהן עליהן הואיל ואכל אילן מכאן ואילן מכאן מכל השדה החזיק בכל השדה אע"פ שלא אסף כל פירותיה:

הלכות טוען ונטען - פרק שלשה עשר

א ואלו שאין מעמידין הקרקע בידן אע"פ שאכלום שלש שנים האומנין והאריסין והאפוטרופין והשותפין והאיש בנכסי אשתו והאשה בנכסי בעלה. וכן בנכסי אביו. והאב בנכסי הבן. שכל אחד מאלו אין מקפידין זה על זה. לפיכך אין אכילתן ראייה אע"פ שלא מיחו בהן הבעלים אלא תחזור הקרקע לבעלים שהביאו ראייה שזאת הקרקע ידועה להן וישבע היסת שלא מכרו ושלא נתנו כמו שביארנו :

ב וכן ראשי גליות של אותו זמן והגזלן והעכו"ם אין אכילתן ראייה מפני שהן בעלי זרוע. וכן חרש שוטה וקטן אין אכילתן ראייה מפני שאין להם טענה כדי שתעמוד הקרקע בידן אלא תחזור לבעלים. וכן המחזיק בנכסיהן אין אכילתן ראייה :

ג כיצד אין מעמידין את הקרקע בידן. ראובן שאכל שדה שמעון שני חזקה והוא טען שהיא לקוחה בידו והביא שמעון עדים שהיא ידועה לו וכן הביא עדים שראובן ידוע שהוא שותפו או אריסו או אפוטרופוסו ומפני זה לא מיחה תחזור השדה לשמעון וישבע היסת שלא מכר ולא נתן והוא הדין לשארן. אבל אם לא הביא שמעון ראייה שראובן היה שותף או אריס אלא ראובן הודה מעצמו ואמר הן הוא שותפו ומכר לי. הואיל ואכל שני חזקה ויכול לומר לא היה שותפי מעולם הרי זה נאמן כשאר כל אדם :

ד האומנין כיצד. כגון שהיו בונין בה או מתקנין אותה שנים רבות ירדו מאומנותן אם אכלו אותן שלש שנים מאחר שירדו מאומנותן יש להן חזקה :

ה האריסין כיצד. כגון שהיה אריס לאביו של בעל השדה או לאנשי משפחתו שכיון שהוא אריס של בתי אבות אין ממחין הבעלים בידו. אבל אם זה הוא שנעשה אריס תחלה הואיל ואכלה כולה שני חזקה מעמידין אותה בידו. ואומרין לבעלים היאך אכל שנה אחר שנה ולא מחית בו :

ו אריס של בתי אבות שהוריד אריסין תחת ידו יש לו חזקה שאין מורידין אריסים אחרים לנכסי אדם והוא שותק. אבל אם חלק לאריסין אחרים שהיו בה אין לו חזקה שמא ממונה על האריסין עשו אותו. ואריס שירד מאריסותו ואכלה שלש שנים מאחר שירד החזיק :

ז האפוטרופוסין כיצד. בין שהיה אפוטרופוס על שדה זו בין על שאר נכסים בין שמינו אותם בית דין בין שמינה אותם אבי יתומים וגדלו היתומים והניחו אותן. בין שמינה אדם אפוטרופוס על הוצאתו והכנסתו הואיל והן משתמשין ברשות אין להן חזקה. עברו האפוטרופין ממינויין ואכלו שלש שנים אחר שעברו הרי זו חזקה :

ח השותפין כיצד. אם היה שותף בשדה זו ואין בה דין חלוקה אע"פ שאכל את כולה האחד מהן כמה שנים הרי היא בחזקת שניהם. ואם יש בה דין חלוקה ואכלה האחד כולה שני חזקה יש לו חזקה שהרי אומר לשותפו אם באמת שלא מכרת ולא נתת היאך אכלתי את כולה ואתה שותק ולא מחית כל שלש שנים. וכן האיש שאכל בנכסי אשתו שני חזקה אע"פ שהתנה עמה שאין לו פירות בנכסיה. ואפילו התנה עמה כשהיא ארוסה שלא יירשנה ואחר כך אכל ובנה והרס ועשה כל מה שעשה. וכן האשה שאכלה פירות בנכסי בעלה ונשתמשה בהן כחפצה כמה שנים. אע"פ שיחד לה שדה במזונותיה ואכלה שדות אחרות אין אכילתן ראייה. וכן הבן שהוא סומך על שלחנו של אביו ונחשב בכלל בני ביתו אם אכל נכסי אביו שני חזקה. וכן האב שאכל נכסי בן זה שהוא סומך עליו שני חזקה אין אכילתן ראייה:

ט ובן שפירש מאביו ואשה שנתגרשה אפילו ספק גירושין הרי הן כשאר כל אדם:

י ראשי גליות שהיו בימי חכמים לפי שהיה בהן כח לרדות את העם אין אכילתן ראייה. וכן אחר שהחזיק בנכסיהן אפילו אכל כמה שנים אין אכילתן ראייה לפי שאינן ממחין מפני שידן תקפה כל זמן שירצו מסלקין זה ממנה. אבל נשבעין היסת שלא מכרו ושלא נתנו. ואם הן החזיקו בנכסי אחר ואמר שלא מכר נשבע היסת שלא מכר להן ולא נתן להם:

יא הגזלן כיצד מי שהוחזק גזלן על שדה זו או מי שהוחזקו אבותיו שהן הורגין נפשות על עסקי ממון אע"פ שאכל שדה זו כמה שנים לא החזיק ותחזור שדה לבעלים:

הלכות טוען ונטען - פרק ארבעה עשר

א כל אלו שאין אכילתן ראייה אם הביאו עדים שמכרו להם הבעלים שדה זו או נתנוה להן במתנה ראייתן ראייה. חוץ מן הגזלן והבעל בנכסי אשתו. באי זה נכסים אמרו בנכסי צאן ברזל או בשדה שייחד לה בכתובתה ובשדה שכתב לה בכתובתה ובשדה שנתן לה בשום משלו אבל בנכסי מלוג יש לו ראייה כמו שבארנו בהלכות אישות:

ב כיצד הגזלן אין לו ראייה. כיון שהוחזק גזלן על שדה זו אע"פ שהביא ראייה שהודה הבעל בפני עדים שמכר לו שדה זו ולקח דמים והבעלים אומרים לא מכרנו לך אלא מפני היראה הודינו לו מוציאין את השדה מידו ואין לו כלום. ואם העידו העדים שבפניהם מנה לו כך וכך מוציאין

את השדה מיד הגזלן ומחזירין לו הבעלים את הדמים כמו שבארנו בהלכות גזלה :

ג בן האומן ובן האריס וכן האפוטרופוס שאכלו שדה זו שני חזקה. אם טענו שהבעלים מכרו להן או נתנו להן יש להן חזקה. ואם טענו שהיא ירושה להן מאביהם שאכלוה שני חזקה אין להן חזקה. ואם הביאו עדים שהודו הבעלים לאביהן שמכרוה להן או נתנוה מעמידין את השדה בידן :

ד בן הגזלן אע"פ שהביא ראיה שהודו הבעלים לאביו שמכר אינה ראיה כמו שבארנו. אבל בן בן הגזלן אפילו בא בטענת אביו יש לו חזקה בא בטענת אבי אביו אין לו חזקה :

ה העכו"ם אפילו אכלה כמה שנים אין אכילתו ראיה. ואם לא הביא שטר תחזור השדה לבעלים בלא שום שבועה שלא תקנו שבועת היסת אלא לישראל וישראל הבא מחמת העכו"ם הרי הוא כעכו"ם שאין אכילתו ראיה :

ו טען זה הישראל הבא מחמת העכו"ם ואמר בפני לקחה העכו"ם שמכר לי מזה הישראל המערער עלי הרי זה נאמן וישבע היסת על כך מתוך שיכול לומר אני לקחתיה ממך והרי אכלתיה שני חזקה יכול לומר מפלוני לקחתיה שבפני לקחה ממך :

ז אין מחזיקין בנכסי קטן ואפילו הגדיל. כיצד אכלה בפניו כשהוא קטן שנה אחת ושתיים אחר שהגדיל וטען אתה מכרת לי אתה נתת לי אין זה כלום עד שיאכל שלש שנים רצופות אחר שהגדיל :

ח מי שהחזיק בנכסי קטן שנים רבות וטען ואמר משכונה הן בידי ויש לי חובה עליהן כך וכך. הואיל ואילו רצה אמר לקוחים הן בידי נאמן שהרי אינה מוחזקת שהיה לאביו של זה והרי זה גובה משבחה מה שטען ותחזור ליתומים. אבל אם יצא עליה קול שהיא של יתומים אינו נאמן שהרי אין מחזיקין בנכסי קטן ותחזור השדה וכל הפירות שאכל ליתומים עד שיגדלו ויעשה עמהן דין :

ט אכלה שני חזקה בחיי אביהן מתוך שיכול לומר לקוחה היא בידי מאביהן נאמן לומר חוב יש לי על אביהן. וגובה אותו מן הפירות וגובהו שלא בשבועה מתוך שיכול לומר שלי הן :

י בורח שברח מחמת סכנת נפשות כגון שהיה המלך מבקש להמיתו. אין מחזיקין בנכסיו אפילו אכל המחזיק כמה שנים וטען שלקח אין אכילתו ראיה. ואין אומרים לבעל השדה למה לא מחית מפני שהוא מתעסק בנפשו. אבל הבורח מחמת ממון הרי הוא ככל אדם ואם לא מיחה מחזיקין בנכסיו :

יא מחזיקין בנכסי אשת איש. כיצד אכלה מקצת שני חזקה בחיי הבעל ושלוש שנים אחר מיתת הבעל. וטען ואמר מכרתה לי את ובעליך מעמידין אותה בידו מתוך שיכול לומר ממך לקחתיה אחר מות בעליך שהרי אכלה שני חזקה אחר מיתת הבעל ולא מיחת בו. אבל אם אכלה בחיי בעלה כמה שנים ולא אכלה שני חזקה אחר מיתת בעלה אין לו חזקה:

יב כל חזקה שאין עמה טענה אינה חזקה. כיצד הרי שאכל פירות שדה זו כמה שנים ובא המערער ואמר לו מאין לך שדה זו שלי הוא השיבו ואמר לו איני יודע של מי היא וכיון שלא אמר לי אדם כלום ירדתי לתוכה. אין זו חזקה שהרי לא טען שלקחה ולא שנתנה לו ולא שירשה. ואע"פ שלא טען אין מוציאים אותה מידו עד שיביא זה המערער עדים שהיא שלו. הביא עדים תחזור לו השדה ומוציאים מזה כל הפירות שאכל ואין פותחין לזה המחזיק תחלה ואין אומרים שמא שטר היה לך ואבד עד שיטעון מעצמו ואם לא טען יחזיר כל הפירות שאכל. וכן האוכל שני חזקה מחמת שיש שטר בידו ונמצא השטר בטל בטלה החזקה ותחזור השדה עם כל הפירות לבעלים:

יג הבא מחמת ירושה צריך להביא ראיה שדר אביו בשדה זו או נשתמש בה אפילו יום אחד וכיון שאכלה הוא שלש שנים מחמת אביו מעמידין אותה בידו. אבל אם לא הביא ראיה שדר בה אביו כלל תחזור השדה וכל הפירות למערער שיש לו עדים שהוא שלו. שהרי אינו טוען עליו שמכר או נתן לו ולא נודעה קרקע זו לאבותיו. הביא ראיה שנראה בה אביו אינה כלום שמא בא לבקר אותה ולא קנאה. אלא צריך להביא ראיה שדר אביו בה אפילו יום אחד:

יד הרי שאכל שדה זו שנים רבות ובא המערער ואמר לו מה לך ולשדה זו הודה ואמר לו יודע אני שהיתה שלך אבל פלוני מכרה לי והוא לקחה ממך. ואמר לו המערער פלוני שמכר לך גזלן הוא. הואיל והודה שהוא שלו ושלא לקחה ממנו תחזור השדה וכל הפירות למערער אע"פ שאין לזה המערער עדים שהיא שלו וכן כל כיוצא בזה. הביא זה המחזיק עדים שפלוני שמכר לו דר בה אפילו יום אחד או שאמר לו בפני לקח ממך ואחר כך מכרה לי. מעמידין אותה בידו שהרי יש לו טענה עם חזקתו ואילו רצה טען ואמר ממך לקחתיה שהרי יש לו שני חזקה:

הלכות טוען ונטען - פרק חמשה עשר

א מי שערער על שדה זו והביא עדים שהיא ידועה לו והביא זה שבתוכה שטר שלקחה ממנו והביא עדים שאכלה שני חזקה. אומרים לו בתחלה

קיים שטרך. אם נתקיים הרי טוב וידון בשטר. ואם אי אפשר לו לקיימו סומכין על עדי חזקה וישבע היסת שלקחה :

ב עדי החזקה שהעיד אחד משניהם שאכלה חטים שני חזקה והשני העיד שאכלה שעורים עדותן קיימת שאין העד מדקדק בזה. העיד האחד שאכלה זה שנה ראשונה שלישית וחמישית והשני מעיד שאכלה שניה ורביעית וששית אין עדותן מצטרפת. שבשנה שמעיד בה זה לא העיד בה זה ותחזור הקרקע והפירות :

ג מי שירד לשדה בחזקת שהוא יורש ואכל פירותיה ונמצא יורש אחר שהוא קרוב ממנו וראוי ליורשה בין שנמצא בעדים בין שהודה לו זה שירד תחלה חייב להחזיר כל הפירות שאכל :

ד שנים שהיו עוררין על השדה זה אומר שלי וזה אומר שלי ואין לאחד מהן ראיה. או שהביא כל אחד מהם עדים שהיא שלו או של אבותיו או שהביא כל אחד משניהם עדים שאכלה שני חזקה. והשנים שהעידו בהן אלו הן השנים עצמן שהעידו בהן אלו. מניחין אותה בידיהן וכל המתגבר ירד בה ויהיה האחר מוציא מידו ועליו הראיה. ואם בא שלישי ותקף עליהן וירד לתוכה מסלקין אותו ממנה :

ה הביא האחד עדים שהיא של אבותיו ושאכלה שני חזקה והרי היא תחת ידו. והביא האחר עדים שאכלה שני חזקה והרי היא תחת ידו. נמצאת עדות החזקה של שניהם מוכחשת. מעמידין אותה ביד זה שהעידו עליו עדי החזקה שהיא של אבותיו ומורידין אותו לתוכה. חזר השני והביא אף הוא עדים שהיא של אבותיו שהרי נמצאת גם עדות זו מוכחשת. חוזרין בית דין ומסלקין ממנה אף הראשון ומניחין אותה ביד שניהם וכל המתגבר ירד בה :

ו זה אומר של אבותי וזה אומר של אבותי זה הביא עדים שהיא של אבותיו וזה הביא עדים שאכלה שני חזקה תחזור לזה שהביא עדים שהיא של אבותיו ויחזיר הפירות שאכל. שהרי לא טען כלום ואין אכילתו ראיה שכל חזקה שאין עמה טענה על הבעלים אינה כלום. חזר זה המחזיק ואמר כן של אבותיך היתה ואתה מכרתה לי וזה שטענתי תחלה שהיא של אבותי כלומר שאני סומך עליה והרי היא שלי כשל אבותי. או שאמר של אבותי שלקחתי מאבותיך הרי זו טענה נכונה שהרי נתן אמתלא לדבריו הראשונים ומעמידין אותה בידו. ואם טען בתחלה ואמר של אבותי ולא של אבותיך אין שומעין לו בטענה זו האחרת וכן כל כיוצא בזה :

ז ראובן שהיה בתוך שדה ובא שמעון וערער עליו ואמר ראובן שדה זו מלוי קנייתיה ואכלתי אותה שני חזקה אמר לו שמעון והלא שטר זה מקויים בידי שאני לקחתיה מלוי מהיום ארבע שנים חזר ראובן ואמר

וכי תעלה על דעתך ששלש שנים בלבד יש לי משקניתיה שנים רבות יש לי משלקחתייה ואני קדמתיך. הרי טענת ראובן טענה. שאדם קורא לשנים רבות שני חזקה. לפיכך אם הביא ראובן עדים שאכלה שבע שנים שנמצא שאכל שני חזקה קודם שלקחה שמעון מעמידין אותה בידו. אבל אם אכלה פחות משבע שנים תחזור לשמעון שאין לך מחאה גדולה מזו שהרי מכרה קודם שהחזיק ראובן:

ח זה אומר של אבותי והביא עדים וזה אומר של אבותי ואין לו עדים. תחזור לזה שהביא עדים ומוציאין מזה כל פירות שהודה בהן שאכלן אע"פ שאין עליו עדים שאכל. שהרי הוא אומר שמחמת אבותיו אכל והרי העדים שהיה של אבותיו של זה הטוען וכן כל כיוצא בזה:

ט הביא המערער עדים שזו השדה שלו וזה שבתוכה טוען ממך לקחתייה והרי שטרי והוציא שטר מקויים טען המערער שהוא מזוייף והודה בעל השטר ואמר כן הוא אבל היה לי שטר כשר ואבד ולקחתי זה שבידי כדי לאיים עליו שיודה שמכר לי באמת. הואיל ואילו רצה היה אומר בשטרו שהרי מקויים הוא הרי זה נאמן ואין מוציאין את השדה מתחת ידו וישבע היסת:

י הביא המערער עדים שזו השדה שלו וזה שבתוכה טוען ממך לקחתייה ואכלתייה שני חזקה והביא עדים שאכלה שני חזקה טען המערער ואמר היאך תטעון שלקחת ממני היום שלש שנים ובאותו הזמן לא הייתי במדינה זו. מצריכין זה שבתוכה להביא ראיה שזה פלוני שמערער היה עמו במדינה בזמן הזה שטוען שמכר לו בו אפילו יום אחד כדי שיהיה אפשר שימכור ואם לא הביא מסלקין אותו:

יא מי שהלך למדינת הים ואבדה דרך שדהו בין שהיו ארבע השדות המקיפות אותה לארבעה אנשים בין שהיו הארבע שדות קנויות מאחד הרי כל אחד מהן דוחהו ואומר שמא דרך שלך על חברי הוא. לפיכך יקנה לו דרך במאה מנה או יפרח באויר. וכן אם היו ארבע השדות לאיש אחד שקנה אותן מארבעה אין לו עליו דרך שהרי אומר לו עתה אם אחזיר לכל אחד שטרו אין אתה יכול לעבור על אחד מהן ואני קניתי מכל אחד מהן כל זכות שיש לו. אבל אם היה בעל ארבע שדות המקיפו איש אחד והוא בעל המצר שלה מתחלה ועד סוף הרי זה אומר לו מכל מקום דרכי עליך וילך לו בקצרה באי זו שדה שירצה בעל השדה וכן כל כיוצא בזה. ואם החזיק בדרך ואומר זו היא דרכי אין מסלקין אותו ממנה אלא בראיה ברורה:

א ראובן שמכר לשמעון שדה והיה לוי מעדי השטר ובא לוי לערער על השדה ולטעון שראובן גזל אותה ממנו. אין שומעין לו ואין משגיחין על ראיות שיביא על אותה שדה והרי אבד כל זכותו שאומר לו היאך תעיד על המכר ותבא ותערער. וכן אם העיד לוי בשטר שכתוב בו השדה פלוני של ראובן מצד מזרח או מערב הואיל ועשה השדה סימן לאחר והעיד בשטר אבד את זכותו ואינו יכול לחזור ולערער שאומרים לו היאך תעיד בשטר זה שכתוב בו השדה הזאת מצד פלוני ותחזור ותערער עליה :

ב טען העד ואמר תלם אחד הוא שעשיתי סימן ולא כל השדה ואותו התלם הסמוך למצר בלבד הוא של ראובן הרי זה טענה הנשמעת ויש לו לערער על כל השדה חוץ מאותו התלם. ואין כל הדברים אמורים אלא באחד מעדי השטר שבא לערער. אבל הדיין שקיים השטר יש לו לערער מפני שיכול לטעון ולומר לא ידעתי מה היה כתוב בשטר מפני שיש לדיינין לקיים השטר אע"פ שלא קראוהו. אבל העדים אין חותמין על השטר אלא אם כן קראוהו כולו וידקדקו בו :

ג בא שמעון ונמלך בלוי ואמר לו הריני קונה שדה פלונית מראובן ובעצתך אקנה אותה. אמר לו לוי לך וקנה אותה טובה היא. יש לו ללוי לערער עליה ולא איבד זכותו שהרי לא עשה מעשה ויש לו לומר רצוני היה שתצא מתחת יד ראובן שהוא אלם כדי שאתבענה בדין ואקח שדי :

ד ראובן שערער על שמעון ושמעון אמר איני יודע מה אתה סח אלא שדה זו מלוי לקחתיה והרי עדים שאכלתיה שני חזקה. אמר לו ראובן והלא עדים יש לי שבערב באת אלי ואמרת לי מכור לי שדה זו אין זו ראיה. ויש לו לשמעון לומר רציתי לקנות ממך כדי שלא תערער ולא תטריחני בדין אע"פ שאיני יודע אם היה שלך או אינה. וכן כל כיוצא בזה. ואם לא טען שמעון טענה זו אין טוענין לו :

ה ראובן שערער והביא עדים ששדה זו שלו ושמעון שבתוכה טוען אתה מכרתה לי ואכלתיה שני חזקה. וראובן אמר בגזל אכלת. בין שלא היו עדים שאכל כלל בין שהיה שם עד אחד שאכלה שלש שנים אינו חייב להחזיר הפירות שאכל שהרי הוא אומר שלי אכלתי ואין עליו עדים שמחייבין אותו בפירות שהרי מעצמו הודה. וזה העד שהעיד שאכלה שלש שנים ליפות כחו של אוכל הוא בא ואילו היה עמו אחר היתה השדה עומדת בידו. לפיכך ישבע ראובן היסת שלא מכר ותחזור לו השדה וישבע שמעון היסת שאינו חייב לו כלום בפירות שאכל ויפטר :

ו היו שני עדים מעידים על שמעון שאכלה פחות משני חזקה יחזיר כל הפירות שאכל ואפילו היה עד אחד חייב להחזיר על פיו שהרי אינו מכחיש העד אלא אומר אמת העיד ואכלתי שתי שנים ושלי אכלתי. נמצא מחוייב שבועה ואינו יכול להשבע ומשלים :

ז כל המחוייב להחזיר הפירות אם לא היו ידועין ואין בית דין יכולין לשער אותן כשער הבתים וכיוצא בהן שהוא ידוע. אלא היו פירות אילן או פירות שדה שאינן ידועין הואיל ואין כאן טענה ודאית ישלם מה שיודה בו שאכלו. ומחרימין על מי שאכל יותר ולא ישלם:

ח כל המחזיר קרקע מתחת ידו אם השכירה לאחרים כשהיה מחזיק בה והיו השוכרין קיימין מוציאין מהן השכר פעם שנייה ונותנין לבעל הקרקע וחוזרין ותובעין זה שהשכיר להם מקום שאינו שלו:

ט אסור לאדם לטעון טענת שקר כדי לעות הדין או כדי לעכבו. כיצד היה נושה בחבירו מנה לא יטעננו מאתים כדי שיודה במנה ויתחייב שבועה. היה נושה מנה וטענו מאתים לא יאמר אכפור הכל בבית דין ואודה לו במנה ביני לבינו כדי שלא אתחייב לו שבועה:

י היו שלשה נושין מנה באחד וכפר בהן לא יהיה אחד תובע ושנים מעידים וכשיוציאו ממנו יחלוקו. ועל דברים אלו וכיוצא בהן הזהיר הכתוב ואמר מדבר שקר תרחק: סליקו להו הלכות טוען ונטען בס"ד

הלכות נחלות

מצות עשה אחת והיא דין סדר נחלות: וביאור מצוה זו בפרקים אלו:

הלכות - נחלות - פרק ראשון

א סדר נחלות כך היא. מי שמת יירשוהו בניו והם קודמין לכל. והזכרים קודמין לנקבות:

ב בכל מקום אין לנקבה עם הזכר ירושה. אם אין לו בנים יירשנו אביו. ואין האם יורשת את בניה ודבר זה מפי הקבלה:

ג וכל הקודם בנחלה יוצאי ירכו קודמין. לפיכך מי שמת בין איש בין אשה אם הניח בן יורש הכל. לא נמצא לו בן לעולם מעיינין בזרעו של בן אם נמצא לבנו זרע בין זכרים בין נקבות אפילו בת בת בנו עד סוף העולם היא תירש את הכל. לא נמצא לו זרע בן חוזרין אצל הבת היתה

לו בת תירש את הכל לא נמצאת לו בת בעולם מעיינין על זרע הבת. אם נמצא לה זרע בין זכרים בין נקבות עד סוף העולם הוא יורש הכל. לא נמצא לה זרע בת חוזר הירושה לאביו. לא היה אביו קיים מעיינין על זרע האב שהן אחי המת. נמצא לו אח או זרע אח יורש את הכל ואם לאו חוזרין אצל אחות. נמצאת לו אחות או זרעה יורש הכל. ואם לא נמצאת לו זרע אחים ולא זרע אחות הואיל ואין לאב זרע תחזור הירושה לאבי האב. לא היה אבי האב קיים מעיינין על זרע של אבי האב שהן אחי אביו של מת והזכרים קודמין לנקבות וזרען של זכרים קודמין לנקבות כמו שהיה הדין בזרעו של מת עצמו. לא נמצאו אחים לאביו לא הם ולא זרען תחזור הירושה לאבי האב. ועל הדרך הזאת נחלה ממשמשת והולכת עד ראובן. נמצאת אומר הבן קודם לבת וכל יוצאי ירכו של בן קודמין לבת והבת קודמת לאבי אביה וכל יוצאי ירכה קודמין לאבי אביה. ואבי המת קודם לאחי המת מפני שהם יוצאי ירכו והאח קודם לאחות. וכל יוצאי ירכו של אח קודמין לאחות. ואחות קודמת לאבי אביה. וכל יוצאי ירכה קודמין לאבי אביה. אבי האב קודם לאחי האב של מת ואחי אביו קודמין לאחות אביו וכל יוצאי ירכו של אחי אביו קודמין לאחות אביו אביו קודמת לאבי אביו של מת. וכן כל יוצאי ירכה של אחות אביו קודמין לאבי אביו. ועל דרך זו הולך ועולה עד ראש הדורות. לפיכך אין לך אדם מישראל שאין לו יורשין :

ד מי שמת והניח בת ובת הבן ואפילו בת בת הבן עד סוף כמה דורות היא קודמת ותירש הכל ואין לבת כלום. והוא הדין לבת האח עם האחות ולבת בן אחי אביו עם אחות אביו וכן כל כיוצא בהן :

ה מי שהיו לו שני בנים ומתו השני בנים בחייו והניח הבן האחד שלשה בנים והניח הבן השני בת אחת ואחר כך מת הזקן נמצאו שלשת בני בניו יורשין חצי הנחלה ובת בנו יורשת החצי שכל אחד ואחד מהן יורש חלק אביו ועל דרך זו חולקין בני האחים ובני אחי האב עד ראש הדורות :

ו משפחת האם אינה קרויה משפחה ואין ירושה אלא למשפחת האב. לפיכך האחים מן האם אין יורשין זה את זה ואחין מן האב יורשין זה את זה. ואחד אחיו שהוא מאביו בלבד או אחיו מאביו ומאמו :

ז כל הקרובין בעבירה יורשין ככשרים. כיצד כגון שהיה לו בן ממזר או אח ממזר הרי אלו כשאר בנים וכשאר אחים לנחלה. אבל בנו מן השפחה או מן הנכרית אינו בן לדבר מן הדברים ואינו יורש כלל :

ח האשה אינה יורשת בעלה כלל והבעל יורש את כל נכסי אשתו מדברי סופרים והוא קודם לכל בירושתה אע"פ שהיא אסורה עליו. כגון אלמנה לכהן גדול גרושה וחלוצה לכהן הדיוט ואע"פ שהיא קטנה ואע"פ שהבעל חרש הוא יורש את אשתו :

ט כבר ביארנו בהלכות אישות שאין הבעל יורש את אשתו עד שתכנס ברשותו ושאלו הפקח יורש את החרשת שנשאת כשהיא חרשת אפילו נתפקחה. ושם בארנו שהוא יורש את נכסי אשתו שבאו לירושתה והוחזקו בין נכסים שהכניסה לו בנדונייתה. בין נכסים שלא הכניסה לו. ומי שנתגרשה ספק גירושין ומתה אין הבעל יורשה:

י בעל שנשא קטנה שאינה צריכה מיאון אינו יורשה שהרי אין כאן שום אישות. וכן שוטה שנשא פקחת או פקח שנשא שוטה אינו יורשה שהרי לא תקנו חכמים להן נשואין:

יא בעל שמתה אשתו ואחר כך מת אביה או אחיה או אחד מן המורשין אותה אין הבעל יורש אותן. אלא יורש אותן זרעה אם היה לה זרע או תחזור הירושה למשפחת בית אביה. שאין הבעל יורש נכסים הראויין לבא לאחר מכאן אלא לנכסים שכבר באו לירושה קודם שתמות:

יב וכן אין הבעל יורש את אשתו והוא בקבר כשאר היורשין של משפחת האב. כיצד בעל שמת ואחר כך מתה אשתו אין אומרין הואיל והבעל היה קודם לכל אדם בירושתה כך יורשי הבעל יקדמו לשאר יורשי האשה אלא יורשי האשה ממשפחת בית אביה הם היורשים אותה אם מתה אחר בעלה:

יג וכן אין הבן יורש את אמו בקבר כדי להנחיל לאחיו מאביו. כיצד מי שמת ואחר כך מתה אמו אין אומרין הואיל ואילו היה הבן קיים היה קודם אף יורשין של בן קודמין ליורשיה של אשה זו ונמצאו אחיו מאביו יורשין את אמו של זה אחר מותו של זה. אלא זרע בנה הוא שיירשנה אם היה לו זרע ואם אין לו זרע תחזור ירושתה למשפחת בית אביה. אבל אם מתה האם תחלה ואחר כך מת הבן אפילו היה קטן בן יומו ולא כלו לו חדשיו הואיל וחיה אחר אמו שעה אחת ומת הרי זה נוכל את אמו ומנחיל הנחלה ליורשיו ממשפחת אביו:

הלכות נחלות - פרק שני

א הבכור נוטל פי שנים בנכסי אביו שנאמר **(דברים כא-יז)** "לתת לו פי שנים". כיצד הניח חמשה בנים ואחד מהן בכור הבכור נוטל שליש הממון וכל אחד מהארבעה פשוטים נוטל שתות. הניח תשעה בנים הרי **(האחד)** הבכור נוטל חמישית וכל אחד מן השמונה פשוטים נוטל עשירית וכן על החלוקה הזאת חולקין לעולם:

ב בכור שנולד אחר מיתת אביו אינו נוטל פי שנים. שנאמר [\(דברים כא-טז\)](#) "והיה ביום הנחילו את בניו" וגו' [\(דברים כא-יז\)](#) "כי את הבכור בן השנואה יכיר". ואם יצאת פדחתו בחיי אביו אף על פי שלא יצא כל ראשו לאויר העולם אלא לאחר מיתת אביו הרי זה נוטל פי שנים :

ג בכור שנקרע ונמצא זכר אינו נוטל פי שנים ופשוט שנקרע ונמצא זכר אינו ממעט בחלק בכורה שנאמר [\(דברים כא-טז\)](#) "וילדו לו בנים" עד שיהיה בן משעת לידה :

ד כיצד אינו ממעט בחלק בכורה. הרי שהיה לו בן בכור ושני פשוטים וזה הטומטום שנקרע ונמצא זכר. הבכור נוטל רביע הממון בחלק הבכורה וכאילו אין עמו אלא שני הפשוטים בלבד. וחצי ורביע הנשאר חולקין אותו שני הפשוטין עם הנקרע ועם הבכור בשוה :

ה קטן בן יום אחד ממעט בחלק בכורה אבל לא העובר. ובן שנולד אחר מיתת אביו אינו ממעט בחלק בכורה :

ו בן שנסתפק לנו אם הוא בכור או פשוט כגון שנתערב עם אחר אינו נוטל פי שנים. וכיצד עושין אם הוכרו ולבסוף נתערבו כותבין הרשאה זה לזה ונוטלין חלק בכורה עם אחיהם. ואם לא הוכרו כגון שילדו במחבואה אחת אין כותבין הרשאה ואין כאן חלק בכורה :

ז מי שהיו לו שני בנים בכור ופשוט ומתו שניהם בחייו והניחו בנים. הבכור הניח בת והפשוט הניח בן. הרי בן הפשוט יורש בנכסי הזקן שליש שהוא חלק אביו. ובת הבכור יורשת שני שלישים שהוא חלק אביה. וכן הדין בבני האחין ובני אחי האב ובכל היורשין אם היה אבי אחד מן היורשים בכור נוטל חלק בכורה שלו זה היורש מחמתו :

ח אין הבכור נוטל פי שנים בנכסי האם. כיצד בכור ופשוט שירשו אמן חולקין בשוה בין שהיה בכור לנחלה בין שהיה פטר רחם :

ט בכור לנחלה הוא הנולד לאב ראשון שנאמר [\(דברים כא-יז\)](#) "כי הוא ראשית אונו". ואין משגיחין על האם אפילו ילדה כמה בנים הואיל וזה ראשון לאביו יורש פי שנים :

י הבא אחר נפלים אע"פ שיצא ראש הנפל כשהוא חי הבא אחריו בכור לנחלה. וכן בן תשעה שיצא ראשו מת הבא אחריו בכור לנחלה שזה שנאמר [\(דברים כא-יז\)](#) "ראשית אונו" הוא שלא נולד לו קודם לזה ולד שיצא חי לאויר העולם. לפיכך בן תשעה שהוציא רוב ראשו חי הבא אחריו אינו בכור :

יא יוצא דופן והבא אחריו שניהן אינן בכורים. הראשון לפי שלא נולד ונאמר [\(דברים כא-טו\)](#) "וילדו לו בנים" והשני שהרי קדמו אחר:

יב היו לו בנים כשהיה עכו"ם ונתגייר אין לו בכור לנחלה. אבל ישראל שהיה לו בן מן השפחה ומן העכו"ם הואיל ואינו קרוי בנו הבא לו אחריו מן הישראלית בכור לנחלה ונוטל פי שנים:

יג היה הבכור ממזר נוטל פי שנים שנאמר [\(דברים כא-יז\)](#) "כי את הבכור בן השנואה יכיר" זו ששנואה בנישואיה ואין צריך לומר אם היה בן גרושה או בן חלוצה:

יד שלשה נאמנין על הבכור. חיה ואמו ואביו. חיה מיד שאם אמרה זה יצא ראשון נאמנת. אמו כל שבעת ימי הלידה נאמנת לומר זהו הבכור. אביו לעולם אפילו אמר האב על מי שלא הוחזק בנו כלל הוא בני ובכורי הוא נאמן. וכן אם אמר על המוחזק לנו שהוא בכורו אינו בכור נאמן:

טו האב שנשתתק בודקין אותו כדרך שבודקין לגיטין. אם רמז או כתב שזה בנו בכורו הרי זה נוטל פי שנים:

טז העידו עדים שהן שמעו אביו של זה אומר דברים כך וכך שהרי אותן הדברים יודע מכללן שזה בנו בכורו. הרי זה נוטל פי שנים אע"פ שלא אמר האב בפירוש זה בני בכורי:

יז שמעו מן האב שאמר זה בני בכור אינו נוטל פי שנים בעדות זו שמא בכור לאמו הוא ולזה נתכוון האב עד שיאמר בני בכורי:

הלכות נחלות - פרק שלישי

א אין הבכור נוטל פי שנים בנכסים הראויין לבא לאחר מיתת אביו אלא בנכסים המוחזקין לאביו שבאו לרשותו שנאמר [\(דברים כא-יז\)](#) "בכל אשר ימצא לו". כיצד אחד ממורישי אביו שמת לאחר מיתת אביו הבכור והפשוט יורשין כאחד. וכן אם היתה לאביו מלוה או היתה לו ספינה בים יורשין כאחד:

ב הניח להם פרה מושכרת או מוחכרת או שהיתה רועה באפר וילדה הבכור נוטל בה ובולדה פי שנים:

ג שחט אחד ממכירי אביו בהמה ואחר כך מת אביו נוטל פי שנים במתנות של אותה בהמה :

ד אין הבכור נוטל פי שנים בשבח ששבחו נכסים לאחר מיתת אביו אלא מעלה אותו השבח בדמים ונותן היתר לפשוט. והוא שישתנו הנכסים כגון כרמל שנעשו שבלים וכפניות שנעשו תמרים. אבל שבחו מחמת עצמן ולא נשתנו כגון אילן קטן שגדל ועבה וארץ שהעלתה שרטון הרי זה נוטל בשבח פי שנים. ואם מחמת הוצאה השביח אינו נוטל :

ה אין הבכור נוטל פי שנים במלוה אע"פ שהוא בשטר אע"ג שגבו קרקע בחוב אביהם. היה לאב מלוה ביד הבכור הרי זה ספק אם נוטל בה פי שנים הואיל וישנה תחת ידו. או לא יטול הואיל ומחמת אביו יירשנה ועדיין לא באה לידו של אביו. לפיכך יטול ממנה חצי חלק בכורה :

ו בכור שמכר חלק בכורה קודם חלוקה ממכרו קיים מפני שיש לבכור חלק בכורה קודם חלוקה. לפיכך אם חלק עם אחיו קודם במקצת נכסים בין בקרקע בין במטלטלין ונטל חלק כפשוט ויתר בכל הנכסים אינו נוטל בשארן אלא כפשוט. במה דברים אמורים בשלא מיחה. אבל אם מיחה באחיו ואמר בפני שנים ענבים אלו שאני חולק עם אחי בשוה לא מפני שמחלתי בחלק בכורה הרי זה מחאה ולא ויתר בשאר נכסים. ואפילו מיחה בענבים כשהן מחוברים ובצרום וחלקום בשוה לא ויתר בשאר נכסים. אבל אם דרכום וחלק עמהן בשוה ביין ולא מיחה בהן משנעשה יין ויתר בשאר הנכסים. הא למה זה דומה למי שמיחה בענבים וחלק עמהם בשוה כזיתים שהרי ויתר בכל וכן כל כיוצא בזה :

ז מי שיבם אשת אחיו הוא יורש כל נכסי אחיו המוחזקים. וכל הראויין לבא לאחר מכאן הרי הוא בהן ככל האחים שהרי בכור קרא אותו הכתוב שנאמר [\(דברים כה-ו\)](#) "והיה הבכור אשר תלד יקום על שם אחיו המת ולא ימחה שמו מישראל". וכשם שאינו נוטל ממנו בראוי כבמוחזק כך אינו נוטל בשבח ששבחו נכסים אחרי מות אביו משעת מיתה עד שעת חלוקתו עם אחיו בנכסי אביו. ואפילו השביחו נכסים אחר שיבם וקודם שיחלקו הרי הוא בשבח כאחד מן האחין. אע"פ שנוטל מן הנכסים אלו שני חלקים חלקו וחלק אחיו שיבם אשתו הואיל ומת האב בחיי כולן :

ח כבר ביארנו בהלכות שכנים שהבכור נוטל שני חלקים שלו כאחד במצר אחד. אבל היבם שחלק עם אחיו בנכסי אביו נוטל חלקו וחלק אחיו בגורל. ואם עלה גורלו בשני מקומות נוטל בשני מקומות :

ט שומרת יבם שמתה אפילו עשה בה אחד מן האחים מאמר משפחת בית אביה יורשין בנכסי מלוג וחצי נכסי צאן ברזל. ויורשי הבעל יורשין כתובתה עם חצי נכסי צאן ברזל ויורשי הבעל חייבין בקבורתה הואיל והן יירשו כתובתה כמו שביארנו במקומו :

א האומר זה בני או זה אחי או זה אחי אבי או שאר היורשין אותו. אע"פ שהודה באנשים שאינן מוחזקין שהן קרוביו הרי זה נאמן ויירשנו בין שאמר כשהוא בריא בין שאמר כשהוא שכיב מרע. אפילו נשתתק וכתב בכתב ידו שזה יורשו בודקין אותו כדרך שבודקין לגיטין :

ב היינו מוחזקין בזה שהוא אחיו או בן דודו ואמר אינו אחי ואין בן דודי אינו נאמן. אבל נאמן הוא על מי שהוחזק שהוא בנו לומר אינו בני ולא יירשנו. ויראה לי שאפילו היו לבן בנים אע"פ שאינו נאמן עליו לומר אינו בני לענין יחוס ואין מחזיקין אותו ממזר על פיו. נאמן הוא לענין ירושה ולא יירשנו :

ג האומר זה בני וחזר ואמר עבדי הוא אינו נאמן. אמר עבדי וחזר ואמר בני אע"פ שהוא משמשו כעבד נאמן שזה שאמר עבדי כלומר שהוא לי כעבד. ואם היו קורין לו עבד בן מאה זוז וכיוצא בדברים אלו שאין אומרים אותן ביחוד אלא לעבדים הרי זה אינו נאמן :

ד היה עובר על בית המכס ואמר בני הוא זה וחזר אתר כך ואמר עבדי נאמן. שלא אמר בני אלא להברית מן המכס. אמר בבית המוכס עבדי הוא וחזר ואמר בני הוא אינו נאמן :

ה העבדים והשפחות אין קורין להן אבא פלוני ואימא פלונית שלא יבא מן הדבר תקלה ונמצא זה הבן נפגם. לפיכך אם היו העבדים והשפחות חשובין ביותר ויש להן קול וכל הקהל מכירים אותן ואת בני ועבדי אדוניהם כגון עבדי הנשיא הרי אלו מותר לקרות להן אבא ואימא :

ו מי שהיתה לו שפחה והוליד ממנה בן והיה נוהג בו מנהג בנים. או שאמר בני הוא ומשחררת היא אמו. אם תלמיד חכם הוא או אדם כשר שהוא בדוק בדקדוקי מצות הרי זה יירשנו. ואעפ"כ אינו נושא בת ישראל עד שיביא ראיה שנשתחררה אמו ואחר כך ילדה שהרי הוחזקה שפחה בפנינו. ואם משאר הדיוטות הוא ואין צריך לומר אם היה מן המפקירין עצמן לכך הרי זה בחזקת עבד לכל דבר ואחיו מאביו מוכרין אותו. ואם אין לאביו בן חוץ ממנו אשת אביו מתייבמת. וזה הוא הדין שיראה לי שהוא הולך על עיקרי הקבלה. ויש מי שלא חלק בין כשרים לשאר העם אלא לענין שלא ימכרוהו אחיו בלבד. ויש מי שהורה שאפילו ליורשו לא נחלוק בישראל ואין ראוי לסמוך על דבר זה :

ז כל היורשין יורשין בחזקה. כיצד עדים שהעידו שזה מוחזק לנו שהוא בנו של פלוני או אחיו. אע"פ שאינן עדי יחוס ולא ידעו אמתת היוחסין הרי אלו יורשין בעדות זו :

ח יעקב שמת והניח ראובן ושמעון ולא הוחזק לו בן אלא שניהם. תפס ראובן לוי מן השוק ואמר גם זה אחינו הוא ושמעון אומר איני יודע. הרי שמעון נוטל חצי הממון וראובן שליש שהרי הודה שהם שלשה אחין ולוי נוטל שתות. מת לוי יחזור השתות לראובן. נפלו ללוי נכסים אחרים יחלקו אותן ראובן ושמעון שהרי ראובן מודה לשמעון שלוי זה אחיהן. השביח השתות מאליו ואחר כך מת לוי אם שבח מגיע לכתפים הוא כגון ענבים שהגיעו להבצר. הרי השבח הזה כנכסים שנפלו לו מאחרים ויחלקו בהן. ואם עדיין לא הגיעו להבצר הרי הן של ראובן לבדו. אמר שמעון אין לוי זה אחי ונטל לוי בחלק ראובן כמו שביארנו ואחר כך מת לוי לא יירש שמעון ממנו כלום אלא ראובן לבדו יירש השתות עם שאר נכסים אחרים שהניח לוי. והוא הדין בכל היורשין שיודו מקצתן ביורשין אחרים שלא יודו מקצתן :

הלכות נחלות - פרק חמישי

א זה הכלל ביורשין. כל שני יורשין שאחד מהן יורש ודאי והשני ספק אין לספק כלום. ואם היו שניהם ספק שמא זהו היורש או שמא זה היורש חולקין בשוה. לפיכך מי שמת והניח בן וטומטום או אנדרוגינוס הרי הבן יורש את הכל שהטומטום והאנדרוגינוס ספק. הניח בנות וטומטום ואנדרוגינוס יורשות בשוה והרי הוא כאחת מן הבנות :

ב כבר ביארנו בהלכות אישות דין הבנות עם הבנים במזונותיהן ובפרנסתן ושם בארנו שהמזונות מתנאי כתובה. בזמן שהנכסים מרובין אין לבנות אלא מזונותיהן והבנים יירשו הכל ויתפרנסו הבנות בעשור נכסים כדי שינשאו בו לבעליהן. ובזמן שהנכסים מועטין אין לבנים כלום אלא הכל למזון הבנות. לפיכך מי שמת והניח בנים ובנות וטומטום או אנדרוגינוס. בזמן שהנכסים מרובין הבנים יורשין ודוחין הטומטום אצל הבנות ונזון כמותן. ובזמן שהנכסים מועטין הבנות דוחות את הטומטום אצל הבנים ואומרות לו זכר אתה ואין לך עמנו מזונות :

ג מי שלא שהתה אחר בעלה שלשה חדשים ונשאת וילדה בן ואין ידוע אם בן תשעה לראשון או בן שבעה לאחרון אין זה הבן יורש את אחד משניהם מפני שהוא ספק. ואם מת הבן שניהן יורשין אותו וחולקין בשוה מפני ששניהם ספק שמא זה אביו או זה אביו :

ד יבמה שלא שהתה שלשה חדשים ונתיבמה בתוך שלשה חדשים וילדה בן ואין ידוע אם בן תשעה לראשון או בן שבעה לאחרון. זה הספק אומר שמא בן המת אני ואירש את נכסי אבי כולן ואין אתה ראוי ליבם אותה שאין אמי בת יבום והיבם אומר שמא בני אתה ואמך ראוי ליבם ואין לך בנכסי אחי כלום. הואיל וגם זה היבם ספק שמא יבם הוא או אינו יבם חולקין בשוה. וכן דין זה הספק עם בני היבם בנכסי המת שנתיבמה אשתו חולקין בשוה הספק נוטל מחצה ובני היבם מחצה. מת היבם אחר שחלק עם זה הספק ובאו בני היבם הראויים לירש אביהם אע"פ שיש לזה הספק לומר אם אחיכם אני תנו לי חלק בירושה זו ואם איני אחיכם החזירו לי החצי שלקח אביכם אין לזה הספק בנכסי אביהן עמהן כלום ואין מוציא מידן :

ה ספק והיבם שבאו לחלוק בנכסי האב הרי היבם יורש ודאי וזה הספק אם הוא בן המת יש לו חצי הממון ולזה היבם חצי. ואם הוא בן היבם אין לו כלום. לפיכך היבם יורש וידחה הספק. הניח היבם שני בנים ודאין ואחר כך מת היבם הרי הספק אומר אני בן המת ויש לי מחצה ולשניכם מחצה והשנים אומרים אתה אחינו ובן היבם אתה ואין לך אלא שליש בנכסי הזקן החצי שמודה להם בו נוטלין והשליש שמודין הן לו נוטל והשתות הנשאר חולקים אותו בשוה הוא נוטל חציו ושניהם חציו. מת הספק הרי היבם אומר שמא בני הוא ואני אירשנו ואבי היבם אומר שמא בן בני המת הוא ואני אירשנו חולקין בשוה (מת היבם הספק אומר בנו אני ואירשנו ואבי היבם אומר בן בני האחר אתה וזה אחי אביך הוא ואני אירשנו חולקין בשוה) :

ו מי שנפל הבית עליו ועל אשתו ואין ידוע אם האשה מתה תחלה ונמצאו יורשי הבעל יורשין כל נכסיה או הבעל מת תחלה ונמצאו יורשי האשה יורשין כל נכסיה כיצד דינם מעמידין נכסי מלוג בחזקת יורשי האשה והכתובה עיקר והתוספת בחזקת יורשי הבעל וחולקין בנכסי צאן ברזל יורשי האשה נוטלין חציין ויורשי הבעל חציין. אבל אם נפל הבית עליו ועל אמו מעמידין נכסי האם בחזקת יורשי האם שהם יורשין ודאין אבל יורשי הבן ספק הם שאם מת הבן תחלה אין לאחיו מאביו בנכסי אמן כלום כמו שביארנו :

ז נפל הבית עליו ועל בן בתו אם האב מת תחלה בן בתו יירשנו ונמצאו הנכסים של יורשי הבן. ואם בן בתו מת תחלה אין הבן יורש את אמו בקבר כמו שביארנו ונמצאו הנכסים של יורשי האב. לפיכך יחלקו יורשי האב עם יורשי בן הבת. וכן אם [נשבה] האב ומת בן בתו במדינה או שנשבה הבן ומת אבי אמו במדינה יחלקו יורשי האב עם יורשי בן הבת :

ח נפל עליו הבית ועל אביו או שאר מורישין ועליו כתובת אשה ובעלי חוב. יורשי האב אומרין מת הבן תחלה ולא הניח כלום ואבד החוב ובעלי חובות אומרים האב מת תחלה וזכה הבן בירושתו ויש לנו לגבות מחלקו.

הרי הנכסים בחזקת היורשין ועל האשה ובעלי חובות להביא ראיה או ילכו להם בלא כלום :

ט דין אלו שמתו תחת המפולת. או שטבעו בים. או שנפלו לאש. או שמתו ביום אחד וזה במדינה זו והאחר במדינה אחרת דין אחד הוא שבכל אלו. וכיוצא בהן אין יודעין מי הוא שמת תחלה :

הלכות נחלות - פרק ששי

א אין אדם יכול להוריש למי שאינו ראוי ליורשו ולא לעקור הירושה מן היורש אע"פ שזה ממון הוא. לפי שנאמר בפרשת נחלות [\(במדבר כז-יא\)](#) "והיתה לבני ישראל לחוקת משפט" לומר שחוקה זו לא נשתנה ואין התנאי מועיל בה. בין שצוה והוא בריא בין שהיה שכיב מרע בין על פה בין בכתב אינו מועיל :

ב לפיכך האומר איש פלוני בני בכורי לא יטול פי שנים. איש פלוני בני לא יירש עם אחיו לא אמר כלום. איש פלוני יירשני במקום שיש לו בת. בתי תירשני במקום שיש לו בן לא אמר כלום וכן כל כיוצא בזה. אבל היו לו יורשין רבים כגון בנים רבים או אחים או בנות ואמר כשהוא שכיב מרע פלוני אחי יירשני מכלל אחי או בתי פלונית תירשני מכלל בנותי דבריו קיימין בין שאמר על פה בין שכתב בכתב. אבל אם אמר פלוני בני יירשני לבדו אם אמר על פה דבריו קיימין. אבל אם כתב כל נכסיו לבנו לא עשהו אלא אפוטרופוס כמו שביארנו :

ג אמר פלוני בני יירש חצי נכסי ושאר בני החצי דבריו קיימין. אבל אם אמר הבכור יירש כפשוט או שאמר לא יירש פי שנים עם אחיו לא אמר כלום שנאמר [\(דברים כא-טז\)](#) "לא יוכל לבכר את בן האהובה על פני בן השנואה הבכור" [\(דברים כא-יז\)](#) "כי את הבכור בן השנואה יכיר" :

ד ואם היה בריא אינו יכול להוסיף ולא לגרוע לא לבכור ולא לאחד משאר היורשין :

ה במה דברים אמורים כשאמר בלשון ירושה. אבל אם נתן מתנה דבריו קיימין. לפיכך המחלק נכסיו על פיו לבניו כשהוא שכיב מרע ריבה לאחד ומיעט לאחד והשוה להן הבכור דבריו קיימין. ואם אמר משום ירושה לא אמר כלום :

ו כתב בין בתחלת בין באמצע בין בסוף משום מתנה אף על פי שהזכיר לשון ירושה בתחלה ובסוף דבריו קיימין. כיצד תנתן שדה פלוני לפלוני

בני ויירשנה. או שאמר יירשנה ותנתן לו ויירשנה. או יירשנה ותנתן לו. הואיל ויש שם לשון מתנה אע"פ שהזכיר לשון ירושה בתחלה ובסוף דבריו קיימין. וכן אם היו שלש שדות לשלשה יורשין ואמר ירש פלוני שדה פלונית ותנתן לפלוני שדה פלונית ויירש פלוני שדה פלונית קנו. אע"פ שזה שאמר לו בלשון ירושה אינו זה שאמר לו בלשון מתנה. והוא שלא ישהה בין אמירה לאמירה כדי דבור. אבל אם שהה צריך שיהא לשון המתנה מעורב בשלשתן :

ז כיצד אם היה לשון המתנה באמצע יאמר פלוני ופלוני יירשו שדה פלוני ופלוני שנתתים להן במתנה ויירשום. ואם היה לשון המתנה בתחלה יאמר תנתן שדה פלוני ופלוני לפלוני ופלוני ויירשום. ואם היה לשון המתנה בסוף יאמר יירש פלוני ופלוני (ופלוני) שדה פלוני ופלוני (ופלוני) שנתתים להן במתנה :

ח ירושת הבעל אע"פ שהיא מדבריהם עשו חזוק לדבריהם כשל תורה. ואין התנאי מועיל בה אלא אם כן התנה עמה כשהיא ארוסה כמו שביארנו בהלכות אישות :

ט העכו"ם יורש את אביו דבר תורה. אבל שאר ירושותיהן מניחין אותו לפי מנהגם :

י והגר אינו יורש את אביו העכו"ם אלא מדבריהם תקנו לו שיירש כשהיה שמא יחזור למרדו. ויראה לי שתנאי מועיל בירושה זו הואיל ואין העכו"ם מחוייב לעמוד בתקנת חכמים. ואין העכו"ם יורש את אביו הגר ולא גר יורש את גר לא מדברי תורה ולא מדברי סופרים :

יא כל הנותן נכסיו לאחרים והניח היורשין. אע"פ שאין היורשין נוהגין (בו) כשורה אין רוח חכמים נוחה הימנו. וזכו האחרים בכל מה שנתן להן. מדת חסידות היא שלא יעיד אדם חסיד בצוואה שמעבירין בו הירושה מן היורש אפילו מבן שאינו נוהג כשורה לאחיו חכם ונוהג כשורה :

יב ישראל שהמיר יורש את קרוביו הישראלים כשהיה. ואם ראו בית דין לאבד את ממונו ולקנסו שלא יירש כדי שלא לחזק את ידיהם הרשות בידן. ואם יש לו בנים בישראל תנתן ירושת אביהן המומר להן. וכן המנהג תמיד במערב :

יג צוו חכמים שלא ישנה אדם בין הבנים בחייו אפילו בדבר מועט שלא יבואו לידי תחרות וקנאה כאחי יוסף עם יוסף :

א אין היורשין נוחלין עד שיביאו ראיה ברורה שמת מורישן. אבל אם שמעו בו שמת או שבאו עכו"ם משיחין לפי תומן. אע"פ שמשיאין את אשתו על פיהם ונוטל כתובתה אין היורשין נוחלין על פיהם:

ב האשה שבאת ואמרה מת בעלי אע"פ שהיא נאמנת ותנשא ותטול כתובתה אין היורשין נכנסין לנחלה על פיה. אמרה מת בעלי ונתיבמה הרי יבמה נכנס לנחלה על פיה שנאמר [\(דברים כה-ו\)](#) "יקום על שם אחיו המת" והרי קם:

ג מי שטבע במים שאין להם סוף ובאו עדים שטבע בפניהם ואבד זכרו. אע"פ שאין משיאין את אשתו לכתחלה הרי היורשין נוחלין על פיהם. וכן אם באו עדים שראוהו שנפל לגוב אריות ונמרים או שראוהו צלוב והעוף אוכל בו. או שנדקר במלחמה ומת או שנהרג ולא הכירו פניו אבל היו לו סימנים מובהקין בגופו והכירו אותם. בכל אלו הדברים וכיוצא בהן אם אבד זכרו אחר כך יורדין לנחלה בעדות זו אף על פי שאין משיאין את אשתו. שאני אומר שלא החמירו בדברים אלו אלא מפני איסור כרת אבל לענין ממון אם העידו העדים בדברים שחזקתן למיתה והעידו שראו אותן הדברים ואבד זכרו ואחר כך נשמע שמת הרי אלו נוחלין על פיהן. וכזה מעשים בכל יום בכל בתי דינין ולא שמענו מי שחלק בדבר זה:

ד שבוי שנשבה ושמעו שמת וירדו יורשיו לנחלה וחלקו אותה ביניהם אין מוציאין אותה מידן. וכן הבורח מחמת סכנה. אבל היוצא לדעת ששמעו בו שמת וירדו יורשיו לנכסיו וחלקום מוציאין מידן עד שיביאו ראיה שמת מורישן:

ה שבוי שנשבה וברח מחמת סכנת נפשות חייבין בית דין להתעסק בנכסיהן. כיצד עושין. כל המטלטלין יהיו מופקדין ביד נאמן על פי בית דין ומורידין לתוך הקרקעות קרובין הראויין לירושה כדי לעבוד את הקרקעות ולהתעסק בהן עד שיודע שמתו או עד שיבואו. ולכשיבוא השבוי והבורח שמין אלו הקרובים שהורדו מה שעשו ומה שאכלו כמנהג כל האריסין של אותה המדינה. ולמה לא יעמידו בית דין אפוטרופוס לעולם בין במטלטלים בין בקרקעות עד שיבואו הבעלים או עד שיודע בודאי שמתו. לפי שאין בית דין חייבין להעמיד אפוטרופוס לגדולים שהן בני דעת:

ו נשבה השבוי וברח המסוכן והניח קמה לקצור וענבים לבצור תמרים לגדור וזיתים למסוק. בית דין יורדים לנכסיו ומעמידין להן אפוטרופוס וקוצר ובוצר ונודר ומוסק ומוכר הפירות. ומניחין דמיהן עם שאר המטלטלין בבית דין ואחר כך מורידין הקרוב לנכסיו. שאם ירד תחלה

שמא יתלוש אלו הפירות שהן כתלושין ויאכל אותן. והוא הדין בחצרות ופונדקיות וחנויות העשויות לשכר ואינן צריכין עבודה ולא טורח ואין אדם נותן אותן באריסות. אין מורידין להם יורש שהרי גובה השכר ואוכל. אלא כיצד עושין. בית דין מעמידין להן גבאי ויהיה השכר מונח בבית דין עד שיביא ראיה שמת או עד שיבא ויטול שלו :

ז ואין מורידין הקרוב לעולם אלא לשדות ולגנות וכרמים וכיוצא בהן שיהיה בהן כאריס כדי שלא יפסדו ונמצאו בורים ונשמים :

ח מי שיצא לדעת והניח נכסיו ואין ידוע להיכן הלך ולא מה אירע לו. אין מורידין קרוב לנכסיו ואם ירד אין מסלקין אותו. ואין בית דין צריכין להטפל בו ולהעמיד לו אפוטרופוס לא לקרקע ולא למטלטלין שהרי לדעתו יצא והניח נכסיו. וכיצד יהיה דין נכסי זה. מטלטלין יעמדו ביד זה שהן תחת ידו עד שיבא זה ויתבע או עד שימות ויתבעו היורשין :

ט והקרקעות מי שהניחו שכן אין לוקחין ממנו שכר. ושדה או כרם שהיה בהן אריס ישארו כמו שהניחו עד שיבוא. ושדה או כרם שהניחם בורים ישארו בורים שהרי הוא ברצונו אבד ממונו ואבדה לדעת אין אנו מצווין להחזירה :

י שמעו בו שמת הרי בית דין מוציאין כל המטלטלין ומניחין אותן אצל נאמן על פיהן ומורידין הקרוב לשדות ולכרמים בהן כאריס עד שיביא ראיה ברורה שמת או עד שיבוא :

הלכות נחלות - פרק שמיני

א כשמורידין קרוב לנכסי השבוי או בורח או לנכסי היוצא לדעת ששמעו בו שמת. לא יורידו קטן שמא יפסיד הנכסים. ואין מורידין קרוב לנכסי קטן שמא יטעון ויאמר זה חלקי המגיע לי בירושתי ואפילו קרוב מחמת קרוב אין מורידין. כיצד היו שני אחים אחד גדול ואחד קטן ונשבה הקטן או ברח. אין מורידין הגדול לתוך שדהו מפני שהקטן אינו יכול למחות. ושמא יחזיק זה האח ולאחר שנים יאמר זה חלקי שהגיע לי בירושתי ומחמת ירושה באתי. ואפילו בן אחיו של זה הקטן הנשבה אין מורידין אותו לנכסיו שמא יאמר שמחמת אבי ירשתי חלק זה :

ב לעולם אין מורידין קרוב לנכסי קטן אפילו קרוב מחמת אחי האם שאינן ראויין לירש. הרחקה יתירה היא זו ואפילו יש ביניהן שטר חלוקה בין בבתים בין בשדות לא ירד. ואפילו אמר כתבו עלי שטר אריסות לא ירד שמא יאבדו השטרות ויארכו הימים ויטעון ויאמר שזה חלק ירושה

בא לו (מחמתו או) מחמת מורישי. מעשה באשה אחת שהיו לה שלש בנות ונשבית הזקנה היא ובת אחת ומתה בת שניה והניחה בן קטן. ואמרו חכמים אין מורידין זו הבת הנשארה לנכסים שמא מתה הזקנה ונמצאו שליש נכסים אלו לקטן ואין מורידין קרוב לנכסי קטן. וכן אין מורידין לזה הקטן בנכסים שמא עדיין הזקנה בחיים ואין מורידין קטן לנכסי שבוי. אלא כיצד עושין. מתוך שצריך להעמיד אפוטרופוס לחצי של קטן מעמידין אפוטרופוס על כל נכסי הזקנה. אחר זמן שמעו שמתה הזקנה אמרו חכמים תרד הבת הנשארה לשליש הנכסים שהוא חלק ירושתה וירד הקטן לשליש שהוא חלקו מנכסי הזקנה. והשליש של בת השבויה מעמידין לו אפוטרופוס מפני חלק הקטן שמא מתה גם הבת השבויה ויש לזה הקטן חצי השליש שלה וכן כל כיוצא בזה:

הלכות נחלות - פרק תשיעי

א האחין שעדיין לא חלקו ירושת אביהן אלא כולן משתמשין ביחד במה שהניח להן הרי הן כשותפין לכל דבר. וכן בשאר היורשין הרי הן שותפין בנכסי מורישן וכל שנשא ונתן כל אחד מהן בממון זה השכר לאמצע:

ב היו היורשין גדולים וקטנים והשביחו הגדולים את הנכסים השביחו לאמצע. אמרו ראו מה שהניח לנו אבא והרי אנו עושין ואוכלין השבח של משביח והוא שיהיה השבח מחמת הוצאה שהוציא המשביח. אבל שבחו נכסים מחמת עצמן השבח לאמצע:

ג וכן אם היתה אשתו של מת היא היורשת בכלל אחיותיה או בכלל בנות דודיה והשביחה הנכסים השבח לאמצע. ואם אמרה ראו מה שהניח לי בעלי והריני עושה ואוכלת השביח הנכסים מחמת הוצאה הרי השבח שלה:

ד מי שירש את אביו והשביח הנכסים ונטע ובנה ואחר כך נודע שיש לו אחין במדינה אחרת. אם קטנים הן השבח לאמצע ואם היו גדולים הואיל ולא נודע שיש לו אחין שמין לו כאריס. וכן אח שירד לנכסי קטן והשביח אין שמין לו כאריס. אלא השבח לאמצע שהרי לא ברשות ירד:

ה אחד מן האחין שלקח מעות ועשה בהן סחורה אם היה תלמיד חכם גדול שאינו מניח תורתו שעה אחת. הרי השכר שלו שאין זה מניח תורתו ומתעסק לצורך אחיו:

ו אחד מן האחין שמנהו המלך גבאי או סופר שמכניס ומוציא בממון המלך וכן כל כיוצא בזה מעבודת המלכים. אם מחמת אביהן מנהו כגון

שהיה אביהן ידוע בדבר זה ואמר נעמיד תחתיו בנו כדי לעשות חסד עם היתומים. הפרס שיטול וכל השכר שישתכר בעבודה לכל האחין. ואפילו היה חכם ביותר וראוי למנותו. ואם מחמת עצמו מנוהו הרי זה לעצמו:

ז אחד מן האחין שהיה נושא ונותן בתוך הבית וקנה עבדים בשמו לבדו. הלוח לאחרים והיה שטר החוב בשמו לבדו. ואמר מעות אלו שהלוייתי או שקניתי בהן עבדים אלו שלי לבדי הן שנפלו לי מבית אבי אמי. או מציאה מצאתי או מתנה ניתנה לי. עליו להביא ראיה שנפלה לו ירושה אחרת. או מצא מציאה. או זכה במתנה. וכן האשה שהיתה נושאת ונותנת בתוך הבית והיו אונות שהן שטרי ממכר עבדים ושטרי חובות יוצאות על שמה. ואמרה שלי הן שנפלו לי מבית אבותי עליה להביא ראיה שנפלו לה לירושה. וכן אלמנה שהיתה נושאת ונותנת בנכסי יתומים והיו אונות ושטרות יוצאות על שמה ואמרה מירושה נפלו לי או מציאה מצאתי או מתנה ניתנה לי עליה להביא ראיה. ואם יש לה נדוניא ואמרה מנדונייתי לקחתי נאמנת אבל אם אין לה נדוניא ולא הביאה ראיה הרי הכל בחזקת היורשין:

ח במה דברים אמורים באחים ובאלמנה שאין חלוקין בעיסתן. אבל אם היו חלוקין בעיסתן שמא מעיסתו קמץ ועל האחין להביא ראיה שהן משל אמצע. וכן אם מת זה הנותן והנושא בתוך הבית על האחין להביא ראיה אע"פ שלא היו חלוקין בעיסתן:

ט אחד מן האחין ששטר חוב יוצא מתחת ידו עליו להביא ראיה שאביו נתנו לו בכתיבה ומסירה. או שצוה לו בו כשהוא שכיב מרע ואם לא הביא ראיה הרי הוא לאמצע:

י במה דברים אמורים באחין מפני שחזקתן שומטין זה מזה. אבל אחר שטען שנתן לו או שקנהו מבעליו גובה בו ואינו צריך להביא ראיה:

יא אחד מן האחין שנטל מאתים זוז ללמוד תורה או ללמוד אומנות יכולין האחין לומר לו אם אין אתה אצלנו אין לך מזונות אלא לפי ברכת הבית. שאין הוצאת מזונות האחד לבדו כהוצאת מזונותיו בין רבים:

יב מי שמת והניח: בנים גדולים וקטנים אין הגדולים מתפרנסים פרנסת הקטנים ולא הקטנים נזונים מזונות הגדולים אלא חולקים בשוה. נשאו גדולים לאחר מיתת אביהן ישאו הקטנים כן מכלל הנכסים ואחר כך יחלוקו. נשאו הגדולים בחיי אביהן ואמרו הקטנים לאחר מיתת אביהן הרי אנו נושאים כדרך שנשאתם אתם. אין שומעין להן אלא מה שנתן להם אביהם נתן:

יג השיא האב את בנו ועשה לו משתה והיתה ההוצאה משל אב ונשתלחה שושבינות לזה הבן בחיי האב. כשהיא חוזרת לאחר מיתת האב

חוזרת לאמצע. אבל הוציא הבן במשתה משלו אינה חוזרת אלא מחלק הבן שנשתלחה לו בלבד :

יז האב ששלח שושבינות בשם אחד מבניו כשתחזור השושבינות לאותו הבן הרי היא שלו. אבל אם שלחה האב בשם בניו סתם כשתחזור תחזור לאמצע. ואין זה שנשתלחה לו חייב להחזירה עד שישמחו עמו הבנים כולן. שהרי כולן שושבינין שבשם כולן נשתלחה. לפיכך אם שמח במקצתן מחזיר חלק זה ששמח עמו בלבד והרי הוא לאמצע :

טו גדול האחין שהיה לובש ומתכסה מלבושין נאים אם יש לאחים הנאה ממנו כדי שיהיו דבריו נשמעין הרי זה לובש מתפיסת הבית :

הלכות נחלות - פרק עשירי

א שני אחים שחלקו ובא להן אח ממדינת הים. וכן שלשה אחין שחלקו ובא בעל חוב ונטל חלקו של אחד מהן אפילו נטל זה קרקע וזה כספים בטלה מחלוקת וחוזרין וחולקין השאר בשוה :

ב מי שצוה בשעת מיתתו שיתנו לפלוני דקל או שדה מנכסיו וחלקו האחין ולא נתנו לפלוני כלום. הרי המחלוקת בטלה. וכיצד עושין נותנין מה שצוה מורישן ואחר כך חוזרין וחולקין כתחלה :

ג האחין שחלקו שמין להן מה שעליהן. אבל מה שעל בניהן ובנותיהן שקנו להן מתפיסת הבית אין שמין. וכן מה שעל נשותיהן שכבר זכו בהן לעצמן. במה דברים אמורים בבגדי חול. אבל בבגדי שבת ומועד שמין מה שעליהן :

ד מי שהניח יתומים מקצתן גדולים ומקצתן קטנים ורצו לחלוק בנכסי אביהן כדי שיטלו הגדולים חלקן. מעמידין בית דין אפוטרופוס לקטנים ובורר להן החלק היפה. ואם הגדילו אינן יכולין למחות שהרי על פי בית דין חלקו להם. ואם טעו בית דין בשומא ופחתו שתות. יכולין למחות וחולקין חלוקה אחרת אחר שהגדילו :

ה מי שמת והניח יורשין גדולים וקטנים צריך למנות אפוטרופוס שיהיה מתעסק בחלק הקטן עד שיגדיל. ואם לא מנה חייבין בית דין להעמיד להן אפוטרופוס עד שיגדילו שבית דין הוא אביהן של יתומים :

ו צוה המוריש ואמר ינתן חלק הקטן לקטן ומה שירצה יעשה בה הרשות בידו. וכן אם מנה המוריש אפוטרופוס על הקטנים קטן או אשה או עבד

הרשות בידו. אבל אין בית דין ממנין אפוטרופוס לא אשה ולא עבד ולא קטן ולא עם הארץ. שהוא בחזקת חשוד על העבירות. אלא בודקין על אדם נאמן. ואיש חיל ויודע להפך בזכות היתומים וטוען טענתם ושיש לו כח בעסקי העולם כדי לשמור נכסים ולהרויח בהן ומעמידן אותו על הקטנים. בין שיהיה רחוק בין שיהיה קרוב לקטן אלא שאם היה קרוב לא ירד לקרקעות :

ז בית דין שהעמידו אפוטרופוס ושמעו עליו שהוא אוכל ושותה ומוציא הוצאות יתר מדבר שהיה אמוד בו יש להן לחוש לו שמא מנכסי יתומים הוא אוכל ומסלקין אותו ומעמידן אחר. אבל אם מנהו אבי יתומים אין מסלקין אותו שמא מציאה מצא. אבל אם באו עדים שהוא מפסיד נכסי יתומים מסלקין אותו וכבר הסכימו הגאונים שמשביעין אותו הואיל ומפסיד. והוא הדין לאפוטרופוס שמנהו אבי יתומים והיתה שמועתו טובה והיה ישר ורודף מצות וחזר להיות זולל וסובא והולך בדרכי החשד או שפרץ בנדרים ובאבק גזל בית דין חייבים לסלק אותו ולהשביעו. ולמנות להן אפוטרופוס כשר. וכל הדברים האלו כפי מה שיראה לדיין שכל בית דין ובית דין הוא אביהן של יתומים :

ח קטן שהגדיל אפילו היה אוכל ושותה יותר מדאי ומפסיד והולך בדרך רעה אין בית דין מונעין ממנו ממונו ואין מעמידן לו אפוטרופוס. אלא אם כן צוה אביו או מורישו שלא יתנו לו אלא אם כן יהיה כשר ומצליח או שלא יתנו לו עד זמן מרובה. והשוטה והחרש הרי הן כקטנים ומעמידן להן אפוטרופוס :

הלכות נחלות - פרק אחד עשר

א מעות של יתומים שהניח להן אביהן אינן צריכין אפוטרופוס. אלא כיצד עושין בהן. בודקין על מי שיש לו נכסים שיש להם אחריות והיו עדית ויהיה איש נאמן ושומע דיני תורה ומעולם לא קבל עליו נדוי. ונותנין לו המעות בבית דין קרוב לשכר ורחוק להפסד ונמצאו היתומים נהנין משכר המעות. וכן אם אין לו קרקע ינתן להן משכון זהב שבור שאין בו סימן ונוטלין בית דין המשכון ונותנין לו המעות קרוב לשכר ורחוק להפסד. ולמה לא יקחו משכון כלים של זהב או חלי של זהב. שמא של אחרים הוא ויתנו סימן ויטלוהו אחר מותו אם ידע הדיין שאין זה אמוד. וכמה יפסקו בשכר כפי מה שיראו הדיינין. או שליש השכר או חציו אפילו רביע השכר ליתומים אם ראו שזו תקנה להם עושין. לא מצאו אדם שיתנו לו המעות רחוק להפסד וקרוב לשכר הרי אלו מוציאין מהן מזונות מעט. עד שיקנו להן במעות קרקע וימסרו אותו ביד אפוטרופוס שיעמידו להן :

ב כל המטלטלין של יתומים שמין אותן ומוכרין אותן בבית דין. ואם היה השוק קרוב למדינה. מוליכין אותן לשוק ומוכרין אותן ויצטרפו דמיהן עם המעות של יתומים :

ג מי שהיה בידו שכר של יתומים אם יניחו כאן עד שימכר שמא יחמיץ. ואם יוליכו לשוק שמא יארעו אונס בדרך. הרי זה עושה בו כדרך שהוא עושה בשלו וכן כל כיוצא בזה :

ד כשמעמידין בית דין להן אפוטרופוס מוסרין לו כל נכסי הקטן הקרקע והמטלטלין שלא נמכרו. והוא מוציא ומכניס ובונה וסותר ושובר ונוטע וזורע ועושה כפי מה שיראה שזה טוב ליתומים ומאכילן ומשקן ונותן להן כל ההוצאה כפי הממון וכפי הראוי להן ולא ירויחו להן יותר מדאי ולא יצמצם עליהם יתר מדאי :

ה כשיגדילו היתומים נותן להם ממון מוריטן ואינו צריך לעשות להן חשבונות מה שהכניס והוציא אלא אומר להן זה הנשאר. ונשבע בנקיטת חפץ שלא גזלן כלום. במה דברים אמורים כשמנוהו בית דין אבל אפוטרופוס שמנהו אבי יתומים וכן שאר המוריטן אינו נשבע על טענת ספק. יש לאפוטרופוס ללבוש ולהתכסות מנכסי יתומים כדי שיהיה מכובד ויהיו דבריו נשמעין והוא שיהיה ליתומים הנאה בנכסיהן בהיות דבריו נשמעין :

ו יש לאפוטרופוס למכור בהמה ועבדים שפחות שדות וכרמים להאכיל ליתומים. אבל אין מוכרין ומניחין המעות ואין מוכרין שדות ליקח עבדים ולא עבדים ליקח שדות שמא לא יצליח. אבל מוכרין שדה ליקח שוורים לעבודת שדות אחרות שהשוורים הן עקר כל נכסי שדות :

ז אין האפוטרופין רשאין למכור ברחוק ולגאול בקרוב למכור ברעה ולגאול ביפה. שמא לא יצליח זה שקנו. ואין רשאין לדון ולחוב על מנת לזכות ליתומים שמא לא יזכו ונמצא החוב קיים :

ח אין האפוטרופין רשאין להוציא עבדים לחירות אפילו ליקח מן העבד דמים שיצא לחירות. אבל מוכרין אותן לאחרים ולוקחין מהן הדמים על מנת שיוציאוהו לחירות ואותן האחרים הן שמשחררין אותם :

ט האפוטרופין תורמין ומעשרין נכסי יתומים כדי להאכילן. שאין מאכילין את היתומים דבר האסור. אבל לא יעשרו ולא יתרמו כדי להניח פירות מתוקנין אלא ימכרו אותן טבל והרוצה לתקן יתקן :

י האפוטרופין עושין לקטנים לולב וסוכה וציצית ושופר ספר תורה ותפילין ומזוזות ומגילה. כללו של דבר כל מצות עשה שיש להם קצבה בין שהוא מדברי תורה בין שהיא מדברי סופרים. עושין להם אף על פי

שאינן חייבין במצוה מכל אלו המצות אלא כדי לחנכן. אבל אין פוסקין עליהן צדקה ואפילו לפדיון שבויים. מפני שמצות אלו אין להן קצבה :

יא ומי שנשתטה או שנתחרש בית דין פוסקין עליו צדקה אם היה ראוי :

יב אע"פ שאין האפוטרופוס צריך לעשות חשבון כמו שביארנו. צריך לחשב בינו לבין עצמו לדקדק ולהזהר הרבה מאביהן של אלו היתומים שהוא רוכב ערבות שנאמר [\(תהילים סח-ה\)](#) "סלו לרוכב בערבות" וגו' [\(תהילים סח-ו\)](#) "אבי יתומים" וגו' : סליקו להו הלכות נחלות בס"ד

נגמר ספר שלשה עשר והוא ספר משפטים. הלכותיו חמשה. ופרקיו חמשה ושבעים : הלכות שכירות שלשה עשר פרקים. הלכות שאלה ופקדון שמונה פרקים. הלכות מלוה ולוה עשרים ושבעה פרקים. הלכות טוען ונטען ששה עשר פרקים. הלכות נחלות אחד עשר פרקים :